T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

BİLGİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE DÜNYADA ÜNİVERSİTE VE TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatih Sami ÖZAKYOL

KOCAELİ 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

BİLGİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE DÜNYADA ÜNİVERSİTE VE TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatih Sami ÖZAKYOL

Doç. Dr. İBRAHİM ŞİRİN

KOCAELİ 2017

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

BİLGİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE DÜNYADA ÜNİVERSİTE VE TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: FATİH SAMİ ÖZAKYOL
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 21.06.2017/16

Jüri Başkanı: Doç. Dr. İbrahim SİRİN

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Cengiz SUNAL

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Şefaattin DENİZ

KOCAELİ 2017

ÖNSÖZ

Tez konumu belirlemede, Türkiye'de bilime ve bilim insanına gösterilen değerin, ortaya konulan ürünlerin toplumda yer ettiği saygınlığın ve yöneticilerin sağlaması gereken maddi ve manevi desteğin ne kadar az olduğu düşüncesiyle birlikte; Doğu ve Batı toplumlarının sentez haline geldiği bu topraklarda bilimden ziyade neden halen dogmatik düşüncelere önem verildiği sorusu en önemli etkenler olmuştur. Bu doğrultuda çalışmamı Batı ve İslam uygarlıkları arasında inceleme kararı aldım.

Yalnız, yukarıdaki sorular bir yüksek lisans tezinde yanıtı bulamayacak kadar kapsamlı olduğundan, şimdilik bu çalışmada yükseköğretim ve iktidar ilişkilerine değinmek istedim. Bu çalışma, bilgi-iktidar ilişkisi yönünden Yükseköğretim Kurulu'nu tarihsel ve siyasal olarak incelemesinden dolayı literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı inancındayım. Daha önce hazırlanan bazı tezler, bilgi-iktidar ilişkilerini daha çok düşünürlerin kendi düşünce yapıları üzerinden açıklamaya çalıştığı için çalışmam onlardan ayrılır.

Tezimi yöneten ve yönlendirmeleriyle katkı sağlayan değerli danışmanım İbrahim Şirin'e ve çalışma konusunun fikir nüvesini veren ve beni cesaretlendiren ve desteklerini esirgemeyen hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Çalışmalarım sırasında bana maddi ve manevi desteğini her zaman hissettiren canım annem Saliha, babam Feyzullah, kardeşlerim Bilal ve Yahya ve çalışmamı tamamlamamda bana yeterli neşe kaynağı oluşturan kız kardeşim Yüsra Özakyol'a sonsuz minnettarım. Beni her zaman motive eden, sevgisiyle güç veren Aysima Tutar'a ve çalışmalarımı okuyup değerlendiren eksiklerimi gösteren yol arkadaşlarım ve dostlarım Murat Ceylan, Doğa Yenigün ve Hacı Çevik'e çok teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
İÇİNDEKİLER ii
ÖZET v
ABSTRACT vi
KISALTMALAR vii
GİRİŞ 1
1. BİLGİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ ÜZERİNE 7
1.1. Kavramsal Değerlendirme 7
1.1.1. 'Bilgi'nin Tanımı 7
1.1.2. 'İktidar'ın Tanımı 8
1.1.3. 'İdeoloji' Kavramı 10
1.2. Platon'da Bilgi-İktidar İlişkisi 13
1.3. Foucault'da Bilgi-İktidar İlişkisi 14
2. ÜNİVERSİTENİN AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE TARİHİ 17
2.1. Universitas/Üniversite Kavramları 17
2.2. Üniversitenin Avrupa'da Ortaya Çıkışı 18
2.2.1. Lonca Kuruluşları Olarak Üniversite 18
2.2.2. Gerileme Dönemi 24
2.2.3. Yeniden Canlanma Dönemi 27
2.3. Ortaçağ İslam Dünyasında Yükseköğretim: Medrese 34
2.3.1. Ortaçağ Avrupa Üniversiteleri ve İslam Medreseleri Arasında Kısa Bir Karşılaştırma 37
2.4. Türk ve İslam Dünyasında Yükseköğretim 38
2.4.1. Osmanlı'da Yükseköğretim 41
2.4.1.1. Birinci Darülfünun Girişimi (1863–1865) 43
2.4.1.2. İkinci Darülfünun Girişimi: Darülfünun-ı Osmani (1870-1873) 44
2.4.1.3. Üçüncü Darülfünun Girişimi: Darülfünun-ı Sultani (1874-1881) 45
2.4.1.4. Dördüncü Darülfünun Girişimi: Darülfünun-ı Şahane (1900-1908) 47
2.4.1.5. Darülfünun-ı Osmani veya İstanbul Darülfünunu (1908–1933) 48
2.5. Türkiye Yükseköğretim Tarihi 51
2.5.1. 1933 Üniversite Reformu 51
2.5.2. Demokratik Dönem Üniversiteler 55

2.5.2.1. DTCF'deki Olaylar 56
2.5.2.2. 147'ler Olayı 57
2.5.2.3. 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu 58
3. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU 60
3.1. 12 Eylül Darbesi Sonrası Hükümetler ve Yükseköğretim 60
3.1.1. Yükseköğretim Kurulu Öncesi ve Kuruluşu 60
3.1.2. İhsan Doğramacı Dönemi Yükseköğretim 62
3.1.2.1. Üniversitelerde Tasfiye Hareketi 66
3.1.2.2. YÖK'ün Kurduğu İlk Üniversiteler 67
3.1.3. ANAP Hükümetleri Döneminde Yükseköğretim (13.12.1983-21.12.1987) 69
3.2. 1990'lı Yıllarla Birlikte Gelen Siyasi İstikrarsızlık ve Yükseköğretim 70
3.2.1. 49. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (30.11.1991-17.04.1993) 70
3.2.1.1. 49. Hükümet Programı 70
3.2.1.2. Yeni Üniversiteler Açılıyor 71
3.2.2. YÖK'ün İlk On Yılına Genel Bakış 73
3.2.3. Mehmet Sağlam Dönemine Genel Bir Bakış 74
3.2.4. 54. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (28.06.1996-30.06.1997) 76
3.2.4.1. 54. Hükümet Programında Yükseköğretim 76
3.2.4.2. 28 Şubat Sürecinin Yükseköğretime Etkileri 77
3.2.4.2.1. Sekiz Yıllık Zorunlu İlköğretim 77
3.2.4.2.2. Meslek Liselerine Katsayı Uygulaması 77
3.2.4.2.3. Üniversitelerde Başörtüsü Yasağı 78
3.2.4.2.4. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi'nde Yaşanan Değişiklikler 79
3.2.4.2.5. Ağırlıklandırılmış Ortaöğretim Puanının (AOBP) Uygulanması 79
3.2.5. 55. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (30.06.1997-11.01.1999) 80
3.2.5.1. 55. Hükümet Programı 80
3.2.6. 57. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (28.05.1999-18.11.2002) 81
3.2.6.1. 57. Hükümet Programı 81
3.2.6.2. Yeni Vakıf Üniversiteleri 82
3.2.6.3. Öğrenci Seçme Sınavı'ndan (ÖSS) Önce Soruların Çalınması 82
3.2.6.4. Rektör Atamalarında Yaşanan Krizler 83
3.2.6.5. Gürüz ve YÖK hakkında TBMM'de Araştırma Komisyonu 84
3.3. 2002 Sonrası Ak Parti Dönemi ve Yükseköğretim 85
3.3.1. 58. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (18.11.2002-14.03.2003) 86
3.3.1.1. 58. Hükümet Programı 86

3.3.1.2. Birinci Taslak Hazırlama Çalışmaları ... 86
3.3.2. 59. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (14.03.2003-29.08.2007) ... 88
3.3.2.1. 59. Hükümet Programı ... 88
3.3.2.2. İkinci Taslak Hazırlama Çalışmaları ... 89
3.3.2.3. Taslağın Tamamlanması ve Sonuç ... 91
3.3.2.4. Yeni Üniversiteler Açılıyor ... 93
3.3.2.5. Erdoğan Teziç Dönemi'ne Genel Bir Bakış ... 94
3.3.3. 60. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (29.08.2007-06.07.2011) ... 96
3.3.3.1. 60. Hükümet Programı ... 96
3.3.3.2. Öğrenci Seçme Ve Yerleştirme Sistemi Yine Değişiyor ... 97
3.3.3.3. Farklı Katsayı Uygulaması ... 97
3.3.3.4. Başörtüsü Sorunu Yeniden Gündemde ... 98
3.3.3.5. Öğrencilerin Protestoları ... 99
3.3.3.6. ÖSYM Sınavlarında Yaşananlar ... 100
3.3.3.7. Üniversite Sayılarında Artış ... 101
3.3.4. 61. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (06.07.2011-29.08.2014) ... 103
3.3.4.1. 61. Hükümet programı ... 103
3.3.4.2. Yusuf Ziya Özcan Dönemine Genel Bir Bakış ... 103
3.3.4.3. YÖK'ün Yeni Yasa Taslağı ... 105
3.3.4.4. Üniversite Harçlarının Kaldırılması ... 106
3.3.4.5. Katsayı Uygulamasında Son Karar ... 107
3.3.4.6. Üniversite Sayısındaki Gelişmeler ... 107
3.3.5. 62. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (29.08.2014-09.06.2015) ... 108
3.3.5.1. 62. Hükümet Programı ... 108
3.3.5.2. Çetinsaya Dönemine Genel Bir Bakış ... 108
3.3.5.3. Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı'nın (ÖYP) Kaldırılması ... 111
3.3.5.4. Son Dönemde Açılan Üniversiteler ... 112
3.3.6. 64. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (24.11.2015-22.05.2016) ... 112
3.3.6.1. 64. Hükümet Programı ... 112
3.3.6.2. Yükseköğretim Kanunu Tasarısı ... 113
SONUÇ ... 116
KAYNAKÇA ... 121
ELEKTRONİK KAYNAK ... 126
ÖZGEÇMİŞ ... 133

ÖZET

Bu çalışma ‘bilgi’ ve ‘iktidar’ kavramları üzerinden üniversitelerin tarih boyunca baskılanma biçimlerini göstermeyi amaçlamıştır. Bilgi ve iktidarın karşılıklı olarak birbirlerinden beslenmeleri ve buna muhtaç olmaları, iki kavramı bir arada düşünmeye zorlamaktadır. Bilginin, iktidar kavramına meşruiyet sağlamasında yardımcı olması ve iktidarın, kitleleri harekete geçirmek için bilgiyi üretmesi/kullanması ilişkiler yumağına yol açmaktadır. Bu ilişkiyle sadece siyasal iktidarlarda değil, toplumsal yaşamın her alanında karşılaşılır. Üniversiteler, daha geniş anlamda yükseköğretim kurumları, bilgiyi üretmede tarih boyunca etkin rol oynamıştır. İktidarlarla (din adamları ve krallar) girdiği özgürlük/özerklik mücadelesinden zaman zaman galip çıksa da, genel olarak bu güçlerin etkisi altına kalmıştır. Üniversitelerin bilgiyi üretme görevinden yararlanan iktidarlar böylece, bilgiyi kullanarak toplumsal yaşama kendi ideolojilerini dayatmaktadırlar.

Bilgi ve iktidar arasındaki organik bağdan yola çıkarak, dünyada ve Türkiye’de yükseköğretim tarihine yönelik yaptığım araştırmalar, iktidarın, bilimin kurumsallaştığı üniversitelerde devlet eliyle kontrol edilebildiğini, toplumları yönlendirmede araç olarak kullanılabildiğini ve iktidarın çıkarlarına uygun üretilmeyen bilginin sekteye uğratıldığını göstermiştir.

Bu bağlamda birinci bölümde, Platon ve Foucault’nun bilgi-iktidar ilişkileri üzerine düşünceleri açıklanmıştır. Kavramsal tanımlamalardan sonra aralarındaki ilişkilere değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünü dünyada ve Türkiye’de üniversitelerin tarihi oluşturmaktadır. Bu bölüm, Avrupa’da üniversite kavramını, İslam dünyasındaki medreseleri, Osmanlı’daki Darülfünun ve Türkiye’deki modern üniversite tarihini bilgi-iktidar ilişkisiyle incelemektedir. Üçüncü bölüme konu olan Yükseköğretim Kurulu (YÖK), bir askeri darbe sonucunda üniversitelere gerçekleştirilen müdahaleyle ortaya çıkmıştır. Bu bölüm daha çok siyasal otorite ile üniversitelerin girdiği mücadele alanına ev sahipliği yapmaktadır. Bilgi-iktidar ilişkisinin Türkiye sarmalında çözüme kavuştuğu nokta bu başlık altında incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Bilgi, İktidar, Özerklik, Darülfünun, Üniversite, YÖK,*

ABSTRACT

This study aims to show the ways in which universities influenced through the concepts of 'knowledge' and 'potency' throughout history. The fact that knowledge and potency are mutually taken strenght and depend on each other, this two concepts are forced to think together. The fact that knowledge helps in the legitimacy of the concept of power, and that the power to produce/use knowledge to mobilize the masses leads to disagreements. Within this relation we are confronted not only in political power but in all spheres of social life. Universities, higher education institutions in a broader sense, have played an active role throughout history in producing knowledge. Though universities prevails over the struggle for liberty/autonomy with the powers (clergy and kings) from time to time, it is generally under the influence of these forces. The powers that take advantage of the universities' ability to produce knowledge, therefore, impose their own ideologies on social life using knowledge.

Research on the history of higher education in the world and in Turkey, starting from the origin tie between knowledge and power, has shown that power can be controlled by the state in universities where science is institutionalized, used as a tool to guide societies, and informed of information not produced in accordance with the interests of potency.

In this context, the first chapter explains the thoughts on Plato and Foucault's relation of knowledge and power. After the conceptual definitions, the relations between them are mentioned. The second part of the work is the history of universities both in the world and in Turkey. This section examines the concept of university in Europe, the madrasa of the Islamic world, the Darulfunun in the Ottoman Empire and the modern university history in Turkey in relation to information and power. The third division, the Council of Higher Education (YOK), has emerged as an intervention in universities as a result of a military coup. This department is mainly hosting the struggle of the political authorities and universities. The point where knowledge-power relation has solved in the spiral of Turkey has been examined under this head.

Key words: *Knowledge, Potency, Autonomy, Darulfunun, University, YOK,*

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AYM : Anayasa Mahkemesi

ALES : Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı

ANAP : Anavatan Partisi

AOBP : Ağırlıklandırılmış Ortaöğretim Puanı

BYKP : Beş Yıllık Kalkınma Planı

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DSP : Demokratik Sol Parti

DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

DTP : Demokrat Türkiye Partisi

İHL : İmam Hatip Lisesi

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

KPSS : Kamu Personeli Seçme Sınavı

LYS : Lisans Yerleştirme Sınavları

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MGK : Milli Güvenlik Kurulu

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

OBP : Ortaöğretim Başarı Puanı

ODTÜ : Orta Doğu Teknik Üniversitesi

OHAL : Olağanüstü Hal

ÖSS : Öğrenci Seçme Sınavı

ÖSYM : Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi

ÖYP : Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı

SBS : Seviye Belirleme Sınavı

SHP : Sosyaldemokrat Halkçı Parti

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÜAK : Üniversitelerarası Kurulu

YGS : Yükseköğretime Geçiş Sınavı

GİRİŞ

İktidarlar toplumları harekete geçirmede veya baskı altına almada bir takım yollar denerler. 'Bilgi'yi kullanmak, iktidarın meşruiyetini sürdürebilmesi için elinde bulundurduğu önemli bir anahtardır. Bilgiyi anlatmaya çalışırken iki farklı tanımla karşılaşıldı. Bunlardan birincisi; haber verme/alma, bilgilendirme anlamlarına gelen, dilimize Fransızcadan geçmiş olan 'enformasyon' sözcüğüdür. İkinci tanım olarak ise; 'şey'in özüne ilişkin olan saf bilgidir. İktidar ilişkileri her iki anlamdaki bilgiyi de yeri geldiğinde kullanmaktan ve hatta üretmekten çekinmemiştir. Çünkü iktidar, bilgiyi kontrol etmek isterken aynı zamanda kendi ideolojisini de oluşturmak için bilgiyi üretir de.

Eski çağlarda bilgilerini kullanarak güç elde etmek isteyenler, bunu üretenlerin kapısını çalmaktaydı. Özellikle Sofistler, sahip oldukları güzel konuşma sanatı olan *retorik* bilgisini satarak bilim tacirliği yapmışlardır. Sofist düşünürlere eleştirilerini yönelten Sokrates ve öğrencisi Platon, bilgiyi iktidardan ayırmışlardır. Bilgiyi kötü niyetli kimselerin elinde farklı amaçlar için kullanılabilmesi, mutlak bilgi ve siyasal otoritenin ayrılması anlamına gelmekteydi. Dönemin yönetim biçimi olan demokrasi sisteminde süreklilik sağlanamaması ve zaman zaman tiranlığın halklar üzerinde egemen olmasından ötürü demokrasi eleştirilmişti. Platon'un kurduğu ideal devlet tanımında ise bilgi (*episteme*) ve iktidar (yönetici sınıf) bir aradaydı. Felsefi bilginin yöneticiler elinde, ideoloji katkısıyla aldığı şekil, toplumların kaderinin çizilmesinde önemli rol oynamıştır.

Platon'un bilgi-iktidar ilişkisini açıklarken kullanılan 'bilgi' kavramı, kendisinin kurguladığı ideal devlette sadece yönetici sınıfın sahip olduğu hakiki bilgi yani 'episteme'dir. Foucault da aynı biçimde bilgi kavramını ikiye ayırmıştır: teorik ve homojen olan bilgi (*savoir*) ve pratik ve heterojen olan bilgi (*connaissance*). Çalışmanın birinci bölümünde değinilecek olan her iki düşünür için de derinlikli olan anlamıdır: (episteme ve savoir).

Bilgiye belli yöntemlerin sistematik biçimde uygulanıp tutarlı hale getirilerek evrensel yasalar oluşturan biçimine verilen *bilim* ise kuşkusuz toplumların gelişmesinde, eski uygarlıkların yerlerini yeni uygarlıklara bırakmasında, teknolojik

devrimlerle çağ açıp çağ kapatmasında, birçok hastalığın çözümünü bulmada, doğanın anlaşılmasında, evrenin tanınmasında insan ilişkilerinin çözümlenmesinde vb. çok büyük katkısı olmuştur. Bilim insanlığın yararına kullanıldığı takdirde tükettiğinden fazlasını insanlığın ve dünyanın hizmetine sunacaktır. En nihayetinde Bourdieu'nun dediği gibi, bilim dünyası da güç ilişkilerine, iktidar ve sermayenin elinde toplanmasına, üretim araçlarına el koymayı da içeren tahakküm ilişkilerine tanıklık eder (Bourdieu, 2013, s.81). İktidarın oluşturduğu düzenin bozulmaması için, toplumu, kendi varlığı için feda etmeye doğru güdüler. Bu, devletin toplum hizmetinde olması gerekirken, toplumun devlet hizmetinde olması anlamına gelir (Şirin, 2005, s.82). İşte elde toplanılan bilginin kurumsallaşması, Ortaçağ'da üniversitelerin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir.

Bilim, üniversitelerden çok daha önce de vardı. Üniversiteler bilimi üretme kanallarından sadece biri olmuştur tarih boyunca. Bilim çok daha genel olarak; araştırma yapmak problemleri ortaya koymak, onlar üzerine çalışmak ve çözümlerine ulaşmaktır (Gasset, 1997, s.103). Üniversite kurumu her ne kadar ilk kurulduklarında bu amacı gütmemişlerse de, zaman içinde değişen anlayış, üniversiteleri bilim üretme merkezleri haline getirmiştir. Henüz 11 ve 12. yüzyıllarda kiliselerden yeni yeni ayrılmaya başlayan üniversite kurumu, dönemin ihtiyaçlarına göre hukuk, ilahiyat ve tıp alanlarında meslek insanı yetiştiriyordu. Ortaçağın genel karakteristiğini oluşturan bu anlayış 19. yüzyıla dek devam etti.

Üniversitenin ortaya çıkmasından önce var olan kilise okulları, genel eğitimin devamı niteliğindeydi. Üniversiteler de lonca örgütlenmeleri biçiminde ilk olarak ortaya çıktığında bilginin toplumsal hayattaki karşılığına yönelik olarak hocalar çevrelerinde toplanan öğrencilere eğitim veriyorlardı. İlk olarak hukuk, tıp ve ilahiyat bölümlerinden öğrenciler mezun olmaya başladı.

İtalya'da ortaya çıkan ve öğrenci loncaları olarak örgütlenen okullar, Fransa ve İngiltere'deki okullara göre daha özerk sayılırdı. Kilisenin üniversiteler üzerindeki tayin edici müdahaleleri yoktu. Üniversitenin tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşüm onu, bilgiye dayalı bir araştırmaya yöneltmişti. Ortaçağın skolastik yapısından sıyrılan üniversiteler kiliseler yerine krallarla ve bölgesel iktidarlarla girdiği mücadelede bilgi merkezli bir yükseköğretim modeline doğru evirildiler. Bu model

karşımıza çıktığı Almanya'daki Humboldt Üniversitesi sonraki dönemlerde Amerikan üniversitelerine örnek olacaktır.

Kıta Avrupası üniversitelerinin bilimde öncülüğü Amerikan üniversitelerine kaptırmaları bir başka siyasal süreçte meydana gelmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırası ve sonrasında yaşanan Soğuk Savaş ile Amerikan üniversiteleri çokça Avrupalı akademisyene kapılarını açarak, buradaki bilimin üniversiteler çatısı altında gelişmesine yardımcı olmuştur. Dönüşüm geçiren Amerikan üniversiteleri zamanla daha çok sanayi ile iş birliğine girişerek dünyanın liberal sistemine ayak uydurmuştur. Bilgi merkezli üniversiteden '*multiversite'*ye geçiş bu sayede yaşanmıştır.

Osmanlı'da sancılı süreçten geçen yükseköğretim, sultanın onayıyla kuruluyor ve yine sultanın kararıyla kapatılabiliyordu. Sadece sultan değil, dönemin din alimleri de Darülfünuna medreselerin yerini alacakları endişesiyle karşı çıkmıştı. Toplumun eğitim düzeyinin yetersiz olması Darülfünunlara olan ilgiyi düşük tutuyordu. Bu gibi olumsuz durumlar uzun yıllar Türk yükseköğretiminin oluşmasına engel oluşturdu.

Osmanlı'nın ardından kurulan ve bürokratik kurumlar açıdan devamı sayılabilen Cumhuriyet (Cangızbay, 2000, s.11), üniversiteleri dönemin koşullarına ulaştırabilmek için 10 yıl gibi bir süre beklemiştir. 1933 yılında gerçekleştirdiği reform ile üniversitenin (o dönem sadece İstanbul Üniversitesi'nin olduğunu düşünürsek) sahip olduğu özerklik ortadan kalkmıştır. Bu tarihten itibaren üniversite, devletin resmi ideolojik aygıtları haline gelerek ulus inşa sürecinde kendisine önemli rol biçilmiştir (Şirin, 2014, s.488). Ulus-devlet inşa sürecinde bilimsel gelişmelere çok önem verilmişti. O dönemlerde Avrupalıların Brakisefal kafa yapısına sahip olduğu ancak Türkleri Dolikosefal kafa yapısına sahip olarak görmeleri sonucu yaşanan Avrupalılara karşı kompleksi aşabilmek ve Türklerin de Brakisefal olduğunu kanıtlama amaçlı çalışmalar yürütülmüştür (Toprak, 2012).

Türkiye'de üniversitelerin devletle işbirliği bununla sınırlı kalmamıştır. 147'ler olayı yaşandıktan sonra, bazı akademisyenler ile birlikte 27 Mayıs 1960 darbesini yapanlar, 1961 Anayasası'nı hazırlayarak, Demokrat Parti döneminde kopuk olan

bilim iktidar ilişkileri bu sayede yeniden sağlanmıştır. Ardından üniversitelerde ortaya çıkan öğrenci olaylarında üniversiteler sorumlu tutularak bir takım gözden geçirmelerle üniversitelerin 1946 yılından beri sahip oldukları özerklikleri yeniden ellerinden alınmıştır.

Dönem siyasetinin üniversiteyi biçimlendirme çalışmaları bu kez YÖK üzerinden sağlanmaya başlamıştır. YÖK'ün üniversiteler üzerinde kurduğu otoriter güç ile bilim alanında tek güç/iktidar olagelmiştir. Bunu sağlayan 12 Eylül ruhu YÖK'ün her zaman arkasında durarak müdahalelere izin vermemiştir. Resmi ideoloji yine asker eliyle baskı ve güç kullanarak üniversiteyi biçimlendirmeye çalışmıştır.

YÖK başkanlarının konumu da siyasal iktidarların konumundan birçok kez daha önemli hale gelmiştir. Bunu sağlayan ana etmen kimi YÖK başkanlarının, siyasal kararların çıkmasını veya değişmesini sağlayacak nüfuza sahip olmalarıdır. YÖK'ün ilk başkanı olan İhsan Doğramacı'nın vakıf üniversitelerinin önünü açan yasanın çıkarılması için uğraşması (bkz. 3.1.2.2. YÖK'ün kurduğu ilk üniversiteler) veya Kemal Gürüz'ün yasayla belirtilmemiş olduğu halde başörtüsü yasağını uygulamaya koydurması (bkz. 3.2.4.2.3. Üniversitelerde başörtüsü yasağı) gibi.

YÖK'ün kendisi bir güç/iktidar odağı üniversitelerle olan ilişkisinin yanında bir de siyasal otoritelerin YÖK üzerinde kurmak istedikleri iktidar vardır. Söz edilen iktidarın ilk çeşidi, üniversiteleri birer baskı aracı olarak kullanarak öğretim üyelerini ve öğrencileri ideolojik yollarla tahakküm alanına çekmeye çalışmasıdır. Bu bağlamda üniversitelerde okutulacak derslerden, gerçekleştirilecek bilimsel çalışmalara dek müdahale etme olanağı bulmuştur. Rektörler aracılığıyla doğrudan müdahale hakkı her zaman bulunmuştur (bkz. 3.1.2.1. Üniversitelerde tasfiye hareketi).

1990'lı yıllarla birlikte gelen siyasi istikrarsızlık, YÖK'e yönelik sağlam adımların atılmasını zorlaştırmıştır. Hemen hemen her hükümet programında yer alan YÖK'e yönelik reform veya ilga vaatleri hükümetler işlemeye başlayınca her seferinde unutularak rafa kaldırılmıştır. 28 Şubat sürecinin getirdiği sancılı süreçten ağır yara alarak çıkan Türk yükseköğretimi, haksız kararlara ve uygulamalara göz yummuştur.

2000'li yıllara gelindiğindeyse Ak Parti hükümetleriyle birlikte ciddi adımlar atılmış ve YÖK'ü dönüştürme çalışmaları başlamıştır. Ancak her nasılsa yıllardır YÖK'ün uygulamalarından muzdarip olan akademi camiası, bu kez reform hareketlerini engellemek için yine sahnededir. 2003, 2004 ve 2012'de yapılması istenen reform hareketleri, ya üniversitelerin ilgisizliğiyle ya da mevcut durumu korumak isteyenlerin bu türden engellemeleri nedeniyle başarılamamıştır. Özellikle ilk iki reform hareketi, yenilikçi ve devrimci nitelikteydi (bkz. 3.3.1.2. Birinci taslak hazırlama çalışmaları ve 3.3.2.2. İkinci taslak hazırlama çalışmaları). Üniversitelere yönetsel, mali ve bilimsel özerklik sunan, Anayasada yer alan maddeleri daha demokratik hale getiren, YÖK'ün ve rektörlerin yetkilerini azaltarak daha özgür bir ortam yaratan bu yasa taslakları, başta YÖK başkanı olmak üzere, statükoyu korumak isteyen rektörler ve akademisyenlerce engellenmeye çalışılmıştır.

Değiştirilip dönüştürülemeyeceği anlaşılan YÖK, siyasal iktidarların yeni meşruiyet alanı haline gelmiştir. Önce eski baskıcı YÖK başkanlarının yerine daha uzlaşmacı ve barışçıl akademisyenler YÖK başkanlığı yapmıştır. Ancak sonraları görülmüştür ki, bunlar da reformun kaçınılmaz olduğunu dile getirildiklerinden dolayı görev değişikliği yaşamıştır (bkz. Yusuf Ziya Özcan ve Gökhan Çetinsaya). Artık siyasal otoriteler YÖK aracılığıyla bilgi gücünü ellerinde tutmak için çaba sarf etmektelerdir. Böyle olunca özgür ve özerk bir üniversite bekleyen *akademi*, YÖK eliyle baskı altına alınmaya devam edilmiştir.

Bu çalışmada iktidar olgusunun yaşamın her alanında olduğu gibi bilgi üretme alanında da olumsuz (negatif) yönde var olabileceği sanısı çalışmanın hipotezini oluşturmaktadır. Platon ve Foucault, her ikisi de bilgi ve iktidar alanlarında çalışmalar ortaya koydukları için ve ayrıca Platon'un savunduğu, siyasal otorite ile bilginin bir arada bulunmayacağı savını, Nietzsche'nin ortaya koyduğu ve Foucault'nun 20. yüzyılda daha sistematik yaklaşarak oluşturduğu bilgi-iktidar ilişkisinin her alanda var olduğu savıyla değiştirmesi nedeniyle hipotezin değişkenleri arasında belirlenmişlerdir. Bu bağlamda tümdengelim yönteminden yararlanarak, daha özelde iktidar-bilgi ilişkisi örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

Konuyla ilgili bilgi edinme ve kaynak toplama yöntemleri olarak basılı kaynaklardan birincil derecede yararlanıldı. İkincil olarak, farklı zamanların

gazetelerinin internet taramalarını yaparak, dijital ortamda bulunmayan gazetelerin örneklerini kütüphanelerden temin etmeye çalışıldı. Üçüncül olarak yararlanılan kaynak toplama yöntemi olarak, meclis tutanakları, yasa maddeleri, Kanun Hükmünde Kararnameler ile bunların Resmi Gazete'de yayımlanarak dijital ortama aktarılmış hallerinden yararlanılmıştır.

Konuyla ilgili daha önce yazılmış tezlere yönelik yaptığım tarama çalışmasında karşılaştığım sadece bir tez Yükseköğretim Kurulu'nun tarihçesiyle ilgiliydi. O da bilimsel ahlaka uymayan yöntemlerle oluşturulmuş ve tamamına yakını internet kaynağı olarak teze aktarılmış. Dolayısıyla Yükseköğretim Kurulu tarihçesini de içinde barındıran bu çalışma özgün bir nitelik de taşımaktadır. Bilgi-iktidar ilişkisine farklı açılardan yaklaşmış veya bilgi-iktidar ilişkisini doğrudan tezinin konusu yapmış çalışmalardan da, bu konuyu yükseköğretim ve üniversiteyle birleştirmesi açısından ayrılarak yine özgünlüğünü koruduğu söylenebilir. Her iki durumun özgünlüğü, sonuç olarak teze önem katmaktadır.

Yukarıdaki nedenlerden dolayı yapılan çalışmanın literatürde eksik kalan Yükseköğretim Kurulu tarihine ilişkin boşluğu doldurmada önemli bir adım olacaktır. Muhakkak birçok eksiğiyle tamamlanmış bu çalışmanın her bir satırı, sınırlı düzeyde bilgi ve araştırma, yazma deneyimine sahip olan kendim tarafından hazırlanmıştır. Kuramsal bilgideki eksikliğin çalışmanın zayıf yönünü oluşturabileceğini kabul etmekle birlikte, her an araştırmaya ve gelişmeye açık, sorgulayıcı ve bilimsel yaklaşımla bu eksiklik en kısa sürede giderilecektir. Bir başka eksiklik olarak görünen nokta da çalışmanın sınırlandırılmasıyla ilgilidir. Tarihsel olarak çok geniş bir dönemi (yaklaşık bin yıllık) anlatmaya çalışılması, derinlemesine bir yorumlama gücünü mümkün kılmamıştır. Dolayısıyla üniversitenin tarihini açıklamanın aldığı zamanı ve sayfaları, daha kısa bir süre içinde derinlemesine bir çalışma yapmak daha olanaklı olabilirdi.

BİRİNCİ BÖLÜM
1. BİLGİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Üniversitenin kökenleri üzerine durmadan önce, üniversiteyi etkisi altına alan bazı kavramları bu bölüm altında kısaca görmek gerekmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki; bu kavramlar, geçmişten bugüne gelen anlam farklılaşmalarına ve felsefi tartışmalara girmeden, günümüzde kullanılan yaygın anlamlarına değinerek incelenecektir. Bu kavramlardan birincisi '*bilgi*'dir. Ardından bilgiyi kontrol altına almak ve hatta üretmek isteyen '*iktidar'* ve buradan doğan bilgi-iktidar ilişkisi gelir. *İdeoloji* kavramı ise, iktidarın bilgiyi kullanacağı yönü, amacını ve yöntemini belirler. Bu kavramları açıklamak, ilerleyen bölümlerde söz edilecek olan Batı'daki ve Türkiye'deki üniversitenin tarihsel sürecinde siyasal iktidar ile girdiği ilişkilerin anlaşılmasına temel oluşturacaktır.

Bilgi-iktidar tartışması günümüze çok eski dönemlerden gelmektedir. Sofistlerin bilgiyi iktidar elde etmek için kullandıkları ve hatta bilgiyi, iktidar elde etmek isteyenlere para karşılığı sattıkları dönemden günümüze dek aralarındaki ilişki sorgulana gelmiştir. Sofist düşünürlerden Platon'a ve oradan Nietzsche ile Foucault'ya, Bauman'a geniş bir zaman aralığında sürekli tartışılmıştır. Dolayısıyla bu bölümün ikinci kısmı Platon'un bilgi/iktidar ilişkisindeki ayrılığa ve Foucault'nun yüzyıllar sonra bu ikiliği ortadan kaldırarak bir araya getirmesine ayrılmıştır.

1.1. Kavramsal Değerlendirme

1.1.1. 'Bilgi'nin Tanımı

"Bilgi nedir?" sorusunu yanıtlamak için bilginin iki farklı basit ayrımını yapmak gerekmektedir. İlk anlamı günlük hayatta karşımıza daha sık çıkan "haber alma" anlamına da gelen "enformasyon"dur. Enformasyon terimi, bilgilendirme, haber alma/verme gibi pratik karşılığı olan bir eylemdir. Buna karşılık ikinci anlamında bilgi; düşünce ile sistemleştirilmiş olanı tanımlamak için kullanılır. Peter Burke'e göre enformasyon "çiğ, ham" iken, bilgi, "pişmiş, işlenmiş"tir (Burke, 2004, s.12). Bunun dışında "bilgi"yi işlevlerine ve kullanımlarına göre

sınıflandırmak mümkündür. Georges Gurvitch bilgiyi yediye ayırmıştır: algısal, toplumsal, gündelik, teknik, siyasal, bilimsel ve felsefi (Burke, 2004, 2.14).

Bir başka tanımlama ise, 'bilgi'nin bilen (süje) ile bilinen (obje) arasındaki sürecin sonunda ortaya çıkan ürüne denir (Mengüşoğlu, 1958, s.45). Bilginin doğası, kapsamı, kaynağı ve ölçütüyle ilgilenilmesi ise bilgi felsefesinin işidir. Theaitetos diyaloğunda Platon'a göre ise bilgi; kanıta dayanan doğru bilgidir (Platon, 2010, s.527). Platon'un bilgi felsefesinde gerçek bilgi, ideaların bilgisine haiz olan filozoflar tarafından bilinebilir.

Tarihsel süreç içinde 'bilgi'nin değişik biçimlerde tanımı olmuştur. Bir diğer dikkat çekici ayrım da "toplumsal kökleri" veya "sınıfsal yapısı" itibariyle bilgiyi ayırmaktır. Buna göre, halk kültürünün *cognitive* (bilişsel) öğesi olan gündelik ya da popüler bilgi; öğrenime dayalı ve seçkinlerin sahip olduğu akademik bilgidir. Bu iki bilgi türü birbirinden tamamen ayrı düşünülemez. İktisadın akademik disiplin olarak ortaya çıkması sadece yeni kuramların üretilmesiyle değil, tüccarların pratik bilgilerine akademik saygınlık tanınmasıyla da olmuştur (Burke, 2004, s.14-17). Burada akademik bilgiyle sadece doğa bilimleri kastedilmemekte, aynı zamanda sosyal ve beşeri bilimlerden de söz edilmektedir. Tüccarların pratik etmesi ve yeni kuramların üretilmesi arasındaki ilişki, yani kuramla uygulama arasındaki etkileşimi anlatmak için kullanılan *empirizm* (deneycilik), bilginin üretilmesinde izlenen bir yoldur. Francis Bacon'a göre ise, ne "deneycilik" ne de "skolastisizm" tek başına gerçek bilgi ve hakikate ulaşmada yeterlidir. Gerçek bilgi ve hakikate ancak bu şekilde ulaşılır. Bu sentez insanoğlunun gelişiminin yolunu açacaktır. Çünkü Bacon'a göre "bilgi güçtür" (Gökırmak, 2009, s.249). Yapılması gereken, bilgiyi ve uygulamayı bir potada eritmektir. Buradan hareketle her iki anlamını karşılayacak biçimde bilgi için, "öğrenilen her şeydir" denilebilir.

1.1.2. 'İktidar'ın Tanımı

Siyaset biliminin temel konularından olan iktidar kavramı, otoriteyi içererek yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkidir genel anlamda. İktidar kavramı karar alma ve onu uygulama, uygulatma gücünü de içerdiğinden dolayı sadece siyasal iktidar, tek iktidar biçimi olarak düşünülmemelidir (Kışlalı, 1987, s.4).

Bacon'ın güç demesinden, şiddete dayalı gücü değil, iktidarın elinde bulundurduğu yapabilme yetisini anlamalıyız. İktidar, 'güç'e göre daha geniş anlamda kullanılmakla birlikte, yaşamın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Bernard Russell'ın deyimiyle; "fizikte nasıl enerji temel kavramsa, aynı şekilde sosyal bilimlerde de iktidar temel kavramdır" (Russell, 1990, s.12). İktidarı tüm ilişkilerde görebilmekteyiz. Robert Dahl'ın önermesiyle; eğer A kişisi ile B kişisi arasındaki ilişkide, B normal koşullarda yapmayacağı bir hareket ya da davranışı A istediği için yapıyorsa, A'nın B üzerinde iktidarı vardır (Şengül, 2013, s.43).

Bir başka yoldan, iktidarı nicel olarak ele alırsak; aynı isteklere sahip iki kişiden biri, ötekini gerçekleştirdiği istekleri ve daha başka istekleri de gerçekleştirirse, ondan daha iktidar sahibidir. Yani, eğer A gerçekleştirmeyi düşündüklerinin çoğunu, B ise gerçekleştirmeyi düşündüklerinin azını gerçekleştirmişse, A'nın iktidarı B'ninkinden fazladır. Russell ayrıca bireyin etki altına alınabildiği üç yoldan söz eder: bedeni üzerinde doğrudan doğruya güç uygulayarak (hapsetmek, öldürmek, sürmek vb.); kandırma ve belli bir yöne sevk etme aracı olarak ödül veya ceza vererek (iş vermek veya işsiz bırakmak); fikirlerini etkileyerek (propaganda veya manipülasyon). (Russell, 1990, s.35-36). Russell'ın sıraladığı bu etki yollarından üçüncüsü, Steven Lukes'in 'iktidarın üç yüzü' yaklaşımındaki üçüncü yüz ile benzerlik göstermektedir. Lukes de birey üzerindeki bu etki için, bir kişinin kendi çıkarına olmayan eylemi dayatma suretiyle, kendi çıkarınaymış gibi algılamasını sağlamak adına kişinin algılarını ve tercihlerini etkileyip engellemesinden söz etmiştir (Şengül, 2013, s.43).

Russell ve Lukes'in iktidar kavramını ele alış biçimlerinin dışında; davranışsalcı yaklaşımda iktidar kavramının bireyler arasındaki ilişkilere indirgendiği görülmektedir. Buna göre iktidar, bireylerin kapasite ve eylemlerine yönelik olarak ele alınır. Ancak özellikle manipülasyon, propaganda, gündem oluşturma gibi etkiler, bireyler arasındaki ilişkiden daha geniş bir kesime vurgu yapmaktadır.

Marksizm temelli iktidar tartışmalarında, birey odaklı bakışa karşı toplumsal yapılara yönelik vurgusu öne çıkmaktadır. Buna göre; sınıf ilişkilerini bir iktidar ilişkisi olarak toplumsal yaşamın odağına yerleştirirken iktidarın yoğunlaşma alanı

olarak devleti kabul eder. Bununla birlikte Weberyen bakış açısında da devlet iktidar ilişkilerini elinde bulunduran kurumdur. Marksist yaklaşımdaki iktidarı kullanan aktörlerle devlet sistemi arasındaki ilişkiyi kapitalizm temelinde ele alırken, Weberyen yaklaşımda iktidarı kullanan ana aktörler olarak, devlet aktörleri olan bürokrasi ve siyasal seçkinler öne çıkarılır (Şengül, 2013, s.44-46).

Çağdaş düşünür Michel Foucault ise bu yaklaşımlara eleştirilerini yöneltmiştir. İlk eleştirisi iktidarı, ne davranışsalcıların dediği gibi bireylerin elinde tuttuğu, ne Marksist açıdan sınıfların, ne de Weberyen yaklaşımdan devlette depolanabilir olduğunu söyler. Ona göre; iktidar, toplum içinde bir ilişkiler zinciri içinde ve dolaşım halinde işlevseldir. Bu çerçevede bireyler iktidarın uygulayanları veya uygulananları değil, taşıyıcıları olarak görülür.

İkinci eleştiri, iktidarın negatif bir ilişki olarak tanımlanmasına yöneliktir. Marksist anlayışta iktidara, tahakküm, hegemonya, manipülasyon, baskı gibi negatif yöntemlerle yaklaşılmaktadır. Ancak Foucault, iktidarı hem pozitif hem negatif etkilere sahip olarak görür. Pozitif yaklaşım iktidarı, bir kesimin diğeri üzerindeki tahakkümü gibi negatif yönlü bir etkinin karşısında, birlikte yapabilme gücü olarak görünür. Burada kilit nokta olarak rıza kavramı pozitif etkiye sahiptir.

Yine Foucault'ya göre devlet, iktidar ilişkilerinin işlendiği yerlerden biridir. Marksist ve Weberyen anlayıştan farklı olarak ise, iktidar sorununun merkezine devleti almaz, onun yerine devleti iktidar ilişkilerinden sadece biri olarak görmektedir. Aynı zamanda devleti tek bir iktidar alanı olarak görmek yerine, çoklu iktidar ilişkileri alanı olarak görmektedir (Şengül, 2013, s.47-53). Foucault'nun eleştirilerinin sonucunda iktidarın, elde tutulan veya depolanan bir nesne değil de bir ilişkiler zinciri olduğu vurgusu, iktidar ilişkilerinin devlet merkezli siyasal alana hapsedilmesine karşı çıkışı, tartışmaların boyutunu değiştirmiştir.

1.1.3. 'İdeoloji' Kavramı

İktidarın meşruiyetini sağlamak ve sürdürmek amacıyla kullandığı araçlardan bir tanesi ideolojidir. İktidarın bilgiyi kullanırken ve aralarındaki ilişkide birbirlerine duydukları ihtiyacı ele alırken, ideoloji kavramının işlevi önem taşımaktadır. İdeoloji sözcük anlamı bakımından fikir anlamına gelen -idea ve bilim anlamına gelen –loji

sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. Bu bakımdan ‘fikirbilim’ gibi bir anlam taşıması çok abes durmamaktadır. 1796 yılında sözcüğü ortaya ilk atan kişi olan Destutt de Tracy de, sözcüğün kökenine gönderme yaparak ideolojinin ‘fikirbilim’ anlamına geldiğini söylemiştir. Sözcüğü ortaya atarken ki kullandığı savı ise, fikirlerin kökenlerinin, oluşum süreçleri bilinebilir ve böylelikle toplum yeniden biçimlendirilebilir (Atılgan, 2013, s.285-286).

İdeoloji kavramını kullanan ilk büyük kişilik Napolyon olmuştur. Başlarda olumlu bir bakışla ideologları destekleyen Napolyon, daha sonraları iktidarı ele geçirince ‘ideoloji’nin günümüzde negatif yönlü anlamına gönderme yapmıştı. Ona göre tüm musibetlerin başı ideologlardı (Bulut, 2011, s.187).

Fikir ve isim babası her ne kadar Tracy de olsa, ideoloji kavramını yaygınlaştıran ve siyasal anlam yükleyen Karl Marx olmuştur. Marx'ın ideoloji kuramına katkısı, düşünce ve bilincin oluşumu üzerindeki tartışmaları, insan psikolojisine dayalı açıklamalardan toplumsal koşullar üzerine kaydırmasıdır. Marx'ın ideoloji kavramına yüklediği ikinci bir anlam, ideolojinin olumsuz anlamına yöneliktir. Yani ideoloji gerçekleri çarpıtır. Marx, daha da önemli olarak, ideoloji kavramını bazı sınıfların iktidar ve tahakkümüyle özdeş olarak kullanır: *“Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır"* sözleriyle ideolojiyi sınıf temelli ilişkilendirir. Dolayısıyla ideolojinin sürekliliği onu doğuran sınıfın varlığıyla sınırlıdır (Bulut, 2011, s.189-192).

Her ne kadar çok sınırlı olarak Marx’ın ideoloji kavramına bakışına değinilse de Marx’ın ideolojiyi kapitalist üretim tarzına özgü sınıfsal mücadelelerde aradığını söyleyebiliriz. Marx geleneğini sürdürenlerin, Marx’ın kuramlarını bir ideoloji olarak tanımlamaları sonucunda, kişiden kişiye ideolojinin farklı tanımlarıyla karşılaşılmaktadır.

Marksist düşünceleri benimseyen birçok düşünür sonrasında, kapitalist sistem içinde iktidar ve ideoloji ilişkisini ele almaya çalışmıştır. Bunlardan en ünlüleri

Antonio Gramsci (1891-1937) ve Louis Pierre Althusser (1918-1990), çalışmalarını Marksizm temelinde iktidar-ideoloji ilişkisine dayandırmışlardır.

Gramsci ideolojinin maddi yönüne dikkat çekmiştir. İdeolojiyi, maddi bir pratik içindeki toplumsal sınıfların dünya görüşü olarak yorumlar. Hegemonya kavramına başvuran Gramsci, ideolojik hegemonyayı, kapitalist toplumları ayakta tutan birleştirici bir güç olarak görmektedir. Böylece ideoloji, sanatta, edebiyatta, hukukta, kitle iletişiminde, ekonomik etkinlikte, kısacası bireysel ve toplumsal yaşamın her yerine örtük biçimde yaygın ve gömülü olarak nüfuz etmiştir (Atılgan, 2013, s.292; Bulut, 2011, s.195-197).

Gramsci gibi Marksist açıdan ideolojinin iktidarla ilişkisini inceleyen bir diğer düşünür Althusser'dir. Althusser de, Gramsci gibi, özerk bir alanı olan ideolojiyi maddi bir pratik olarak kavrar. Ona göre; "*Bir ideoloji, her zaman hem bir aygıtta, hem de (aygıtın) pratiğinde veya pratiklerinde var olur. Bu varoluş maddidir*" (Althusser, 2005, s.56). Maddi varoluştan kastı, bir nesnenin uzayda kapladığı gibi bir anlam değildir. 'Maddi' sözcüğünden kastettiğini kendi sözleriyle şöyle açıklar: "*fikirleri, bu öznenin fikirlerinin kaynaklandığı maddi ideolojik aygıtça tanımlanan maddi ayin kurallarıyla düzenlenmiş maddi pratiklerde yer alan kendi maddi eylemleridir".* Burada geçen dört 'maddi' sözcüğüne farklı varoluş biçimi sunabilir. Ayine gitmek için bir yerden bir yere gitmenin, bir diz çökmenin, bir hac ya da *mea culpa* işaretinin, bir cümlenin, bir duanın, bir pişmanlığın, bir ceza çekmenin, bir bakışın, bir el sıkışmanın, bir sözlü diş ve "iç" (bilinç) konuşmasının maddiliğinin tek ve aynı maddilik olmadığını biliniyor (Althusser, 2005, s.58-59).

Marksist ideoloji değerlendirmesi dışında bir ideoloji kuramı geliştiren ilk kişilerden biri Karl Mannheim'dır (1893-1947). Mannheim, ideolojileri belli bir sosyal düzeni savunmaya hizmet eden düşünce sistemleri ve bu düzendeki baskın ya da yönetici grubun çıkarlarının kabaca ifadesi olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda ideoloji kavramına tarihsel-toplumsal çözümlemede iki açıdan bakan Mannheim'a göre ideoloji kavramı, kısmi ve bütünlükçü ideoloji olarak ayrılmaktadır (Mannheim, 2002, s.82). Bireyleri kapsayan bu kısmi ideoloji yaklaşımı, karşı tarafın iddialarının sadece bir kısmını ideoloji olarak kabul ederken; bütünlükçü ideoloji yaklaşımı, karşı

tarafın tüm dünya görüşünü sorgulayıp, bu kategorileri kolektif özneden hareketle anlamaya çalışır (Mannheim, 2002, s.84).

1.2. Platon'da Bilgi-İktidar İlişkisi

Platon'un yönetim anlayışında, dönemin siyasal yönetim anlayışı olan demokrasiye karşı bir tutum bulunmaktaydı. Buna neden olarak ise, demokraside kötü niyetli kimselerin yönetimi ele geçirip, tiranlık kurmak istemesini göstermiştir. Ona göre, *"Tiranlık, Demokrasi'nin Oligarşiden türemesi gibi doğup ortaya çıkmıştır…"* (Platon, 2005). Demokratik yönetimlerde başta bulunan kişi ve yakınındakiler halkı güzel sözler söyleyerek (*retorik*) kandırabilirler. Özellikle sofistlerin tercih ettiği retorik sanatı, içerik itibariyle bilgiden ziyade süslü sözlere dayalıdır. Ancak, Platon'un felsefesinde gerçek olan şey, bilgidir (*episteme*). Hatta öyle ki; Menon diyaloğunda (Platon, 2010) söz ettiği üzere; bilgi insanlarda doğuştan vardır ve bizler bunu hatırlarız.

Bilginin sofistlerce para karşılığında satılması, bilgiyi satın alan kişilerce kullanılmaktaydı. Atina'da da yaygın olan bu durum iktidarı kullananlarca keyfi kullanımlara yol açmaktaydı. Bilgiyi bu amaçla kullanmayı doğru bulmayan Platon, bilginin (*episteme*), sofistlerin tersine, değişmez ve mutlak olduğunu düşünürdü. *Retorik* sanatı da sofistlerin kullandığı, bilgi ve akıl yerine kandırma ve iknaya dayanan bir güç elde etme yöntemiydi. Dolayısıyla yanlış kişilerin ellerinde kitleleri yanlış yönlendirmede kullanılabilirdi. O dönem demokraside söz sahibi olanlar bilgiye değil, pratik ve söze dayalı olan retoriği ellerinde bulundurduklarından ötürü, Atina düzgün biçimde yönetilmemekteydi.

Platon demokrasiyi, bilgi (*episteme*) ve siyasi iktidarın kötü ilişkisinden ötürü kusurlu bulmaktaydı (Ober, 2008, s.35). Kurguladığı 'ideal devlet'e göre yönetici sınıf, bilgiyi ve aklı adalet temelinde kullanabilen kimselerden oluşmalıydı. Bu insanlar başka bir iş yapmayıp yöneticilik/filozofluk yapmaları gerekmekteydi. Zaten Platon'un ideal toplumundaki ayrışma da bundan ibaretti: herkes kendi işini yapmalı.

Aslında Platon, bilgiyi iktidardan ayırmaktan ziyade bilgeliği siyasal yönetimde bulunması gereken bir özellik olarak görmüştür. Bu ideal Platon'un sadece ideal devlet tanımında mümkündür. Dönemin demokratik yönetimlerinde

kesin bilgi ile iktidarın bir arada bulunması zararlıdır. Tasarladığı ideal devlette ise bilgi, yönetici sınıftaki filozoflarda bulunması gereken olmazsa olmaz bir erdemdir. Bu insanlar bilgeliksever oldukları için en temel görevleri İdeaların bilgisini edinmek ve hakikatin peşinden gitmektir. Bu bilgi erdemine ulaşan filozof toplumu bu doğrultularda yönetme hakkına da sahiptir. Hakikati bilmeyen toplumun diğer sınıfları da filozofların mutlak bilgisi ışığı altında yaşamak zorundadırlar. Bu durumda hiçbir birey kendi başına hakikati bulamayarak kendi iradesini ortaya koyamayacaktır (Gülenç, 2013).

Mutlak bilginin tek bir elde bulunması böylece onu eleştirilemez, sorgulanamaz kılmaktadır. Dolayısıyla yönetici sınıfın iktidarı tartışılmaz derecede meşru görünmektedir. İdeal devlet, Platon'un felsefesi doğrultusunda yönetileceği için ve ayrıca bilginin mutlaklığı toplumsal yaşamı yönlendireceği için bu idea, totaliter olarak değerlendirilir (Gülenç, 2013).

1.3.Foucault'da Bilgi-İktidar İlişkisi

Devletlerin bilgiyle ilişkilerinin varlığı eski veya yeni dönemlerde tartışma götürmez bir gerçektir. Hatta öyle ki, Asurlulardan beri yöneticiler, enformasyon toplamak ve depolamakla ilgilenmişlerdir (Burke, 2001, s.118). Bilginin iktidarla ilişkisini kuran Kıta Avrupası'nın ilk düşünürü ise Nietzsche'dir. Nietzsche, "*(...) bu dünya güç tutkusudur*." derken, dünyanın ve insanın temel gereksiniminin güç/iktidar olduğunu söyler. Nietzsche, güce tutku (will to power) ile "hakikate" ya da "bilgiye" tutku (will to truth) arasında geçişli bir süreci öngörür (Arslan, 1999, 73-73). Nietzsche'nin görüşlerini en iyi yorumlayan kişi ise Foucault'dur.

Foucault'nun katkı sağladığı alanlardan biri de bilgi ve iktidar arasındaki ilişkidir. Foucault bilgiyi, "söylemsel bir uygulama tarafından düzenli bir biçimde oluşturulmuş ve bilime yer vermekle zorunlu olarak yükümlü bulunmadıkları halde, bir bilimin kuruluşu için gerekli olan elemanların bir toplamı" olarak tanımlamıştır (Foucault, 1999, s.233). Bilgi ve iktidar arasındaki ilişki ele alınırken; bilgi merkezli bilgi/iktidar ilişkisi ve iktidar merkezli bilgi/iktidar ilişkisi olarak iki biçimde değerlendirilir. Foucault'ya göre bilgi ve iktidarın birbirinden ayrılması Eski Yunan dönemine MÖ 5. yüzyıla Sofokles'e dek dayanır.

> *"Hakikatin siyasi iktidara asla ait olmadığı, siyasi iktidarın kör olduğu, hakiki bilginin tanrılarla ilişkide olunduğunda veya hatırlandığında, büyük ebedi güneşe bakıldığında veya olan bitene gözler açıldığında sahip olunan bilgi olduğu şeklindeki büyük mit Batı'ya egemen olacaktır. Bilgi ile iktidar arasında çatışkı olduğu şeklindeki o büyük Batı miti Platon'la birlikte başlar. Eğer bilgi varsa iktidardan vazgeçmesi gerekir. Bilginin ve bilimin saf hakikatleri içinde bulundukları yerde siyasi iktidar olamaz"* (Foucault, 2011a, s.197-198).

Bu büyük Batı miti, 19. yüzyılda, her bilginin (connaissance) ardında söz konusu olan şeyin iktidar mücadelesi olduğunu ifade edilerek Nietzsche tarafından yıkılmaya çalışılmıştır (Foucault, 2011, s.198). Böylece yüzyıllardır kopuk olan bilgi-iktidar ilişkisi yeniden kurulmaya çalışılmıştır. Bu ilişkinin yeniden kurulmasında Bacon'ın yukarıda sözünü ettiğimiz "bilgi güçtür" sözü de etkili olmuştur.

Bu noktada Foucault'nun bilgiyle neyi kastettiğinin iyi anlaşılması gerekir. Ona göre iktidarla ilişkisi olan bilgi; *savoir'*dir (bilgi). Öznenin, bildiği şey, daha doğrusu bilmek için gösterdiği çaba aracılığıyla değişime uğradığı süreçtir (Foucault, 2004, s.87). Foucault bu bilgi türünü arkeolojik çözümlemenin konusu yapmıştır. Diğer bilgi türü ise, yüzeysel olan *connaissance'*dır (bilme). Araştırmayı yapan özne hiç değişmezken bilinebilir nesnelerin çoğalmasına, gitgide· daha fazla anlaşılır kılınmasına, onların rasyonalitesinin yorumlanmasına olanak tanıyan süreçtir (Foucault, 2004, s.87).

Foucault'ya göre iktidar ve bilgi tanımlarını kısaca açıkladıktan sonra, iktidar ve bilgi ilişkisinin yeniden nasıl kurulduğuna bakalım. Foucault, 19. yüzyılda monarşilerin yıkılmasıyla birlikte, miras yoluyla devredilen iktidar, artık ekonomik, toplumsal, demografik süreçlerin bilgisine sahip yönetimlerce ele geçirilmeye başlamıştır (Foucault, 2011a, s.129). Artık, bilgi ve iktidar iç içedir, birbirinin içine geçmiştir. Ayrı şeyler gibi söz edilmemelidir. İktidar işleyişi bilgi nesneleri yaratır, bunları ortaya çıkarır, enformasyon biriktirir ve bunları kullanır. "*İktidarın işleyişi sürekli bilgi yaratır ve aksi yönde, bilgi de iktidar etkilerine yol açar*" diyerek, iktidarla bilgi arasındaki karşılıklı ilişkiyi vurgular. Bu gerçekliğin üniversitelerde hocalar arasında da bulunduğunu söyler (Foucault, 2012, s.35-36).

Foucault'ya göre, bilgi, iktidar araçlarınca biçimlenerek yayılmaktadır. Bu anlamda bilim ise, aydınlanma düşünürlerinin savunduğu özgürleşme aracı değil, tersine iktidarın denetim mekanizmalarından biridir ve bireyleri hapseder (Çelebi, 2013, s.515). Ne bilgi alanı olmadan bir iktidar ilişkisinden söz edilebilir, ne de iktidar ilişkilerini gözetmeyen bir bilgi alanını kabul edebiliriz. İktidar bilgiyi üreterek topluma yayılma ve toplumu kontrol etme gücüne sahip olmaktadır.

Platon ile ayrıldığı bu noktada Foucault, antik dünyanın devlet yapılarına gönderme yaparak, onların, yöneticileri filozof olan devletler de dahil olmak üzere, felsefeden yoksun olarak yönetildiğini dile getirmiştir. Buna örnek olarak, Marcus Aurelius'un Roma'sını, Aristoteles'in öğrencisi Büyük İskender'in devletini gösterir ve bu kişilerin Doğu'da Konfüçyüs'ün oynadığı rolü oynamadıklarını söyler. Bu durum 18. ve 19. yüzyılda ideolojik yönetimlerin ortaya çıkmasıyla değişti. Fransız Devrimi'nden sonra felsefenin, devlet yönetimlerinde ideolojik birer unsurlar olarak karşımıza çıkması rastlantı değildi. Napolyon Fransa'sının Rousseau'yla, Hitler Almanya'sının Wagner ve –her ne kadar tartışmalı da olsa- Nietzsche'yle, Sovyet Rusya'nın Marx ve Lenin ile organik bağları vardı (Foucault, 2011b, s.200-201).

Birinci bölümde sonuç olarak, Platon'un kurguladığı ideal devlet, hakikatin peşinde insanların mutluluğunu amaçlarken, eleştiriye kapalı bir totaliter devlet modeli sunmaktadır. Sofistlerin bilgiyi kötü niyetli insanlara para karşılığı satmaları sonucunda oluşan yönetim modelinde, halk güzel sözlere ve bilgiden yoksun pratiğe kanmaktayken, Platon'da bilgi ve iktidar arasında kurulan ilişki belli bir azınlığa yönetme hakkı vererek halkın çıkarının yönetici zümre tarafından gözetildiğini görürüz. Foucault'ya gelindiğindeyse o, bilginin sadece yöneticilerde değil, toplumsal alanın her alanında var olduğunu savunmaktadır. Yine ona göre iktidar sadece siyasette değil, sokakta, evde, işte her yerde var olan bir kavramdır. Bilginin de aynı biçimde iktidar ile birlikte bütün bu alanlara nüfuz ettiğini dile getirir.

Bilgi-iktidar kavramlarının ortaya çıkması, ideoloji ile bir araya gelerek yönetimlerde, farklı düşünürlerin bakış açısına göre, nasıl tezahür ettiğini kısaca anlatmaya çalışıldı. Kavramların tanımları bize iktidar ve bilgi arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasında kaynak sağladığı gibi, var olan bu ilişki ilerleyen bölümlerde üniversite ve yükseköğretim tarihini anlatmaya çalışırken kaynak sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÜNİVERSİTENİN AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE TARİHİ

2.1. Universitas/Üniversite Kavramları

Üniversite kavramının Latince *tüzel kişiliğe sahip ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğu (lonca)* olan *universus* veya *universitas* sözcüklerinden türediği kabul edilmektedir. O dönemde tüm/genel/birlik gibi anlamlara sahipti. *Universitas*'a benzer olmak üzere *studium generale*[*] ve *collegia* sözcüklerinin de kullanıldığı görülür. Bu iki kavramın ayrımında *universitas,* öğrencilerle öğretmenlerin oluşturduğu topluluk anlamını taşırken; *studium* ise, dinsel okullarla ve birçok kentte yüzyıllardan beri var olan ve henüz üniversite biçiminde yapılandırılmamış olan hukuki ve tıbbi okullara karşılık gelir (Stella, 2016, c.2, s.483). Heer ve Coulton'a göre, Ortaçağda *universitas* sözcüğünün evrensel bilgi gibi bir anlamı yoktu; Latince *universitas* lonca veya herhangi bir tür birlik anlamına gelmekteydi (aktaran Erol, 2005, s.83).

Latin kaynaklı olan üniversite sözcüğünün açıklamasında Oxford sözlüğü; "öğrencilerin öğrenim gördüğü ve akademik araştırmaların yapıldığı üst düzey eğitim kurumudur." tanımını yapmaktadır (Oxford Dictionaries). Türk Dil Kurumu ise; bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu, darülfünun." tanımı yapılmaktadır. (Türk Dil Kurumu). 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 3. maddesinin d bendinde; *"Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan; fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumudur"* (Yükseköğretim Kanunu, 1981, madde 3/d) tanımına yer vermektedir. Bu tanımlardan yola çıkarak üniversitenin bilgiyi ürettiği ve öğrettiği sonucuna varılabilir. Bunlara ek olarak bilgiyi sunma ve yayma gibi özelliklerini de sayarak, üniversitenin işlevlerinden bahsedilmiş olur.

[*] *Studium generale*, genel incelemeler anlamını taşımaktadır.

2.2. Üniversitenin Avrupa'da Ortaya Çıkışı

Bugün çağdaş anlamda *üniversite*nin ortaya çıkışı, bundan 900 ile 1000 yıl önce Güney Avrupa'da kilise okullarının dönüşmesiyle olmuştur. Temel işlevleri, amaçları, görevleri değişse de varlığını bugüne dek sürdürmüştür.

2.2.1. Lonca Kuruluşları Olarak Üniversite

Üniversite kavramının açıklaması için tarihsel arka planına da göz atılması gerekmektedir. Bu kavramın genel algıda yansıması; üniversitelerin gerçekleri arayan, 'bilim' üreten ve onu yayan kurumlar olarak işlev yüklenmesi biçimindedir. Ancak üniversiteler ortaya çıkış süreçlerinde bu özelliklere sahip değillerdi. Üniversiteler, tarihi olarak gerçekleri ortaya koymak, bilimi geliştirmek ve yaymak işleviyle ortaya çıkmadılar. Üniversiteler, toplumsal iş bölümünün gelişiminde, 'okul' un uzantısı olarak ortaya çıktılar. Okul ve üniversite yüzyıllar boyunca egemen sınıfların elinde halkları eğitme ve Nietzsche'nin deyimiyle, '*ehlileştirme aracı'* oldular (Timur, 2000, s. 13-15).

Üniversite tarihine dair erken araştırmalardan bir tanesi İngiliz ilahiyatçı Hastings Rashdall'ın 1895 yılında yayımladığı *The Universities of Europe in the Middle Ages* adlı eserdir. Eserinde üniversiteleri; papalık ve imparatorluk gibi, sadece ilk biçimini ve geleneklerini değil ayrıca tüm varlığını rastlantısal koşullara bağlamakta ve kökenini sadece bu koşullarla ilişkin olarak anlaşılabilir kurumlar olarak görmekte ve üniversitenin, anayasal krallık, parlamento ve jüri yoluyla yargı gibi, Ortaçağa özgü bir kurum olduğunu eklemektedir. (Rashdall, 2010, s.4-5).

Kimi yazarlar üniversitelerin kökenini eski Yunanlara kadar dayandırmakta ve hatta Platon'un *Academia'*sını ilk yükseköğretim kurumu olarak görmektedir. Aristo'nun M.Ö. 335'te kurduğu *Lyceum*, ayrıca İskenderiye'deki *Museum* (332) da bu yükseköğretim kurumlarından sayılabilir. Yine milattan sonra 5. ve 7. yüzyıllarda Hindistan'ın kuzeyinde ve Çin'de yüksek düzeyde eğitim-öğretim yapan kurumların varlığı biliniyor. Roma'da hukuk okulları vardı. Bizans İmparatoru Theodosisus'un 425'te İstanbul'da açtığı okul, hukuk ve felsefe ağırlıklı bir yükseköğretim kurumu olarak kabul edilmektedir (Marangoz, 2008, s.62-63; Gürüz, 2001, s.1; Okçabol, 2007, s.26-27). Ancak bu okullar ya sadece araştırma üzerineydi ya da sadece

öğretim ve tartışma. Dolayısıyla bilgiyi araştırma, o bilgiyi sunma ve yayma işlevleri aynı anda yoktu. Üniversitenin akıl ve bilimi temel edinen bir kurum olduğu kabul edilirse, bu rasyonel temelinin eski çağlara kadar gittiği söylenebilir.

Bu konuda ilgili bir diğer kaynak olan, Charles Homer Haskins'in 1923'te kaleme aldığı *The Rise of Universities'*de ilk üniversiteleri Ortaçağ ürünü olarak görmekte ve ne eski Yunanlarda ne de Romalılarda son yedi sekiz yüzyıldır kullanılan anlamda bir üniversite olmadığına dikkat çekmiştir (Haskins, 1923, s.3). Eski Yunandaki okullar birer yükseköğretim olduğu kabul edilebilir ancak günümüz anlamındaki üniversite olarak görülmez. Fakülteler, yüksekokullar ve müfredat programları, sınavları, diploma törenleri, akademik unvanları ve tüm işleyişiyle bilinen anlamda organize olmuş bir eğitim öğretimi ancak 12 ve 13. yüzyıllarda görülebilir. Bu gerekçelerden ötürü günümüz üniversiteleri Atina veya İskenderiye'nin değil; Bologna ve Paris'in mirasçılarıdır (Haskins, 1923, s.4) denebilir.

Batı'da üniversiteye ilişkin ilk örnekleri İtalya'da Bologna (1088), Fransa'da Paris (1150) ve İngiltere'de Oxford (1167) üniversiteleri olarak görülmektedir. Batı üniversitelerinin temelinde yerel lonca örgütleri bulunmaktaydı. Yukarıda bahsedildiği üzere üniversiteyi nereye temellendirilmesi gerektiği konusunda Charle ve Verger'in (2005) ortak eserinde şunlar yazılıdır:

> *"Üniversite sözcüğünü, göreli olarak kesin anlamda 'belli disiplinlerin yüksek düzeyde öğretimini sağlamak üzere bir araya gelmiş hocalardan ve öğrencilerden oluşan (az ya da çok) özerk bir cemaat' anlamı verilirse, bu kurumun çok büyük olasılıkla XIII. Yüzyıl başında İtalya, Fransa ve İngiltere'de doğmuş özel bir Batı uygarlığı*(nın ürünü) *olması gerekir*." (Charle ve Verger, 2005, s.8).

Bunun yanı sıra Timur;

> *"(...) üniversite olgusu her şeyden önce bir tanım sorunudur. Eğer üniversiteyi, pozitivist tarih anlayışının yaptığı gibi, ortaçağ Avrupasına özgü feodal bir kurum olarak ele alırsak başka hiçbir dönem ve uygarlık için üniversiteden söz etmememiz gerekir. Buna karşılık, üniversiteler öğretim sisteminin son halkası, yönetici zümreleri yetiştiren birer yüksek okul olarak ele alınırlarsa, her dönem ve uygarlıkta rastlanan evrensel bir kurum olarak karşımıza çıkacaklardır."* (Timur, 2000, s.34-35).

Bu yorumun haklı bir yanı olmakla birlikte eksik kalan yanları da vardır. Diğer uygarlıklarda var olmuş olan kurumları yükseköğretim olarak değerlendirmek daha doğru olabilir. Çin, Hindistan gibi coğrafyalarda yükseköğretim kurumları mevcuttu. İskenderiye'de *museum* adında araştırma okulu vardı. Ancak bunlar bugünün üniversite anlayışına uzak yapıda olduklarından üniversitenin temeli olarak görülmemektedir.

Bugünün üniversitelerinin temelleri Avrupa'da kilise okullarının dönüştüğü ilk yerlerde aranmaktadır. Ortaçağın manastır ve katedral okullarının bir kısmı 11-12. yüzyılda öğrenci ve öğretmen loncaları olarak örgütlenmesi sonucu gelişerek farklı bir yapıya bürünmeye başlamışlardır. Ortaya çıkan bu üniversiteler dönemin gereksinimlerine göre kendiliğinden oluşmuş ve biçimlenmiş kurumlardı. Hunt'a göre üniversitelerin bu yüzyılda ortaya çıkması belli koşulların bir araya gelerek uygun ortamı yaratması sayesinde olmuştur. Bu koşullar şöyle sıralanabilir: dış saldırıların ortadan kalkması, daha düzenli yönetimin sağlanması, ekonomik kalkınma ve gelişme, kentleşme ve bunlara ek olarak Yunan ve Arap dünyasından gelen bilgi ve Avrupa'da uyanan öğrenme ve bilme isteği (aktaran Erol, 2005, s.82). O dönemde eğitim kurumlarının en ünlü iki tanesi Bologna ve Paris'te ortaya çıkmıştır. İki üniversite modelinden söz edilebilir. Bunlardan biri laik Bologna modeliyken; diğeri dini otoritelerin daha çok gözetiminde olan Paris modeliydi. İtalya'nın kuzeyinde bulunan Bologna'da, kiliseden bağımsız biçimde öğrenciler birliği oluşmuştu. Burada hukuk eğitiminin önemi artmış ve bunların dışında şifacılığın geliştiği güneyinde de ilk tıp fakültesi olan Salerno Okulu açılmıştır.

Bologna'da ün yapmış özel öğretmenler çalışıyor ve kendilerine para vererek kaydolan öğrencileri eğitiyorlardı. Öğrenciler ilk olarak küçük gruplar halinde örgütlenmeye başladılar. Bu örgütler büyüyerek coğrafyaya bağlı olarak bölünmelerle sonuçlanmıştır. İngilizler, Almanlar, Lombardiyalılar vb. öğrenciler hocaların paralarını kendileri vermektedirler ve hocalar oluşturulmuş bu komüne bağlılık yeminleri etmekteydiler. Bologna'daki bu birlik öğrencilerin üniversitesi anlamına gelen u*niversitas scholarium* (Stella, 2016, s.483) idi. Öğrencilerin hocalarıyla sözleşme yapmak, kendi eğitim ve öğretim programlarını belirlemenin dışında bir başka örgütlenme amaçları toplumsal olarak yerel halkın kötü muamelelerine karşı korunmak olarak da gerçekleşmiştir: öğrencilere yönelik oda

veya ev kiralama ücretlerine yönelik örgütlenmeler gibi (Charle ve Verger, 2005, s.15-16; Haskins, 1923, s.13-14). Üniversitenin ve öğrencilerin kentteki ekonomiyi büyük ölçüde etkilemelerinden dolayı, o dönemde az da olsa bulunan burjuva takımıyla bu çatışma durumu söz konusuydu.

Rashdall'ın belirttiği üzere bunlar dışında öğrenciler kendilerini hocalara karşı da korumak için bir savaş verdiler:

> *"(....) bir profesör öğrenciler tarafından ödenen paranın hakkını vermekle yükümlüydü. Hatta öyle bir yükümlülük ki; bir günlüğüne bile kenti terk etmesi durumunda geri döneceğini garanti eden belli bir miktar para ödemek zorundaydı. Şayet profesör normal bir ders anlatımı için beş kişilik bir grubu güvenceye alamadıysa, hiç yokmuş gibi cezai muamele görür – ki beş dinleyiciyi bile güvenceye alamayan böylesi bir ders aslında oldukça yetersizdir"* (Haskins,1923, s.15-16).

1230 yılına doğru Bologna Üniversitesi medeni hukuk ve kilise hukuku alanında oldukça güçlenmişti. Bologna Üniversitesi'ni diğer üniversitelerden ayıran en büyük özelliği uzun yıllar, rektörün bir üniversite öğrencisi arasından seçilmesidir. 13. yüzyıldan itibaren ise yönetimin bir kurula devredilmesi gerçekleşmiş ancak öğrenci rektör geleneği 17. yüzyıla dek sürmüştür (Gürüz, 1992, s.349). Bunun gibi profesörleri de oldukça zorlayıcı koşullar bulunmaktaydı. Öğrencilerin bu örgütlenmelerine yönelik papalık devreye girerek *licentia docendi* sistemini hayata sokmuştur. Bu *licentia docendi* aynı zamanda ilk akademik derece olarak kabule dilmektedir.

Paris'te de hocalar birliği 1200'lü yılların ilk çeyreğinde kurulmuş ve hızlı bir gelişme sağlamıştır. Bologna'dan sonra Paris'te oluşturulmuş bu birlik *universitas magistrorum et scholarium*, yani öğretmenleri ve öğrencilerin üniversitesidir (Stella, 2016, s.483-484). Öyle ki; kurulduğu yıllardan hemen sonra en kalabalık öğrenim topluluğu oldu (Seignobos, 1960, s.171). Paris Üniversitesi o dönemde teoloji ve sanat dallarında öne çıkan bir eğitim vermekteydi. Kitapların hepsi Latince olduğundan öğretmenlerin ilk olarak Latince öğretip yeteneklerini kanıtlamaları

gerekiyordu. Paris'te öğretim için piskopostan *licentia docendi*[*] adında bir izin almaları gerekiyordu. Bundan böyle okul açabilmek, ders verebilmek için bu "eğitim ve öğretim izni" ne sahip olmak gerekmektedir. (Seignobos, 1960, s.170).

Bologna Üniversitesi'ndeki gibi bir öğrenci loncası olmasına karşın, Paris daha kurumsal bir yapıya sahip ve kilisenin etkisinin net biçimde hissedildiği bir yerdi. Ancak 1229 yılındaki öğrencilerin eylemleri ve kolluk güçlerle olan çatışmaları sonucu özerklik elde edilir. Paris'te 1231 yılında papalık fermanı[**] *licentia docendi* belgesini verme hakkını papazlardan alarak üniversite hocalarına vererek, üniversitenin akademik özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Bu politik olduğu kadar dinsel de bir amaç taşımaktaydı. Papalık, Paris üniversitesini Hristiyan inancına karşı gelenlere yönelik bir silah olarak kullanıyordu. O dönemin en ünlü hocaları arasında Thomas Aquinas[***] da bulunmaktaydı.

Oxford Üniversitesinde, Paris'ten giden hocalar tarafından hocalar birliği kurulmuş ve 1214 yılında papalık ayrıcalıkları tanınıp kral tarafından onaylanmıştır. Paris Üniversitesindeki gibi Oxford da din bilginlerince seçilen bir şansölye tarafından temsil edilen Lincoln Piskoposu'nun denetiminde özerk bir üniversite yapısına kavuşmuştur (Charle ve Verger, 2005, s. 17). Daha sonraki yıllarda kopuşlar devam ederek Cambridge Üniversitesi ortaya çıkacaktır.

Kuzey ve Güney üniversitelerini birbirinden ayıran en büyük özellik de; Kuzey Avrupa'daki üniversitelerin (Paris ve Oxford) öğretmen loncaları, Güney Avrupa'daki üniversitelerin (Bologna ve Salerno) ise, öğrenci loncaları biçimiyle örgütlenmiş olmalarıdır. Sonraki yıllarda İtalya hariç diğer Katolik ülkelerinde kurulacak olan üniversiteler ise, papazlar tarafından yönetilen ve felsefeyi din ile

[*] *Licentia docendi*, Ortaçağ Avrupasında kendi tekelinin kırılmasını istemeyen kilise tarafından, bir eğitim kurumu açabilmek için gerekli görülen *'izin'* belgesi. Bu izin belgesi Paris'te Notre Dame katedrali veya St Genevieve şansölyeleri tarafından verilirdi.

[**] Bu ferman *Parens Scientiarium* adıyla geçer ve bilimlerin anası anlamına gelmektedir. 1231 tarihli bu fermana göre Paris Üniversitesinin bağımsızlığı ve akademik özgürlüğü güvence altına alınmıştır.

[***] Aquinolu Thomas olarak da bilinen Thomas Aquinas, 1225-1274 yılları arasında yaşamış rahip, filozof ve kilise doktorudur. Özellikle skolastik felsefeye yaptığı katkılardan ötürü Hıristiyan teolojisinde çok önemli bir yere sahiptir. Kilise tarafından aziz ilan edilmiş ve öğretileri, teolojinin temeli sayılmıştır. Aristo felsefesi ve bilimiyle Hıristiyan dinini uzlaştırarak oluşturduğu kendi felsefesi zaman içinde Hıristiyan inancının temel taşı olmuştur. Aristo felsefe ve bilimine karşı çıkmak Hıristiyan öğretisine karşı çıkmayla eşdeğer sayılmıştır. Felsefenin ve bilimin üzerinde, Hıristiyan inancının bir diktatörlük kurmasına yol açmış, her ikisinin özgürleşmesi yüzyıllar almıştır (Adıvar, 1987, s.104)

öğreten sisteme sahip Paris Üniversitesini örnek alacaklardır (Seignobos, 1960, s.203-204).

Bu özelliklerine göre ortaçağ Avrupa üniversitelerinin ilk örnekleri yapı olarak her ne kadar kilise denetiminde gibi görünseler de ilk başlarda maddi kaynakları, bilimsel içeriklerini hazırlayabilme serbestisi gibi etmenlerden ötürü özerk yapıya sahiplerdi denebilir. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve öğrenci kitlelerinin kamusal düzen için bir tehlike oluşturduğu düşüncesinin yaygınlaşması sonucu, hocalar kendi aralarında birleşerek üniversitedeki bu bilgi kirliliği yaratan kitapları, hocalar arası rekabeti, müfredata uymadan ders verenleri, kısacası; var olan bu anarşi durumunu ortadan kaldırmayı istemişlerdir. Bu hareketin papalık tarafından da desteklenmesiyle, üniversite özerkliğinin sınırı çizilmiş oluyordu.

İlk kuruluş yıllarında üniversitelerin başlıca amacı, ruhban sınıfının eğitimi olduğu için, teoloji ve din hukuku eğitim öğretimde en önemli dallardı. Üniversiteler kilisenin resmi kurumları olarak varlığını sürdürmekteyken, bir yandan da siyasal iktidarların beklentilerini karşılamak amacıyla otoritelerin denetimi ve etkisi altında daha fazla kalmaktadırlar. Verilen bilimsel eğitimin kısıtlanması veya kontrol edilmesi mevcuttu. Bu da sadece papalık gözetimiyle değil, aynı zamanda yerel yöneticilerin açtıkları üniversitelerde de söz konusuydu. O dönemde siyasal otoriteler, krallar, prensler gibi, üniversiteleri desteklemiş ve her krallık kendi toprakları üzerinde birer üniversite kurdurmuştur.

15. yüzyılın sonunda Avrupa'da en az 80 tane üniversite bulunmaktaydı (Shepherd, 1911, s.100). Özellikle 15. Yüzyılda yerel prensliklere bağlı olarak açılan birçok üniversite otoriteler tarafından destekleniyor ve finansman sağlanıyordu. Bu üniversitelerin, Bologna ve Paris gibi köklü kurumlarda olan bağımsızlık ve evrensellik iddialarına benzer iddiaları da yoktu (Charle ve Verger, 2005, s.26-27).

Ortaçağ okullarının eğitimine ilişkin; öğretim dilinin Latince olduğunu ve dersler konularına göre değil, kitaplara göre ilerlemekteydi. Öğrencilerde yaş sınırı aranmayıp, ayrı sınıflar da yoktu. Üniversiteler o dönem okul olarak dört fakülteden oluşmaktaydı: serbest sanatlar, kilise hukuku, tıp ve teoloji (Marangoz, 2008, s.66-67). Özgür sanatlar bunlar arasında en temel olanıydı. Özgür sanatların müfredatı,

sözcük ve işaretler sanatı olan *trivium* (dil bilgisi, retorik ve mantık) ve nesneler ve sayılar sanatı olan *quadrivium* (müzik, geometri, aritmetik ve müzik) kapsamaktadır (Charle ve Verger, 2005, s.36; Marangoz, 2008, s.66-67; Gürüz, 1992, s.7).

Son olarak Ortaçağ üniversitelerinin özelliklerine ilişkin söylenebilecek şey; öğrencilerinin sayısının genel olarak 1000 ile 5000 arasında değiştiğidir. Bu öğrencilerin çok az bir kısmı (yüzde 5-15 arası değişen bir değerde) soylu ailelerin mensubuydu. Yoksul öğrenciler de yüzdelik dilim arasında oldukça düşük oranlarda temsil ediliyorlardı. Asıl çoğunluğu sağlayanlar ise, orta sınıf diye adlandırılan tüccar, noter, zanaatkarlar gibi hali vakti yerinde ailelerin çocuklarıydı (Charle ve Verger, 2005, s. 28-31). Bu yeni eğitim sistemi, üniversite, fakülte, kolej, *examen* (sınav), *grade* (derece), bakalorya, lisans, doktor gibi unvanlarla günümüzde de farklılaşarak devam etmektedir (Seignobos, 1960, s.171).

2.2.2. Gerileme Dönemi

Ortaçağın en önemli özelliği olan baskın kilise otoritesi, üniversitede ders müfredatlarını da etkilemekle birlikte bilimi yönlendiren güç olarak görünüyordu. 16. yüzyıla gelindiğinde ise, din ile bilim arasındaki çatışma derinleşmiş ve kendisini akademi alanında da göstermeye başlamıştır. Bilim ve felsefe, 16. yüzyıldan sonra daha çok üniversitenin dışında gelişti. Ortaçağdan beri bilgi, özellikle *bilimsel bilgi* anlamında kullanılan *scientia* sözcüğü, 17. yüzyıldan sonra, Eski Yunan'da *teorik bilgi* demek olan *episteme* anlamında kullanılmaya başladı (Timur, 2000, s.59).

16 ve 17. yüzyıl, Rönesans'ın etkisiyle birlikte ortaya çıkan ve Avrupa'da aydınlanma çağını hazırlayan birçok düşünür ve bilim insanının yaşadığı yüzyıllardır. Descartes (1596-1650), Hobbes (1588-1679), Spinoza (1632-1677), Leibniz (1646-1716), Francis Bacon (1561-1626) gibi düşünürler ile birlikte; rasyonalizm, deneycilik, düalizm gibi düşünce akımları ortaya çıkmıştır. Bu düşünürlerden bazıları üniversitede okumuşlardı. Üniversitelerde çalışan Gelileo (1564-1642) ve Kepler (1571-1630) gibi bilim insanları sonraki dönemlere ışık tutacak bilimsel gelişmeleri sağlamışlardır. Newton (1643-1727) da, kendisinden

önceki yüzyıllardır süren skolastik[*] anlayışı yıkıp, sonraki üç yüzyılın bilim anlayışını etkisi altına alacak yeni yasalar ortaya koymuştur.

16. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan İtalyan gökbilimci, din adamı ve düşünür Giordano Bruno (1548-1600), engizisyonun en büyük cezasıyla cazalandırılıp yakılarak ölüme mahkum edilmişti. Bruno,

> "*Ne gördüğüm gerçeği gizlerim, ne de onu apaçık söylemekten korkarım. Bilim ve cehalet arasındaki savaşa her yerde katıldım. Bundan dolayı her yerde zorlukla karşılaştım. Cehaletin babaları olan resmi akademisyenlerin yanı sıra kalın kafalı çoğunluğun öfkesinde hedef olarak yaşadım"* (Bruno, 2004).

diyerek, din ile bilimsel düşüncenin çatışmasında, politik de sayılabilecek bir yenilgi yaşamıştır[**]. Bruno'nun akademi için değil ama gerçek bilgi anlayışı için verdiği mücadele yaşamının sonunu getirse de o, mücadelesinden vazgeçmemiştir. "Cehaletin babaları" dediği iktidarın akademisyenlerini, gerçekler karşısında sessiz kalmakla suçlamaktadır. Bruno, bildiği doğruları söylemekten vazgeçmediği ve bu uğurda ölümü göze alması bakımından Sokrates ile aynı kaderi paylaşmalıdır.

Üniversiteler için ise bu dönem, nicel olarak ilerlemenin olduğu bir dönemdir. 16. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'nın birçok kentinde yeni üniversiteler açılmıştır: Königsberg (1544), Leyden (1575), Graz (1585), Dublin (Trinity College 1592). Avrupa'nın yanı sıra okyanus ötesi kolonilerde de ilk olarak üniversiteler açılmaya başlandı: Santa-Domingo (1535), Lima (1551), Meksiko (1551). Üniversiteler çoğalmış ancak Londra, Amsterdam, Brüksel, Lyon, Madrid, Milano gibi kentler bundan mahrum kalmışlardır. Özellikle yeni açılan üniversitelerde siyasal otoritelerin etkilerini artırmaları ve artık papalığın yanında mezheplerin de

---

[*] Skolastik terimi Latince *schola,* yani okul sözcüğünden gelmektedir. Skolastik düşünce, Hıristiyan inancının felsefi olarak temellendirmeye çalışılmasıdır. Dayanak olarak ise Aristo felsefesinden yararlanılmıştır. Uzun yıllar Avrupa'da kilise düşüncesi dışında başka bir düşüncenin gelişmesi engellenmiştir.

[**] Giordano Bruno (1548 – 1600), İtalyan düşünür, bilim insanı ve din adamı. Napoli Üniversitesi'nde bir süre öğrenim gördükten sonra manastıra ve tarikata katılıyor. Papazlık yaparken, teslis inancını reddetmiş ve Aristocu evren kuramının yanlışlığını savunmuştur. Kopernik'in güneş sistemi açıklamasını savunmaya başlamıştır. Ancak gerçekleri apaçık söylemesi politik açıdan sakıncalıydı. Açıkça söylediği düşüncelerinden ötürü sürgün yaşamı sürmüş ve birçok ülkeyi gezerek düşüncelerini yaymıştır. Venedik'te bu düşünceleri yüzünden engizisyon mahkemesi tarafından tutuklanmış ve 7 yıl zindanda kalmıştır. Engizisyon mahkemesi tarafından düşüncelerini terk etmesi koşuluyla yaşamının bağışlanacağını önerilmiş; ancak kabul etmemiştir. Gelileo, Bruno'dan 33 yıl sonra bu öneriyi kabul ederek yaşamı bağışlanmış. Bruno 130 suçlamada suçlu bulunarak diri diri yakılmıştır (Adıvar, 1987, s.125-127).

işin içine girmesiyle özerklik bir anlamda yok olmuştur. Eski öğrenci örgütlenmeleri olan "uluslar" etkisini iyice yitirmiş ve seçimler ortadan kalkarak sıkı denetimlere zorlanmıştı.

1630'larda İngiliz gençlerinin % 2,5'i üniversite mezunuydu. Ardından başlayan gerileme sonrası bu oran bir daha 19. yüzyılda ancak yakalanabilecekti (Charle ve Verger, 2005, s.48-55). Bu oran o dönemde birçok Avrupa ülkesi için geçerli olmasına rağmen sonrasında yaşanan birtakım olaylar sonucunda, üniversiteli oranı aynı düzeyleri uzun yıllar yakalayamamıştır. Bu nedenlerin başında kuşkusuz 16. yüzyıldan beri yaşanan dinsel/mezhepsel bölünmeler geliyordu. Devamında seyreden 30 yıl savaşları, Avrupa'da büyük bir ayrılıkçılığın sonucunda ortaya çıkmış ve Avrupa nüfusu büyük oranda azalmıştır. Katolik kilisesinden ayrılan ve kendi kiliselerini kuran ülkeler, yurttaşlarının başka ülkelerde okumasını ve "zararlı" düşünceleri getirmesini istememiştir. Buna yönelik olarak, sınır ötesinden getirilen diplomaların geçersiz olduğunu bildirmişlerdir. Bu olayların uzantısında 18. yüzyıla gelindiğinde üniversite nüfusunu oluşturan kesimler arasında soyluların çocuklarının oranının arttığını görmekteyiz. Ortaçağ üniversitelerinin ağırlıklı kesimi olan küçük burjuva sınıfının yerini yavaş yavaş soylular almaktaydı. Oxford'da 18. yüzyılın son çeyreğinde soylu sınıfa ait öğrencilerin oranı % 35'i bulmuştu (Charle ve Verger, 2005, s.54-65)

Kilisenin denetimi yavaş yavaş sona ermeye başlarken yaşanan üniversite krizi, eğitim kalitesinin iyice kısırlaşmasına ve durağanlaşmasıyla bir süre daha geri planda kalmaya devam etti. Krizin görünen gerekçesi üniversitenin sınıf aracı görevini üstlenmiş olmasıydı. Bunu sağlayan neden ise, Ortaçağ üniversitelerini örnek alarak kurulan sonraki üniversitelerin meslek edindirme amaçları sonrasında toplumda ayrıcalıklı konuma gelmeye başlayan üniversite mezunlarının, yerel otoritelerle etkileşimde olması sonucu, toplumda ayrıcalıklı konuma gelmeleriydi.

Bilimsel gelişmelere yol açan çalışma ve tartışma ortamı ise, üniversitede olmaktansa, üniversite dışında kurulan bilimsel derneklerde yaratılmıştır. Bu tür kuruluşların ilk örnekleri Roma'daki *Accademia dei Lincei* (1603) ve Floransa'daki *Accademia del Cimento*'dur (1657). Daha sonra kurulan bilim akademilerine örnek olan bu iki dernek uzun ömürlü olmamıştır. Bunları izleyen *The Royal Society of*

London (1660) ve Fransa'da *Académie Royale des Sciences* (1666) ise, günümüzde de etkinliklerini sürdüren iki kurumdur.

18. yüzyılla birlikte Katolik dünyasının tutucu tavırları karşısında, yeniliklere açık Protestan ülkelerde bulunan üniversiteler –özellikle Latincenin yerini ulusal dillerin almasıyla birlikte- nispeten daha iyi bir gelişme sağlamışlardır. Eski popülerliğini ve başarısını yavaş yavaş yitiren İtalyan üniversitelerinin yerini Alman eğitim kurumları almaktaydı. 19. yüzyılda ortaya çıkacak olan Humboldt sistemi üniversiteleri de bu farklılıktan doğacaktır. 18. Yüzyılın aydınlanmacı ortamında ilk kez İskoç üniversitelerinde, matematik, tıp, astronomi, hukuk, fen bilimleri ve sosyal bilimler alanlarında ayrı kürsü ve profesörlükler oluşturuldu. Colin Maclurin (matematik), Joseph Black (kimya), Francis Hutcheson, David Hume ve Dugald Stewart (felsefe), William Robertson (tarih), Adam Smith (iktisat), ve John Millar (hukuk ve iktisat tarihi) gibi İskoç profesörleri, Kuzey Avrupa Protestan üniversitelerindeki meslektaşlarıyla birlikte, aydınlanma çağının ve bilimdeki gelişmenin öncüleri olmuşlardır (Gürüz vd, 1994, s.59).

2.2.3. Yeniden Canlanma Dönemi

Bu dönemin en belirleyici etkeni kuşkusuz ki Fransız Devrimi (1789) idi. Tıpkı ortaçağ da olduğu gibi, yakınçağda da üniversiteleri belirleyen etkenlerden biri yine Fransa olmuştu. Devrimden sonra kurulan cumhuriyet, 1793 yılında aristokratik üniversite anlayışını silmek için *College de France* ve *Jardin du Rui* gibi üniversiteler dışında tüm üniversiteleri kapatmıştır (Charle ve Verger, 2005, s.92; Arap, 2010, s.4). Bu girişim I. Napolyon dönemi Fransa'sında da devam etmiş ve Napolyon, işgal ettiği ülkelerdeki üniversiteleri de kapattırmıştır. Napolyon üniversitelerde reforma giderek, devlete hizmet amacıyla üniversiteleri yeniden düzenleyen *Universite de France* adıyla yeni bir kurum oluşturdu. Kapatılan üniversitelerin yerine devlet eliyle yeni üniversiteler kuruldu: doğa bilimler için *Museum,* mühendislik bilimi için *Polytechnique Okulu,* Öğretmen Okulu ve üç tane de Sağlık Okulu kuruldu (Hirsch, 1998, c.1, s.32). Napolyon eliyle kurulan kurulun başına yine imparator tarafından *Grand Maitre* unvanlı biri atanmış ve devlet eliyle müfredatlar hazırlanmıştır. Napolyon bu kurumdan bilim uğruna çalışanlardansa,

devletin iyi işleyebilmesi için gerekli askeri ve sivil kadroları dolduracak yetenekli insanların çıkmasını bekliyordu (Timur, 2000, s.65).

Yüz yıl önce Fransız eğitimci Charles Rollin'in belirttiği, üniversitelerin ilk ve öncelikli konusunun ulusların esprisini[*] oluşturmak ideası, Napolyon döneminde biçim değiştirerek devlete ve sisteme yardımcı bireyler yetiştirmek amacıyla eğitim vermek olmuştur. Toplumların esprisini oluşturmada en etkili yöntemlerden birisi dil yoluyladır. Bu doğrultuda Latince ve Yunanca öğretiliyordu. İkinci ve diğer en önemli araç ise tarih bilinci aşılamaktı (aktaran Timur, 2000, s.61-62). Türk tarih anlayışı da Fransız ekolünden etkilenmiş ve cumhuriyetin ilk yıllarından beri aynı idea doğrultusunda tarih eğitimi verilmiştir.

Paris merkezli üniversite modeli çok yaşayamadı. 1875 ve 1896 yıllarında üniversitelere yönelik reformlar sayesinde, Fransız üniversiteleri yeni bir biçim kazanıyordu. Özellikle 3. Cumhuriyeti de etkisi altına alan pozitivizm,[**] üniversitelerin pozitivist felsefeye göre biçimlenmesinde büyük rol oynamıştır. Fransa'da cumhuriyetçilik ile pozitivizm arasındaki ilişkiden beslenen üniversiteler, tüm disiplinlerin birbirini tamamladığı bütüncül bir üniversite çerçevesine sahip oldular (Timur, 2000, s.156-158)

Fransız tipi bu üniversiteler dönemin Avrupa üniversiteleri arasında oldukça özgün bir yer edinmişti. Diğer üniversiteler Ortaçağ geleneklerinin üstüne reformlar yaparken, Fransız sistemi bu gelenekleri tamamen yıkmış ve baştan yeni bir üniversite modeli oluşturmuştu. Bu model o dönemlerde Almanya'da filizlenmeye başlayacak olan Humboldt sistemi üniversitelerinin dışında bir anlayışı yansıtmaktadır.

Buna bakılarak denilebilir ki; yüzyıllar boyunca papalığın ve yerel otoritelerin baskılarına karşı özerkliğini savunmaya çalışan köklü Fransız üniversiteleri, Napolyon'un bu uygulamalarına direnememiştir. Fransız üniversitelerinin günümüze dek gelen iki önemli özelliği de, Fransız Devrimi sonucu ortaya çıkmış olan bu

[*] *Espri* sözcüğü, Fransızca *'esprit'*ten gelmekte ve *şeyin doğası/ruhu* anlamını taşımaktadır. İngilizcedeki karşılığı *spirit* sözcüğüdür.

[**] Pozitivizm, teoloji ve metafizik içermeden maddi dünyanın gerçekliğini kabul eden anlayıştır. *A priori* olmayan, deney ve gözlemlerle elde edilen bilgilerin geçerliliğini kabul eder. 19. yüzyıl Fransız düşünürü Auguste Comte tarafından ilk olarak açık ve kesin biçimde ifade edilmiştir.

mücadelenin üzerine temellenmiştir. Bunlardan birisi, aşırı merkeziyetçi yapısı; ikincisi ise, müfredatın hemen her ülkede benzer olması ve bakanlığın denetleyebilmesi.

Prusya'nın Napolyon'a yenilmesinin ardından kapatılan 22 Alman üniversitesinin yanı sıra, papalık eliyle *Studium Generale* statüsünü kazanmış tüm üniversitelerde de özerkliklerinin hukuki temelleri yıkılmıştır. Dolayısıyla eski çağ uluslar üstü nitelikteki üniversitelerinin yerini, ulusal yükseköğretim sistemleri almaya başlamıştır (Gürüz, 2001, s.78). Bunu takip eden gelişmelerde Kral 3. Frederick, Wilhelm Von Humboldt'u 1808 yılında eğitim sistemini düzenlemek için Eğitim Dairesi Başkanlığı'na getirmiştir. Bu görevdeyken 1810 yılında kurulacak olan Berlin Üniversitesi'nin –ki sonradan adı Humboldt Üniversitesi olarak değiştirilecektir- statüsü üzerine çalıştı ve sonradan kendi adıyla anılacak olan sistemin 3 ilkesini ortaya koydu. Gürüz, Humboldt'un temel ilke ve görüşlerini şöyle özetlemektedir:

- *"Üniversite, tüm bilim alanlarındaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin araştırma faaliyetleri ile birlikte ve bir bütünlük içinde yürütüldüğü bir kurumdur.*
- *Üniversite mesleki ve teknik yüksekokuldan farklı bir kurumdur. Üniversitenin temel işlevi, herhangi bir mesleğe yönelik olmaksızın eğitim-öğretim ve araştırma yapmaktır. Amaç, kişilerin kendini tanıyıp gelişmelerini sağlamaktır. Buna göre, eğitimin en etkin aracı, öğretim üyelerinin uygun gördükleri konuları öğretme özgürlüğüne, öğrencilerin de istedikleri konuları öğrenme özgürlüğüne sahip oldukları seminerlerdir. Araştırmanın amacı, bilim için bilimdir.*
- *Üniversitenin sahibi devlet değil millettir. Devletin bu konudaki temel görevi öğretim üyelerini atamak, bunların maaşlarını ödemek ve verimli çalışmaları için gerekli özgürlük ortamını oluşturmaktır."* (Gürüz, 2001, s.79).

Bu ilkeler ne yazık ki o gün için –hatta bugün bile- oldukça ütopik kabul edilmiş ve kendine uygulama alanı bulamamıştır. Dünyada da hiçbir üniversitede kabul edilmemiş, sadece düşlenen idea olarak kalmıştır. Ancak şu bir gerçektir ki; o dönemde ortaya atılan bu ilkeler önce Berlin ve Almanya üniversitelerini değiştirmiş ardından da dünyanın gidişatını belirleyecek çok ünlü düşünür, bilim insanı, sosyal bilimci ve sanatçının yetişmesine zemin hazırlamıştır. Otto Von Bismarck, Karl Marx, Albert Einstein, Friedrich Engels, Grimm Kardeşler, G.W.F. Hegel, Max Weber sadece birkaçıdır.

Humboldt'un getirdiği bu sistem her ne kadar tümüyle uygulama alanı bulamasa da, eğitim-öğretimin yanında bilimsel araştırmanın da üniversitelerin temel işlevleri arasına girmesine önayak olması, bugün modern üniversite denilen yapı için önemli bir adım atılmasını sağlamıştır. Önce Fransız okullarını, ardından Amerikan okullarını aynı etki altına almayı da başarmıştır. Devrimin çalkantıları arasında Fransa'da çıkmış olan aşırı merkeziyetçi üniversitelerin karşısında, ekonomik olarak geri kalmışlığını aşmak için çareyi özgürlükçü ve tüm ülkeye yayılmış olan bilimsel üniversitelerinde bulduğu Almanya hiç kuşkusuz geleceğin modern üniversitelerini etkisi altında bırakacaktır. Ancak Avrupa'da üniversiteler bu iki akım arasında bölünmüştür. Fransız etkisinde olan İtalyan ve İspanyol üniversiteleri ile Alman etkisinde olan Protestan ülkelerin üniversiteleridir. Her ne kadar İtalya ve İspanya Fransız egemenliğine karşı Alman modeli tercih etse de, sonraki dönem siyasal gelişmeler üniversiteleri Fransız modeline doğru yöneltmişlerdir (aktaran Timur, 2000, s.77).

P. Lavisse, Alman üniversite geleneğinde Humboldt'un mirasçısı olarak Bismarck'ı görmüş ve onunla birlikte aydınlanma ve teori egemenliğinin yerini eylem ve uygulama egemenliğinin aldığını söyler (aktaran Timur, 2000, s.153). Yine Bismarck ile başlayan Alman sanayileşme süreci 19. yüzyılın son çeyreğine doğru üniversite öğrencilerinin sayısının hızla artmasını sağlamıştır.

Yeniçağda ortaya çıkan Alman ve Fransız biçimi üniversitelerin yanında bir de İngiliz üniversitelerinden söz etmek gerekmektedir. En köklü üniversiteleri olan Oxford ve Cambridge üniversiteleri 19. yüzyılın sonuna dek Ortaçağ eğitim geleneklerini devam ettiren, araştırma ve uygulama alanlarında zayıf kalan, Anglikan kilisesine ve krallığa bürokrat yetiştiren bir üniversite anlayışına sahipti. Bunların yanında sanayi devrimini en erken tamamlayan ülke olması, ileride göreceğimiz koloni üniversitelerinin kurulmasıyla, üniversitelerin küreselleşmesine katkı sağlayan ülkelerden biri halini almıştır.

İngiltere'de üniversitelerin dönüşümü, kurulan iki yönlü bir girişimin sonucuydu. Birinci girişim Londra'da iki kolejin kurulmasıyla başladı. 1828'de Anglikan Kilisesi'ne bağlı olmayan University College ve 1831'de Anglikanların

açtığı King's College adlı iki okuldur. Her iki eğitim kurumu da 1836'da Londra Üniversitesi olarak resmileşecektir (Charle ve Verger, 2005, s.97-98).

İngiltere'deki ikinci girişim ise, önce 1851 yılında Manchester'da açılıp ardından Newcastle, Leeds, Birmingham, Southampton gibi adanın birçok kentine 50 yıl içinde yayılan '*civic universities'* olarak geçen taşra kent üniversiteleriydi (Charle ve Verger, 2005, s.127). Taşra üniversitelerinin yaygınlaşmasıyla, Londra'daki seçkinlere hitap eden üniversite eğitimi artık işçi çocuklarına, köylülere ve zanaatkarlara kadar ulaşmıştı. Bu üniversiteler dönemin eğilimi kapitalizme kaynak sağlayan gerekli işgücünü karşılamaktaydı. Bu açıdan Humboldt sistemine karşı bir girişim ve anlayış olarak doğduğu söylenebilir. İngiliz üniversite modelinin kurucusu sayılan Newman 1852 yılında yayımlanan bir makalesinde üniversitelerin öğretim işlevini vurgulayarak; "eğer üniversitenin amacı bilimsel ve felsefi buluşlar olsaydı, neden öğrencilere ihtiyacı olacaktı?" diye soruyordu (aktaran Timur, 2000, s.75).

1860'larda üniversitelerin misyonuyla ilgili ciddi tartışmalar yaşanmış ve liberal düşünürler, üniversitelerin pratik yaşamın dışında kalarak eskisi gibi "kültürlü insan" yetiştirmesinden yanaydılar. J. Stuart Mill 1867 yılında St. Andrew Üniversitesi'nin açılış konuşmasına gönderdiği yazısında, *"üniversitenin ulusal eğitimdeki amacının oldukça anlaşılır."* olduğunu söylüyordu:

> "En azından üniversitenin ne olmadığı konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır. Üniversite mesleki öğretim yeri değildir. Üniversiteler insanlara, yaşamlarını belli bir biçimde kazanmalarını sağlayacak gerekli bilgiyi öğretmek durumunda değildirler. Amaçları yetenekli hukukçular, hekimler ya da mühendisler yapmak değil, becerikli ve kültürlü insanlar yetiştirmektir. Hukuk, tıp ve mühendislik okullarına sahip olmak bir ülke için iyi olsa da, bunlar her kuşağın bir sonrakine borçlu olduğu şeyler değildir." (Mill, 1867, s.5-6).

Burjuva üniversitelerinin kurulmasının ve başarılarını kanıtlamalarının ardından entelektüel birikime yönelik eğitimin yerini uygulamaya dönük eğitim almıştır. 1870'lerde Anglikan olmayanlar ve kadınlar üniversitelere girmeye ilk kez hak kazanmışlardır (Charle ve Verger, 2005, s.126).

İngiltere'de kurulan üniversitelerin dışında, gittikleri topraklarda sömürge üniversitelerini de kurmakta geç kalmamışlardır. 1857 yılında Hindistan'ın Kalküta,

Bombay ve Madras gibi kentlerinde *affiliating universities*[*] sistemini kurmuşlardır. Bu üniversiteler lisans ve yüksek lisans düzeyinde eğitim vermekteydiler. Ancak çok az bir kısma yüksek lisans eğitimi alabilmekteydi. Doktora eğitimi için İngiltere'deki üniversitelere gidilmesi gerekiyordu. Bu, ilk beyin göçü anlamına geliyordu (Charle ve Verger, 2005, s.98-99). Daha uzak coğrafyalarda, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi, ilk üniversiteler 1858 Sidney ve 1859 Melbourne'de, ardından 1869'da Yeni Zelanda'da Otago'da kurulmuştur.

Amerika'da, daha önce gördüğümüz, sömürge döneminden kalma kolejlerle yüksek öğretim sağlanıyordu. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra ilk üniversiteler devlet eliyle kurulmaya başlanır. Bu bağlamda Kuzey Karolina'da 1789 yılında ilk devlet üniversitesi kurulduğu söylenebilir. Virginia ve Michigan üniversiteleri 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde kurulmuşlardır. Amerikan İç Savaşı'ndan önce ülkede üniversite sayısı 21'e ulaşmış ancak bu üniversiteler de, tıpkı diğer sömürgelerde olduğu gibi, doktora eğitimi verememekte, dolayısıyla doktora için öğrenciler Avrupa'ya gitmek zorundaydı (ilk doktora eğitimi veren Yale Üniversitesi 1861'de bu eğitime başladı). Genel olarak Amerikan üniversitelerine ilişkin denilebilir ki; İngiliz ve Alman üniversite modellerine göre kurulmuşlar ve Humboldt'cu öğretim ve araştırmayı birleştirici özelliğinin yanı sıra eyleme dönük (pragmatik) bir öğretim de verilmiştir (Timur, 2000, s.78-79).

Almanya'da eğitim görmüş veya formasyonlarını Alman üniversitelerinde tamamlamış öğrenciler sayesinde,[**] Amerika'da araştırmaya dayalı üniversite sistemi 20. yüzyılın başlarından itibaren ağırlık kazanmıştır. Özellikle tıp alanında büyük ilerlemeler kat edilmiştir. John Hopkins, Amerika'da alanında gerçek anlamda ilk tıp fakültesidir ve Alman sermayesiyle kurulmuştur.

Ancak Amerikan üniversitelerini Avrupa üniversitelerinden ayıran birtakım özellikler saymak gerekir. Bunlarda ilki; Amerika'da kurulan ilk 9 kolej öncesinde

[*] *affiliating universities*, eyalet yönetimi tarafından yerel yasama meclisi yönetmeliğiyle kurulup yürütülen Hindistan devlet üniversiteleridir.

[**] 1766 yılında Benjamin Franklin, bir Alman üniversitesi olan Göttingen'i ziyaret eden ilk Amerikalı olmuştur. Bundan sonra Harvard, Yale gibi doğu yakasındaki diğer üniversite ve kolejlerdeki öğrenciler Alman üniversitelerini ziyaret etmeye başlamışlardır.1815-1915 arasında Alman üniversitelerini ziyaret eden Amerikalıların sayısı 6000-9000 arası olduğu düşünülmektedir (Gürüz, 2001, s.97).

herhangi bir ilk ve ortaöğretim kurumunun bulunmamasından dolayı, kolejler öğrencilerine belli bir hazırlık ve telafi dersleri vermek zorundaydı. Ancak Avrupa'da ilk ve ortaöğretim kurumları üniversitelerden önce de vardı. Daha sonra bu okullar oldukça kurumsal yapılara bürünmüştü. İkinci fark; Avrupa'daki üniversiteler ilk kurulduğundan beri gerek öğrenci gerek öğretmen loncaları biçiminde örgütlenmişti ve bu durum beraberinde deneyimli hocaların yetişmesini sağlıyordu. Ancak Amerika'daki ilk üniversitelerde lonca örgütlerinin olmayışı, genç ama deneyimsizlikten dolayı otorite kurmaya çalışan sınıf öğretmeni profilindeki hocaların ortaya çıkmasına yol açmıştı. Üçüncü bir önemli fark da kurumların yapısına ilişkindi. Almanya ve Fransa'da olduğu gibi meslek standartlarını belirleyen güçlü merkezi devlet veya İngiltere'deki lonca niteliğindeki güçlü meslek kuruluşlarına benzer yapıların Amerika'da bulunmamasıydı. Bu durum Amerika'daki üniversitelerin Pazar ve toplumun ihtiyaçlarına çok hızlı uyum sağlayabilmelerini sağlamıştır (Gürüz, 2001, s.97-98).

19. yüzyıldaki sanayi devrimi, bilimi, teknoloji ve sanayi ile iş birliği yapma noktasına getirerek, üniversiteleri ve sanayicileri yan yana anmaya yol açmıştır. Her ne kadar birçok mucit üniversite dışından çıksa da, laboratuvarlarda ortaya çıkan bilgi, teknoloji ve sanayi alanlarında kullanılarak bilimsel çalışmalar yürütülüyordu. Örneğin Edison, kendi kurduğu araştırma-geliştirme (Ar-Ge) merkezinde, izlediği bilimsel ve teknolojik gelişmeleri kullanarak endüstriyel üretime dönüştüren bir girişimciydi.

Bilimsel araştırmaların Amerika'daki on yıllar boyunca gelişip birikim sağlaması, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan üniversitelerinin, Alman üniversitelerinden öncülüğü almasına olanak tanımıştır. Özellikle Avrupa'da 1. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında Birleşik Krallık, Almanya, Fransa, İsveç ve İtalya'da araştırma konseyleri kurulmuştur. Bu konseyler, bilimsel araştırmaların sonucunda ülkenin savaş gücüne katkı yapması amacıyla kurulmuş olup, üniversitelerin araştırma etkinliklerinin finansmanı büyük ölçüde bu kurumların kanalıyla kamu kaynaklarından sağlanmıştır. ABD'de kurulan *US Office of Scientific Research and Development (OSRD,* ABD Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Ofisi) de bu anlayışın ürünü olarak oluşturulmuş ve dünyanın kaderini değiştirmiş olan birçok bilimsel buluş bu merkez tarafından geliştirilmiştir (Gürüz, 2001, s.108-123).

Amerikan üniversitelerinin gelişmesinde önemli rol oynayan bir diğer önemli gelişme yine Almanların etkisiyle oluşmuştur. 1933 yılında Almanya'da iktidarı ele geçiren Nazilerin baskıcı tutumlarından kaçan pek çok bilim insanı ABD'ye göç etmiştir. 12'si Nobel ödüllü olan bu profesörler Amerikan üniversitelerinde görev aldılar. Franz Neumann'ın bu göç ile ilgisini; *"İstanbul'un fethinden sonra İtalya'ya göç eden Bizanslı bilginlerin etkisiyle karşılaştırılabilir boyutta olduğu"* görüşünü ifade etmesi (Gürüz, 2001, s.121), Amerikan üniversitelerine yaptıkları katkıların ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Nazilerden kaçan bilim insanlarından bazıları; Yahudi asıllı Macar kuramsal fizikçi Edward Teller, Alman müzik bilimcisi Alfred Einstein, Yahudi asıllı Alman farmakolog Otto Leowi, Yahudi asıllı Alman biyokimyacı Fritz Albert Lipmann, Yahudi asıllı Alman fizikçi Victor Francis Hess, Yahudi asıllı Macar fizikçi Eugene Paul Wigner ve Yahudi asıllı Alman fizikçi Albert Einstein (Kurtuluş, 1995, s.135) gibi döneminin Nobel ödüllü bilim insanları ve pek çok beşeri ve sosyal bilimci ABD'ye göç etmek durumunda kalmışlardır. Özellikle ABD'deki bu gelişmelerle üniversiteler tarihinde başka bir evreye girilmektedir. Bir yandan da Alman üniversitelerinin bu tasfiyeden sonra kendilerini toplaması yılları almakla birlikte, Alman üniversite modelinin de temelleri sarsılmış olacaktır.

2.3. Ortaçağ İslam Dünyasında Yükseköğretim: Medrese

Yükseköğretimin kökenlerine ilişkin öne sürülen bir diğer düşünce de, Durmuş Günay ve Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) belirttiği gibi; Avrupa üniversiteleri Ortaçağ İslam kurumlarından etkilenerek gelişmiş bir yapıya sahiptir (Günay, 2004, s.2; T.C. Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2003, s.25). Ortaçağda kurulan ilk medreseler, İslam kültürünün ilk yükseköğretim kurumları sayılmaktadır. Vakıflar himayesinde kurulan bu medreselerin ilk örneği Abbasi halifesi Memun'un Bağdat'ta 813-833 yıllarında kurdurduğu bir kütüphane ve bir gözlemevinden oluşan Beyt'ül-hikme adındaki akademidir. Bilgelik evi anlamına gelmekle birlikte, aslında bir kütüphane ve çevresinde oluşan bilim merkezi biçimindedir ve daha çok eski Yunan eserlerini Arapçaya kazandırmayla ünlenmiştir. Döneminin en ünlü bilim merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca 11. yüzyılda kurulan Nizamiye Medreselerinin ilki 1040 yıllarında Nişabur'da kurulmuştur. Ancak bu medreselerin en ünlüsü 1067 yılında Bağdat'ta kurulan Nizamiye medresesidir, ardından; Basra,

İsfahan, Musul gibi birçok yerde örgütlenmiştir. Bu medreselerde din ve hukuk eğitiminin yanı sıra; dil, edebiyat, felsefe ve tıp bilimleri de öğretilmekteydi (Akyüz, 2011, s.42-44). Bu medreselerde öğrenim gören kimseler arasında Ömer Hayyam, Sadi Şirazi, Gazali, İbni Şeddad gibi döneminin önemli bilim insanları, şairleri ve düşünürler yer almaktaydı.

İslam dünyasında bilim, Endülüs'ten Orta Asya'ya uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. 9. yüzyılın en önemli bilginlerinde el-Harezmi matematikte, el-Kindi aritmetikte, Ebu Bek-ür Razi tıpta ve 10. yüzyılda Farabi felsefe, matematik ve müzikte, İbn-ün Nedim bibliyografi alanlarında tanınmışlardır. 11. yüzyılda Biruni matematik, fizik, gökbilimi ve tarih gibi sosyal ve doğa bilimlerinde, İbn-i Sina tıp, matematik ve felsefede Ömer Hayyam yine matematikte ve 12. yüzyılda İbn-i Rüşd felsefe, tıp ve matematikte döneminin en ünlü İslam bilginleriydi. Nihayet 14 ve 15. yüzyılda İbn-i Haldun sosyoloji, siyaset bilimi ve tarihte, Uluğ Bey gökbiliminde ve Ali Kuşçu yine gökbilimi ve matematikte ortaçağ İslam dünyasının son büyük bilginlerindendi (Adıvar, 1987, s.79-88).

Medreselerin ortaya çıkışına ilişkin birtakım düşünceler öne sürülmüştür. Bu Çalışmada kaynak olarak bilim tarihçisi Aydın Sayılı'nın *Higher Education in Medieval Islam: The Madrasa* kitabı kullanılacaktır. Sayılı'ya göre Nizamiye Medresesi bir gelişme sürecinin doruğunu temsil eder. Nizamü'l-Mülk'ten önce de İslam dünyasında medreseler bulunmaktaydı. Öncesine ilişkin fikirlerden bir kısmı; cami okullarının devamı olması, Fatımi öğretim kurumlarının medrese sisteminin gelişiminde etkide bulunması, Horasan yöresindeki yine medrese olarak adlandırılan okulların sürekli gelişmesi sonucu oluşmasıdır (Sayılı, 2011, s.46-47). Kuruluşuna dair netlik kazanmayan bir diğer bilgi de, medreselerin kurulma amaçları yönündedir. Ancak yine Sayılı'nın belirttiği üzere;

> *"(...) içeriden fesatlar, dışarıdan saldırılarla 10. Yüzyılın ortalarında halifelik yenildi ve Şiilik hakim oldu. ...Şii Hamdani onuncu yüzyılın ikinci yarısında Suriye'de Fatımiler (909-1171) tarafından 1003'te ortadan kaldırılıncaya kadar hüküm sürdüler(...) İslam dünyasında Sünniliğin gücünü tamamen azalttılar. Fakat Sünnilik, destekçisini Doğu İslam dünyasında buldu(...) Gazneliler (962-1183) Sünniliği destekledi ve on birinci yüzyıl yine Sünniliği destekleyen üçlü bir devletin, Selçukluların doğuşuna şahit oldu... 1005* [1055][*] *yılında Tuğrul Bey Bağdat'a girdi*

[*] Yazar, 1055 olan tarihi 1005 olarak girmiştir.

> *ve Büveyhi iktidarına son verdi... ...Şiilerin Irak ve İran'daki Selçuklulardan önceki hakimiyeti yüzünden Sünnilerin dinsel, yasal ve yönetsel işlerini yapacak yetişmiş insan gücü eksikliği de söz konusuydu. Sünniliğin kesin zaferi için Şiiliğin ve Alevilerle ilgili gruplara karşı propagandalarının etkisiz hale getirilmesi ve devletin birtakım hayati görevlerine, uygun Sünni görevlilerin yetiştirilmesi zorunluydu; medrese bu ihtiyaca cevap vermek için kuruldu. (....)Neticede, Nizamü'l-Mülk zamanında bu okullar Selçuklu devletinin bütün idari dallarında ihtiyaç duyduğu görevlileri yetiştirecek seviyeye ulaşmıştı. (....) bu okulları bitirenler Selçuklular tarafından yönetici, bakan, elçi, katip (sekreter), siyasi danışman, yargıç ve dava vekili olarak, kısaca bütün kamusal ve özel görevlerde kullanılmışlardır."* (Sayılı, 2011, s.40-42)

Akyüz de, bu düşüncelere paralel olarak halifelik üzerindeki Şii propagandasını kırmak amacının yanı sıra; imparatorluğa memur yetiştirme, din adamı yetiştirme, İslamiyet'i yeni benimsemiş olan Oğuz boylarının yeni inançlarının pekiştirme, ele geçirilen ülkelerin "manen" de fethini sağlamak için gerekli insanları yetiştirme düşüncesi, yoksul ve yetenekli öğrencileri okutup topluma kazandırma düşüncesi, devlet adamlarının eğitim ve bilimseverliği gibi savlar öne sürerek, medreselerin kuruluşuna yönelik tartışmada yer almıştır (Akyüz, 2011, s.43-44).

Buradan anlaşılacağı üzere; medreselerin kurulmasının birincil nedeni olarak siyasal kaygılar öne sürülmektedir. Toplumsal, siyasal ve hatta belki de ekonomik kaygılardan ötürü medreselerin kurulması İslam coğrafyası adına gerekli görülmüştü. Bu asıl nedenin dışında ayrıca; Ebu Said es-Sufi'nin Nizamü'l-Mülk'e giderek; *"senin için Bağdat'ta dünyada eşi benzeri olmayan bir medrese kuracağım, bu yüzden adın kıyamete kadar dillerde dolaşacak."* Demesi rivayet edilmiştir. Ayrıca "Nişabur'a giden Alp Arslan'ın bir cami önünde, bir araya toplanmış, üstü başı yırtık perişan haldeki öğrencilerin kendisine selam verip saygı göstermediklerini görünce, Nizamü'l-Mülk'e bunların kim olduğunu sorar ve vezir de yanıt olarak; o insanların bilgi peşindeki yüce insanlar olduğunu, dünya zevkleriyle ilişkileri olmadığını söyler. Devamında sultanın gençlere acıdığını gören vezir, bu insanlar için bir yer inşa ettirmeyi ve geçimlerini sağlamayı önerir. Böylece o insanlar kendilerini bilgi aramaya verirler ve Sultanın yüceliğine dua ederler." (Sayılı, 2011, s.43) gibi rivayetler var olsa da gerçek buralarda aranmamalıdır.

Nizamiye Medreseleri dönemin kuşkusuz İslam coğrafyasının bilim olarak Batı uygarlıklarından ileri olduğu bir dönemdi. Eski Süryaniceden Arapçaya yapılan çeviriler sayesinde elde edilen bilimse veriler ışığında doğa bilimlerinde, tıpta, felsefede büyük atılımlar gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda şair ve edebiyatçılar açısından da zengin bir dönem olmuştur. O dönem batıda yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan üniversitelerin sonraki dönemlerde keşfettikleri Müslüman ilmini kendilerine almaları sonucu bu denge yeniden bozulmuştur.

2.3.1. Ortaçağ Avrupa Üniversiteleri ve İslam Medreseleri Arasında Kısa Bir Karşılaştırma

Bu bilgiler doğrultusunda İslam dünyasındaki medrese ile Batı dünyasındaki üniversiteler arasında bir karşılaştırma yapılabilir. Sayılı'nın söyledikleri konuya ilişkin birkaç fikir verecektir;

> *"medrese ile üniversite arasındaki önemli bir fark, bu iki kurumun diploma verme şekillerinde görülebilir. Avrupa üniversitelerinde diploma, birçok hocadan birçok dersi okuyup bitirmiş olmaya istinaden verilir ve sadece bir dersi bitirmiş olmaktan ziyade bir okulu bitirmiş olmak anlamına gelir.* ***Licentia docendi*** *veren hocalar ile* ***icazet****[*] *veren hocalar nisbeten farklıdır.* ***İcazeti****, bir tek hoca verir, ve kendi adına olarak verir; bilindiği kadarıyla medresenin adı* ***icazet*** *belgesinde zikredilmez. Öğrenciler medreseden ziyade kendilerine hoca seçerler, ve bazı öğrenciler oradan oraya gezerek farklı hocalardan birçok icazet alabilirler. Oysa* ***licentia docendi****yi, papaların veya laik otoritelerin kendilerine verdiği yetkiye dayanarak üniversiteler verir.*
>
> *Mamafih, medrese üniversiteye nazaran daha merkezi idi ve tek-müderrisli sistemi bununla bağlantılı sayılmalıdır. Herhangi bir medresede verilen eğitimde tek otorite olan* ***müderris****[**] *tarafından verilen bir diploma pekala bu medrese adına verilen diplomaya denk sayılabilir"* (Sayılı, 2011, s. 34).

Avrupa'da üniversite öğrenciler veya hocalar tarafından feodal lonca örgütleri biçiminde örgütlenirken; İslam dünyasında yönetici ve varlıklı ailelerin çoğu kez mülklerini korumak, bazen de iktidar ve itibar sağlamak kaygılarıyla kurdukları vakıflar biçiminde ortaya çıkmıştır (Timur, 2000, s.50)

[*] **İcazet**; izin, onay, diploma gibi anlamlara gelmektedir. Medreselerde sadece bir kitabı incelemiş olan öğrenciye verilen, basit bir kağıda veya değerli bir parşömene yazılmış müstakil bir belge.

[**] **Müderris**, ders sözcüğünden türemiş olup ve medreselerde ders veren 'baş-hoca'ydı ve o dönemde profesörün karşılığıydı.

Bunların yanı sıra her iki kurumun da milletler biçiminde bir araya gelmesi ve coğrafyalara göre örgütlenmesi ve her iki kurumun da dini otoriteler tarafından denetlenebilme ve hatta kurulmasında rol oynama gibi benzer yönleri de bulunmaktaydı. Belli bir otoritenin üniversitenin işlerine karışması dolayısıyla ortaya özerklik ve bilimsel özgürlük tartışmaları girmektedir. Bologna Üniversitesinin yukarıda anlatılan özelliklerine dayanarak, özellikle diploma verme konusunda, medreselerle benzeştiği söylenebilir. Çünkü öğrenciler hocalarla yıllık anlaşmalar yaparak eğitimleri karşılığında paralarını ödemekteydiler. Dolayısıyla hocalarının değerlendirmelerine göre bir "mezuniyet" sistemi kendiliğinden oluşması gerekmektedir. Bu anlamda diploma vermenin İslam medreselerindeki icazet ile benzediğini savunabiliriz ancak gene de tüm ortaçağ üniversiteleri için aynı şey söylenemez.

2.4. Türk ve İslam Dünyasında Yükseköğretim

İslam medreselerinde 10 ve 11. yüzyıllardaki felsefe, mantık ve doğa bilimlerine olan ilgilerin yerini dinsel dogmatizm aldığından beri Batı karşısında olan üstünlüklerini, yitirmeye başladılar. Batı ise, özellikle Endülüs'te İslam uygarlığıyla girilen yakın ilişkilerden sonra, Eski Yunan eserlerini yeniden keşfetmeleriyle düşünsel, bilim ve teknikte Müslümanları takip etmeleriyle bilimsel anlamda büyük gelişmeler gösterdi. Ancak medrese kültürü ölmedi ve en büyük mirasçılarından Türkler tarafından uzun yıllar bu gelenek sürdürüldü.

Türk-İslam medreseleri, Selçukluların Anadolu'da açtıkları irili ufaklı birçok okulla varlıklarını sürdürüyorlardı. Anadolu'nun ilk medresesi Tokat'ta Yağıbasan Medresesi olarak bilinir. Başta Konya, Kayseri, Sivas, Antalya olmak üzere Anadolu'nun hemen her kentinde o dönemde Türk beylikleri tarafından medreseler kurulmuştur. Osmanlı'ya gelindiğinde ise, Osmanlı medreseleri genel olarak üç dönemde incelenmektedir. İlk dönem, Sultan Orhan'ın İznik'te kurduğu medreseden, Sultan 2. Mehmet'in Sahn-ı Seman Medreselerine dek olandır. İkinci dönem Sultan Süleyman'ın kurduğu Süleymaniye Medreselerine dek geçen dönemdir. Üçüncü dönem ise, kapatılıncaya dek geçen süreyi kapsamaktadır (Tekeli, 2010, s.55).

İlk dönem medreseleri Selçuklu medreseleri geleneğine bağlı olarak kurulmuş ve ilk İslam dönemi ilk medreseleri gibi Osmanlı medreseleri de bir vakfa bağlı olarak varlıklarını sürdürmüş oldukları bilinir. İlk Osmanlı medresesinin 1330 yılında İznik'te Orhan Gazi tarafından kurulduğu bilinmektedir (Gül, 1997, s.36). Ardından İzmit ve diğer birçok fetih yerleşimlerinde medrese kurulmasıyla karşılaşılır. Medreselerin sayısının asıl artışı ise, Fatih döneminde gerçekleşmiştir. Fatih'in 1470 yılında kurdurduğu sahn-ı seman medreseleri İstanbul'un ve Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki en ileri eğitim kurumlarıydı. Anlamı 8 bölüm demek olan bu medreselerin her bölümünde 19'ar oda olup, her oda müderris, öğrenciler ve hizmetliler arasında bölüşülüyordu. Medresede eğitim parasızdı ve bir miktar cep harçlığı veriliyordu. Fatih döneminde bilimin ilerlemesi için birçok yenilik ve gelişim gösterilmişti (Akyüz, 2011, s.65; Tekeli, 2010, s.56-57). Bunların başında kuşkusuz matematik ve astronomi bilgini Ali Kuşçu'nun İstanbul'a davet edilmesi gelir. Ali Kuşçu medresenin de içinde yer aldığı Fatih külliyesinin eğitim programını hazırlamıştır (Tekeli, 2010, s.57). Sahn-ı Seman medreselerinin dışında II. Mehmet döneminde, başta İstanbul olmak üzere, ülkenin birçok yerinde medreseler açılmaya devam etmiştir. Özellikle İstanbul'da fetihten sonra kiliselerin medreselere dönüştürülmesi ve dönemin vezirlerinin, kadılarının, müderrislerinin Anadolu'da yaptırdığı medreseler bu atılımda en büyük paya sahiptir. Fatih'in Sahn-ı Seman Medreselerinin en büyük özelliklerinden biri de hiç kuşkusuz devletin resmi ideolojisinin üretildiği yerler olmalarıydı. Devletin siyasi geleneğini şeriat hükümleriyle bağdaştıracak ve devletin gereksinim duyduğu bürokratları, müderrisleri, devlet adamlarını yetiştirecek bir kurum görevi de görüyordu (Akyüz, 2011, s.66-67). Devlet geleneğinin sürebilmesi için gerekli devlet adamlarını kendi içinden yetiştirme amacı sonraki yıllarda Kanuni döneminde ve hiç kuşkusuz Cumhuriyet döneminde de devam edecektir.

Sultan Süleyman ise, Süleymaniye Külliyesi bünyesinde kurdurduğu dört genel medrese ve iki uzmanlık medresesi olan Darülhadis ve Darüttıb bulunmaktaydı. Darülhadis, hadislerin incelenip okutulduğu, bir müderris ve on beş öğrencisi bulunan bir medreseyken; Darüttıb, hastane ve usta-çırak ilişkisi içinde uygulamalı olarak tıp biliminin öğretildiği yerlerdi (Akyüz, 2011, s.67 ve 74). Bu döneme dek II. Mehmet'in kurdurduğu Ayasofya Medresesi ülkenin en seçkin medresesi iken,

Süleymaniye medreseleri kurulduktan sonra bir öncekinden üstün olma amacıyla Ayasofya medresesinin yerini almışlardır.

Osmanlı'da medreseler düzeylerine göre sıralanmış ve müderrislerinin aldıkları akçe miktarına göre adlandırılmıştır. En alt kademe medreselerden başlayarak; Haşiye-i Tecrid (müderrisi 20-25 akçe aldığı için yirmili Medrese de denir), Haşiye'i Miftah (otuzlu medrese de denir), Kırklı ve Hariç Elli, Dahil Elli (bir önceki Hariçten farkı, padişah yakın akrabalarının yaptırmış olmaları ve kıdem olarak daha üstte olmaları), Altmışlı, Sahn medreseleri olarak sıralanır. Osmanlı medreselerinde Belagat, Kelam, Fıkıh, Hadis ve Tefsir dersleri ağırlıklı olarak okutulurken (Hızlı, 2008, s.30; Akyüz 2011, s.69), bunlar dışında dilbilgisi ve mantık (Uzunçarşılı, 1988, s. 462) dersleri de medreselerde okutulmuştur. Yine de, verilen genel eğitim sistemi ezber, tekrar, kavrama, müzakere ve defter yöntemlerine dayalı (Makdisi, 2012, s.163) olan dini ilimleri içermekteydi. Bu yöntemleriyle medreseler için; ortaçağ Avrupa'sının skolastik düşüncesini yansıttığı söylenebilir.

1577 yılında İstanbul'da matematikçi ve gökbilimci Takiyüddin tarafından bir gözlemevi kurulmuş ve gözlemevinin kuruluşundan sonra gökyüzünde beliren büyük bir kuyruklu yıldızı gözlemleme olanağını elde etmiştir. Ancak dönemin şeyhülislamının gözlemevini din dışı olarak değerlendirmesi ve o dönemde ortaya çıkan veba salgını yüzünden birçok insanın yaşamını kaybetmesinden gözlemevi sorumlu tutulmuştur. Padişahın da bu konuda ikna edilmesi ile sadece üç yıl sonra topa tutularak yıkılmıştır (Unat, 2002, s.500-503). Sonraki gözlemevi ise bundan üç yüzyıl sonra 1868 yılında kurulacak olan -şimdiki adı Kandilli Rasathanesi olan- Rasathane-i Amire'dir. Bu örnek aslında Doğunun düşünce sisteminin giderek zayıflamaya başladığını açıkça gösteren bir örnektir.

16. yüzyıl aynı zamanda medreselerin de bozulmaya başladığı dönemdir. Medreseler eğitim-öğretim, müderrislik ve disiplin alanlarında bozuldukları gözlenmiştir. Özellikle siyasetin bilim anlayışını ve yöntemini belirlemeye başlamasıyla, müderrislik atamalarına kayırmacılık yerleşmiş ve usulsüzlükler baş göstermiştir. Bilimin temelinde ve işleyişinde dine aykırı düşüncelerin bulunması ve imanı esas almaması nedeniyle eğitim-öğretim alanında büyük bozulmalara yol açmıştır (Akyüz, 2011, s.81-85).

Medrese kurumunun içindeki bu dinamikler bize gösteriyor ki; yeniçağda medreseler bir yükseköğretim hatta üniversite olmaktan çok uzak kurumlardı. Çağdaş üniversite anlayışının temelinde yatan bilim üretmek, geliştirmek, yaymak medreselerde bulunmuyordu. Her ne kadar bu kurumlar yüksek öğrenim kurumları olarak görülse de bilime ve akla dayanmayan öğretim, skolastik yapıya sahipti. Dolayısıyla Hatiboğlu'nun da belirttiği üzere;

> *"(...) İslam ülkelerinin ve bu ülkelerdeki kurumların, Avrupa'nın karanlık çağlarında, daha önceki bilimsel birikimi muhafaza ettikleri, hatta bilime bazı katkılarda bulundukları, bu birikimin Endülüs yoluyla Avrupa'ya geçtiği ve İslam medreselerinin aynı yolla Ortaçağ Avrupası'ndaki üniversiteleri etkiledikleri ne kadar doğruysa, bugünkü Türk yükseköğretiminin kökenlerini medreselerde aramak da o kadar yanlıştır."* (Hatiboğlu, 2000, s.16).

Avrupa üniversitelerinin, Ortaçağ medreselerinden etkilenerek ortaya çıktığı düşüncesi bilinen yaygın yanlışlardandır. Aynı yanlış, yükseköğretim kurumlarımızın (dar anlamda üniversitelerin) tarihini medreselere dayandırarak yapılmaktadır. Türkiye'de üniversite tarihi medreselerle değil darülfünunla başlamaktadır. Ortaçağ İslam uygarlığındaki bilimsel gelişmelerin, Avrupa'nın düşünsel ve bilimsel gelişmesine etkileri bilinmektedir ancak bu etkilerin de doğrudan medreselerden kaynaklandığını düşünmek yerine, bir kültürel etkileşim olarak görmek gerekir.

2.4.1. Osmanlı'da Yükseköğretim

Osmanlı Devleti'nde yükseköğretim, merkez İstanbul ve taşrada kurulan medreseler aracılığıyla sağlanıyordu. Mehmet Ali Ayni, ilk yükseköğretim kurumu olarak, II. Mehmet'in Fatih Camii'nin yanına kurdurduğu medreseler olduğunu belirtir (Ayni, 1995, s.31). Yukarıda söz edildiği üzere, bu medreselerin kurulmasında Ali Kuşçu görevlendirilmiştir. Ancak bu medreselerin ilerleyen dönemlerde bozulmasıyla eski sistem eğitimin yerine modern eğitim anlayışı aranmaya başlanmıştır. Batı, bu anlamda Osmanlı'nın çözüm kaynağı haline gelmiştir. Osmanlı'da yürümeyen her sistemin çözümü olarak Batı görülmüştür.

Batılılaşma hareketlerinin Osmanlı'ya nüfuz etmesi üç aşamadan geçmiştir: 1. Ordu, 2. Devlet düzeni, 3. Zihniyet (Kültür). Ordunun yenilenerek, teknik olanaklarının genişletilerek devletin kötü gidişatının son bulacağı düşünülmüştü.

Ancak ordunun tek başına yeterli gelmeyeceği anlaşılmıştı ve yönetim birimlerinin de yenilenmesi, en azından aksaklıklarının giderilmesinin zorunluluğu doğdu. İlan edilen meşrutiyetlerle devlet yönetiminin ıslah edilmesi, kültürel bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde batılılaşma anlamında askeri ve yönetsel adımların atılması 19. yüzyılda doruk noktasına ulaştığında, bilimsel ve teknolojik ilerlemeleri de yakından takip edebilmek adına bir takım somut gelişmeler sağlanmıştır. Darülfünun bu atılımların eğitim kısmını oluşturmuştur. Ancak Darülfünun'a geçmeden önce özellikle askeri alandaki başarısızlıklara çözüm olacağı umuduyla kurulan askeri okullara kısa da olsa değinmek gerekir.

Hendesehane (Mühendishane): Hendese sözlük anlamı olarak geometriye karşılık gelmektedir. Günümüzde teknik üniversitedir. Savaşlardaki başarısızlıkların karşısında Avrupai tarzda subay yetiştirmek amacıyla 1737 yılında Üsküdar'da kurulan ilk yükseköğretim okuludur. Ancak o dönemde yeniçerilerin baskısı sonucu kısa sürede kapatıldığı (Tekeli, 2010, s.67-68) için yükseköğretim kurumu olarak görmeyenler de bulunur.

Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (Deniz Mühendislik Yüksekokulu): Donanmaya teknik bilgi sahibi subay yetiştirmek üzere 1773 yılında Haliç'te tersane çevresinde açılan hendesehanedir. İlk yüksekokul olarak kabul edilmesi günümüze dek varlığını sürdürmüş olmasından geldiği düşünülebilir. Deniz Harp Okulu ve İstanbul Teknik Üniversitesi bu okulun devamı niteliğindedir.

Mühendishane-i Berri Hümayun (Kara Mühendislik Yüksekokulu): III. Selim ile birlikte hızlanan yenileşme hareketleri özellikle askeri alanda kendisini göstermiş ve karaya ilişkin mühendislik eğitimleri de bu okulla birlikte yürütülmüştür. 1795 yılında topçuluk ve istihkamcılıkta Avrupa'daki yöntemlere uygun gelişmeleri sağlamak ve ordunun bu sınıflarını yetiştirmek amacıyla (Tekeli, 2010, s.70) kurulmuş olan kara mühendislik okuludur. Günümüzde Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı *Topçu ve Füze Okulu Komutanlığı* ile *İstihkam Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı* olarak varlığını sürdürmektedir.

Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure: Modern anlamda ilk tıp okulu olarak 14 Mart 1827 tarihinde açılmıştır. 1839 yılında Tıphane-i Amire ve Cerrahane-i Mamure birleştirilerek Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane adını aldı. 1909'da Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ile birleştirilerek Tıp Fakültesi'ne dönüştürüldü. Üç yıl sonra Darülfünun'a bir şube olarak bağlandı ve 1933 yılından beri İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi olarak hizmetini sürdürmektedir. 1867 yılında bu okul bünyesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye adında sivil tıp eğitimi veren tıp okulu açılmıştır.

Mekteb-i Fünun-u Harbiye: Yeniçeri ocağı yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun asker ihtiyacını karşılamak üzere kurulan ve bugün devamı Kara Harp Okulu olan okuldur. Yenilikçi padişah II. Mahmut'un 1834 yılında askeri alanda oluşturduğu bir diğer kurumdur (Dölen ve Yıldırım, 2003, s.5-6; Dölen, 2010a, s.43-47)

2.4.1.1.Birinci Darülfünun Girişimi (1863–1865)

Kurulan okulların işleyişi çoğunlukla askeri alana yönelik olarak sürmüştür. Zaten kuruluş amaçları da başta belirtildiği üzere zayıflayan orduyu güçlendirmek içindi. Darülfünun'a gelene dek kat edilen bu yol, zaman zaman başarı sağlamış olsa da toplumun ve iyileştirilmesi istenen ordunun ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamamıştır. İlk olarak ilim ve fennin yaygınlaştırılması ve eğitim işlerinin düzene konulması konularında gerekli çalışmaları yaparak öneriler hazırlamak üzere oluşturulan *Meclis-i Maarif-i Muvakkat* (Geçici Eğitim Kurulu) tarafından Tanzimat döneminde ortaya atılan Darülfünun düşüncesi, 1846 yılında ilk olarak kullanıldığında tam olarak ne kastedildiği anlaşılmamıştır (Dölen, 2010a, s.44-46). İhsanoğlu'nun belirttiği üzere; ilk hedef devlet hizmetini daha iyi yürütecek memurlar yetiştirmek olduğu açıktı (İhsanoğlu, 1990, s.702).

Darülfünun hazırlıkları Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) emri üzerine hızlandırılmış ve gerekli maddi kaynak devlet hazinesinden sağlanarak çalışmalar başlatılmıştır. Açılan Rüşdiye mekteplerinden mezun olacak öğrencilerin Darülfünun'a uygun eğitimden geçmeyecekleri düşünülerek, ara bir okul olarak Darülmaarif okulu kurulmuştur. Darülfünun'da okutulacak kitapların hazırlanması

için *Encümen-i Daniş* adındaki bilim kurulu görevlendirildi. Kurul, Fransız Bilimler Akademisi örnek alınarak 1851 yılında halkın genel bilgisini yükseltmek, Türkçeye çevirisi yapılmış bilimsel eserler kazandırma ve Darülfünun için kitap hazırlama amaçlarıyla kurulmuştur (Ayni, 1995, s.36-39). Ancak bu kurul, her ne kadar bilimsel bilgiyi ithal etmek ve kullanmak ve kitap hazırlama amacıyla kurulmuş olsa da, sonunda işlevini ve amacını yerine getiremeyerek 1862 yılında Darülfünun'un açıldığını göremeden dağılmıştır.

1865'de Darülfünun binasının tamamlanmasının ardından, serbest derslerin de verildiği bina Maliye Nezareti'ne ayrılmış ve derslerin yapılabilmesi için yeni bir yer bulmak durumunda kalınmıştır. Bulunan konakta çıkan yangın sonucunda içindeki tüm kitapların yanmasıyla ile birlikte birinci Darülfünun girişimi de böylece son bulmuştur (Dölen, 2010a, s.73-76).

2.4.1.2. İkinci Darülfünun Girişimi: Darülfünun-ı Osmani (1870-1873)

1869 yılında *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*, yani Kamu Eğitim Tüzüğü yayımlanmıştır. Bu tüzük, Osmanlılık ideolojisinin sonucu olarak, Fransız eğitim sistemi örnek alınarak, eğitim sistemini düzenlemek amacıyla Sadullah Paşa ve diğer diğer paşalar tarafından hazırlanmıştır (İhsanoğlu, 1990; Dölen, 2010a; Hatiboğlu, 2000). Tüzük toplamda 198 maddeden oluşmakta ve 79. ve 128. Maddeleri arası Darülfünun ile ilgilidir. Nizamname, İstanbul'da Darülfünun-i Osmani adında bir Darülfünun kurulacağını (M. 79); içinde, biri felsefe ve edebiyat; biri hukuk; biri de doğa bilimleri ve matematik fakültelerinin oluşturulacağını (M. 80); Felsefe ve Edebiyat fakültesinde; biyoloji, psikoloji, mantık gibi dersler ile Arapça, Farsça, Türkçe, Fransızca, Yunanca ve Latince gibi dil derslerinin de işleneceğini (M. 81); Hukuk fakültesinde; fıkıh usulü, Roma hukuku, Fransız hukuku, kara-deniz ticareti, ceza hukuku ve milletler hukuku gibi derslerin işleneceğini (M. 82); Doğa Bilimleri ve Matematik fakültesinde ise; fizik, kimya, jeoloji, geometri, türev, trigonometri, arazi ölçümleri, matematik gibi derslerin okutulacağını (M. 82) belirtir.

Darülfünun Şubat 1870 yılında açılmıştır ve Darülfünun'un ilk müderrisi Hoca Tahsin Efendi olmuştur. Bir medreseli ancak Bektaşi olan ve yurt dışında imamlık yapan Hoca Tahsin, Niyazi Berkes'in aktardığına göre;

> *"bütün kaynaklar Hoca Tahsin'den eksantrik ve sempatik bir kişi olarak söz ederler. Paris'te bilardo oynar, sefarette namaz kıldırır, fakat oruç tutmazdı. Panteist materyalist bir Bektaşi'nin müdür olduğu Darülfünun'a "büyük yalancı" ("kezzubi") lakaıyla tanınan "sofu" Şeyhülislam Hasan Fehmi tahammül edemezdi"* (Berkes, 2003, s.251).

Darülfünun iki yıl boyunca zaman zaman tartışmalarla gündeme gelerek eğitimini sürdürmüştür. Batılı eğitim anlayışına karşı gösterilen tepkiler sonrasında kalitesizleşen programlar ve niteliksizleşen katılımcılar ile ikinci yıl da tamamlanmışsa da, Darülfünun daha fazla eğitime devam edememiş ve 11 Şubat 1872 tarihli bir gazete haberinde Darülfünun'un eğitim öğretime son verdiği yazmaktadır (Dölen, 2010a, s.120-122). Dönemin Maarif Vekili Safvet Paşa daha sonra Paris Büyükelçisi olarak görev yaparken, Berlin Büyükelçisi olan Sadullah Paşa ile olan mektuplaşmalarının birinde (Ayni, 1995, s.55), Darülfünun-ı Osmani'nin kapatılma nedeni olarak Cemaleddin Afgani[*] olayını birinci neden olarak göstermiştir.

2.4.1.3.Üçüncü Darülfünun Girişimi: Darülfünun-ı Sultani (1874-1881)

Darülfünun, ilk iki darülfünun denemesinin ardından Fransız etkisi altında Darülfünun-ı Sultani adında yeniden açılmıştır. Islahat Fermanı'nın sonucu olarak, Fransız eğitim ve kültürünün Osmanlı'ya yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla, Fransız eğitim bakanının önerisiyle 1868 yılında açılan Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) öğretime devam kararı alınmış ve 1874 yılında burada Darülfünun açılması uygun görülmüştür. Açılmasının arkasındaki düşünce ve kişiler, ilk iki girişimde olduğu gibi Tanzimat'ın yenilikçi düşünceleri ve dönemin ileri gelenleridir.

1869 *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*'nin hazırlayan ve Galatasaray Sultanisi'nin kurucusu olan Mehmed Esad Safvet Paşa Darülfünun'un Sultani içinde yeniden kurulması için büyük çaba sarfetti. İlk dört müdürü gayrimüslim ve Türk

[*] Cemaleddin Afgani (1838-1897), Sultan Abdülaziz zamanında Encüman-i Daniş üyeliğine atanmış ve Hoca Tahsin tarafından, Darülfünun-ı Osmani ikinci yılına girerken Ramazan ayında bir konferans vermesi için davet edilmiştir. Bu konferansta söylediği sözler, "peygamberlik bir sanattır" olarak algılanmış ve kendisine cephe oluşturulmuştur. Şeyhülislama giden bu sözler üzerine, Cemaleddin Afgani İstanbul'dan sürülmüştür. Hatta öyle ki Darülfünun'un kapatılmasıyla doğrudan ilişkili bir olay yaşanmıştı denilir (Adıvar, 1987, s.389-390).

değil iken (M. de Salve, Vahan Efendi, Fotyadi Bey, Sava Paşa); daha sonraları Çırağan Baskınıyla yeniden gündeme gelecek olan Ali Suavi, 1876-1877 yılları içinde bir dönem müderris olarak görevi üstlenerek, Sultani'nin ilk Türk müderrisi olmuştur (http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/mudurlerimiz, 23.06.2017'de erişildi).

Darülfünun-ı Sultani Nizamnamesinde yer aldığı üzere; Hukuk Mektebi, Turuk ve Maabir Mektebi (Mühendislik Fakültesi) ve Edebiyat Mektebi oluşturulmuştur. Her üç fakülteye birden Mekteb-i Aliye (yüksek okullar) denmiştir (İhsanoğlu, 1993, s.206).

Darülfünun-ı Sultani 1874-1875 eğitim yılında o zamanlar Gülhane'de bulunan binasında Hukuk ve Mühendis mekteplerinde ilk olarak derslere başlamıştır. Her iki mektebin de nizamnameleri 1876 yılında hazırlanmış ve halka açıklanmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın olduğu yıllarda öğretime ara verilmişti. Ekim 1978'de Darülfünun yeniden açılmış ve öğretime devam etmiştir. Hukuk mektebi 1879 – 1880 yılında da aynı ders ve hocalarla eğitime devam edilip, dönem sonunda ilk mezunlar verilmiştir. 1880 yılında mezun olan 7 öğrenciden sadece biri Türk olup, diğerleri farklı milletlerdendir. 1881 yılında ise okul son mezunlarını vermiş ve aralarında hiç Türk öğrenci bulunmamıştır. Yine Siler ve İhsanoğlu'na göre; bu yıl son öğretim yılı olmuş, 1881 yılından sonra Hukuk mektebine ilişkin resmi bir belgeye rastlanmamıştır (İhsanoğlu, 1993, s.215; Siler, 1992, s.52).

Turuk ve Maabir Mektebi, toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, sivil mühendis yetiştirme amacıyla, Avrupa'daki benzerlerine göre kurulmuştur. Dört yıllık eğitim süresince öğrencilere matematik, geometri, fizik, kimya, makine, jeoloji, inşaat, mimarlık, malzeme, çizim, madencilik gibi dersler verilmiştir.[*] 1877 – 1878 ders yılı savaş yılı olduğundan okul kapalı kalmış, 1878 Kasım ayında yeniden açılmıştır. Hukuk mektebi gibi 1880 yılında ilk mezunlarını vermişken, 1881'de mezun vermemiş ve o yıldan sonra kapatılmış olduğu düşünülmektedir (İhsanoğlu, 1993, s.216-223; Siler, 1992, s.52-55).

Edebiyat Mektebi ülkede bulunan çeşitli okullarda Türkçe, Fransızca veya diğer dillerin birinde ders okutacak derecede öğretmen yetiştirme amacıyla açılmış

[*] Turuk ve Maabir Mektebi ayrıntılı ders ve hoca seçkisi için bkz. İhsanoğlu, 1993, Siler, 1992.

ve 1875 – 1877 yılları arasında eğitim vermiştir (Siler, 1992, s.55). Diğer iki okul gibi Edebiyat Mektebi de 1877 – 1878 yılı boyunca kapalı kalmış ancak bir daha açılmamıştır. İhsanoğlu'na göre; her iki mektebin mezun vermesine rağmen Edebiyat Mektebi'nin iki yıl öğretimden sonra bir daha açılmamış olması ve mezun vermemesi, onun, Hukuk ve Mühendislik fakülteleri öğrencilerine genel kültür dersleri veren bir şube görevi gördüğünü göstermektedir (İhsanoğlu, 1993, s.225).

Böylece her üç fakülte de kapatılmış olup darülfünunun üçüncü girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yükseköğretim ilk mezunlarını Hukuk Mektebi'nde iki ve Turuk ve Maabir Mektebi'nde bir dönem vermiştir. Edebiyat Mektebi'nde ise mezun olan kimse olmamıştır.

2.4.1.4. Dördüncü Darülfünun Girişimi: Darülfünun-ı Şahane (1900-1908)

Bu dördüncü Darülfünun ile birlikte, darülfünun düşüncesi 55 yıl sonra sürekliliğe kavuşmuştur (Tekeli, 2010, s.107). Bu dönemde darülfünununun fikir öncülüğünü sadrazam Sait Paşa yapmıştır. Sultan Abdülhamid'e 1878 yılında hazırladığı ve içeriğinde; *"her merkezi eyalette bir Darülulum, bir Darülfünun, bir Darülmuallimin, bir Ziraat, bir Turuk ve Maabir, bir Senayi-i Nefise* [Güzel Sanatlar], *bir Orman, bir Ticaret Mektebi tahsis olunacaktır."* (Ergin, 1977, s.1210) önerileri geçen layiha ile yeni bir darülfünun düşüncesini ortaya atmış bulunmaktadır. Bu layihanın padişah tarafından kabul edilmemesine karşın 1890 yılında yeniden bir layiha hazırlamış ve sunmuştur. Bunun üzerine padişah, tahta çıkışının 25. yıldönümünde 1900 yılında bir darülfünun açılmasını uygun görmüştür. Buna göre; Hukuk ve Mülkiye mekteplerine ek olarak Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye [Fen] Şubesi, Edebiyat Şubesi ve Ulum-ı Aliye-i Diniye [İlahiyat] Şubesi açılmıştır. Eğitim süreleri, İlahiyat dört, Fen ve Edebiyat* fakültelerinin üç yıl olacak biçimde düzenlenmiştir (İhsanoğlu, 2010, s.191,194).

Geçen bu uzun süre içerisinde, eskiye göre öğrenci, hoca, kitap ve diğer kaynaklar bakımından hem nicel hem de nitel önemli bir artış olmuştur. Fakültelere girecek eğitimli öğrenci bulmak daha kolay olmuştur. Sadece İstanbul değil, ülkenin

* Nizamnamenin dördüncü maddesi uyarınca, eğitim süresi Edebiyat Şubesi için üç yıl olarak belirlenmiştir ancak ertesi yıl iki yıla düşürülmüş ve bir yıl sonra Maarif Nezaretinin kararıyla yine üç yıla çıkarılmıştır.

birçok yerinden Darülfünun'un şubelerine eğitime gelen öğrenciler olmuştur (Siler, s.82-84). Bunun yanında Türkçe kitap sayılarında artış olmuş ve hem ülke içinde hem de Avrupa'da yetişmiş hoca grubu oluşmuştur (Dölen, 2010a, s.289).

Edebiyat Şubesinde eğitim görmüş olan Osman Nuri Ergin, Darülfünun'daki öğrencilerin bilim öğrenmek için değil, askerlikten kurtulmak veya öğretmenlik elde edebilmek için okula geldiklerini söyler ve hocaların, öğrencilerin soru sormasına izin vermediklerini belirtip niteliksizliğinden söz ederken (Ergin, 1977, s.1221-1222); aynı dönemde Fen Şubesinde eğitim görmüş olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise Ergin'in aksine, okula gelen öğrencilerin memuriyet ve maaş almak için değil, feyz ve ışık almak için geldiklerini söyleyip, okuduğu şubenin her yerinde ilim havasının solunduğu ve herkesin ilim aşkıyla tutuştuğunu (aktaran Dölen, 2010a, s.291) belirtmiştir.

Abdülhamid döneminde, ülkenin iç ve dış siyasi ve ekonomik krizlerle boğuştuğu bir ortamda, Darülfünun eğitim vermeye devam etmiş ve II. Meşrutiyet'e dek Darülfüunun-ı Şahane adıyla varlığını sürdürmüştür.

2.4.1.5. Darülfünun-ı Osmani veya İstanbul Darülfününu (1908–1933)

II. Abdülhamid'i çağrıştıran Darülfünun-ı Şahane adı yerine II. meşrutiyet ile birlikte Darülfünun-ı Osmani kullanılmaya başlamıştır. Sürekliliği lk kez sağlanan bu darülfünun belli dönemlere ayrılarak incelenmiştir: 1908 – 1914 arası II. Meşrutiyet dönemi; 1914 – 1918 arası savaş dönemi; 1918 – 1922 arası mütareke dönemi ve 1923–1933 Cumhuriyet dönemidir.

İlk dönem 1908'dan 1914'e dek olan içinde II. Meşrutiyeti ve Balkan savaşlarını barındıran dönemdir. Bu dönem Darülfünun'un niteliksel ve niceliksel olarak yükselişine sahne olmuştur. Öğrenci sayılarında gerçekten büyük artış sağlanmıştır. Örneğin; 1912 – 1913 eğitim öğretim yılında Darülfünun-ı Osmani'de toplam 5160 öğrenci bulunuyorken; Hukuk Fakültesi'nden 506, Ulum-ı Şeriye'den [İlahiyat] 56, Edebiyat'tan 30, Ulum-ı Tabiiye'den [Fen Bilimleri] 3, Ulum-ı Riyaziye'den [Matematik Bilimleri] 1, Tıp'tan 76, Eczacılık'tan 31, Dişçilik'ten 11 kişi mezun olmuştur. (Siler, s.102-103). Öğretim üyelerine ilişkin verilerde aynı yıl; Hukuk Şubesi'nde 20, Ulum-ı Şeriye Şubesi'nde 16, Edebiyat Şubesi'nde 23, Fünun

Şubesi'nde 27, Tıp Şubesi'nde 91, Eczacı Mektebi'nin 17, Dişçi Mektebi'nin 5 (Siler, 1992, s.129) öğretim üyesinin bulunduğu görünüyor.

İlk dönem Abdülhamid dönemine göre üniversiteleşmenin daha ciddiye alındığı bir dönem olmuştur. Bu sıralar Darülfünun, II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükler ve Balkan savaşlarının sonucundaki kayıplar nedeniyle gösteriler ve eylemlere de sahne olmuştur.

İkinci dönem, 1914-1918 arasındaki savaşa denk gelen dönemdir. Döneme damgasını vuran İttihat ve Terakki'nin Almanlarla yakın ilişkileri, Darülfünun'daki Fransız eğitim modelinin yerini Alman modelin almasıyla sonuçlanmıştır. Türk-Alman eğitim ilişkileri en üst düzeye bu yıllarda çıktığı görülmektedir. Bu ilişkileri takiben 1915 yılında Alman hocalar İstanbul Darülfünunu'na getirilmiştir. 1916 yılı dahil Edebiyat Fakültesinde 10, Fen Fakültesinde 6 ve Hukuk fakültesinde 4 Alman hoca görevlendirilmiştir (Dölen, 2010a, s.474). Alman hocaların yıllık alacakları para 750-1000 Osmanlı lirası arasında değişmekteydi ki bu, birkaç Türk öğretim üyesinin aldığı paraya denk idi. Bunun yanı sıra Türk öğretim görevlilerinin, Alman hocaların yanına derslerde yardımcı ve çevirmen olarak görevlendirilmeleri, Alman meslektaşları karşısında Türklerin aşağılanmalarına neden olan bir diğer uygulamaydı (Dölen, 2010a, s.472,474). Muhtemelen Türk hocalar de en az Alman hocalar kadar maddi ve manevi kazanım hak ettiklerini düşünüyorlardı. Arada eşitsizliğin olması hocaların aralarında sorun oluşmasına yol açmış olabilir.

Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu Alman hocaların tavırlarını eleştirmekle birlikte, Halit Ziya Uşaklıgil aynı zamanda Alman hocaları eleştiren değerlendirmelerde de bulunmuştur. Yine Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi olan Ziya Gökalp ise Alman hocaların etkilerine olumlu yaklaşmaktadır (Dölen, 2010a, s.480-483).

Savaş sırasındaki Darülfününun diğer bir başka yönü, kadın öğrencilere yönelik derslerin başlamış olması ve kadınlara özel *İnas Darülfünunu*'nun kurulmuş olmasıdır. Osmanlı'da kadınlara yönelik kız liseleri ve kız öğretmen okulları bulunmaktaydı. Kadınların darülfününa alınmalarına karşı herhangi bir yasal hüküm yoktu ve ilk kez 7 Şubat 1914 günü Darülfünun konferans salonunda kadınlar için

serbest dersler başlamıştır. Derslere artan ilgi sonucunda kadınlara yönelik ilk yükseköğretim kurumu olan İnas Darülfünunu 12 Eylül 1914 tarihinde açılmıştır. Öğrenim süresi üç yıldı ve ilk mezunlarını 1917 yılında verdi. İnas Darülfünunu 1919 yılına dek sürdü ve bu tarihte çıkan nizamname ile erkek darülfünunuyla birleştirildi (İhsanoğlu, 2010; Dölen, 2010a).

Üçüncü dönem olan mütareke yılları, ülkenin durumundan ötürü Darülfünun için de en sıkıntılı dönem olmuştur. Tıp fakültesi ve Darülfünun'un bulunduğu bina İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bunun yanında 1919 yılında çıkarılan Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi pek çok değişiklik meydana getirmiştir. Darülfünun, Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fen Medreseleri biçiminde örgütlenmiştir (M. 1). II. Meşrutiyet ile birlikte fakülte veya şube olarak anılan birimler, bu nizamnameyle birlikte medrese adını almıştır. Darülfünun'un bilimsel özerkliğe sahiptir (M. 2) ilkesiyle ilk kez üniversite özerkliği tanınmıştır. Ayrıca bu düzenlemeyle birlikte Darülfünun'da bulunan İttihat ve Terakki yanlısı hocaların tasfiyesi de yaşanmıştır. Edebiyat Fakültesi hocalarından Şemsettin [Günaltay], Ali Muzaffer [Göker], Mehmed Emin [Erişirgil], Necip Asım [Yazıksız], Selim [Mansur], Mehmet İzzet Beyler açığa alınmıştır (Dölen, 2010a, s.535).

Darülfünun'un tüzel kişiliğinin tanınması da yine bu döneme rastlamıştır. 1922 yılında çıkarılan bir başka kararname ile taşınır ve taşınmaz malların kabul edilmesi ve kullanılması ile sınırlı bir tüzel kişilik tanınmıştır (Siler, 1992; Dölen, 2010a; İhsanoğlu 2010).

Darülfünun'a ilişkin belirlenen son dönem, 1923 cumhuriyetin ilanı ve sonrasından 1933 Üniversite Reformuna dek süren on yılı kapsamaktadır. Bu süreç aynı zamanda Osmanlı bürokrasisinin işlediği Darülfünun kurumunun sonunu hazırlayan olayları da hazırlamıştır. Özellikle Osmanlı'nın yaşattığı çok uluslu yapının yeni cumhuriyetin milli ve devrimci anlayışına ters düşmesi, yeni düzenlemelerin yapılmasına neden olmuştur.

İlk olarak, 21 Nisan 1924 tarihinde Darülfünuna tüzel kişilik veren İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi yürürlüğe konmuştur. Bu talimatname esas olarak 1919 nizamnamesi temel alarak oluşturulmuştur. Bu talimatnamede medrese yerine

"fakülte" kullanılmaya başlanmıştır (Hirsch, 1998, s.223). 493 sayılı bu yasa ile akademik özgürlük dokunulmaz kılınmıştır (Widmann, 2000, s.74). Cumhuriyetin ilk on yılı boyunca darülfünun, özerkliği ve bilimsel özgürlüğü sağlanarak eğitime devam etmiştir. Ardından gelen Darülfünun'a yönelik eleştiriler ve ıslah önerileri sonucunda Türk yükseköğretim tarihinde yeni bir sürece girilmiştir.

Osmanlı'nın çağdaş eğitim sistemine ayak uydurması çok zaman almıştır. İlkokul eğitiminin uzun yıllar medreselerde din hocaları tarafından verilmesi ve medreselerin yukarıda sözü edilen bilimsel ilerlemelerden uzak kalması, Türk biliminde atılım gerçekleşmesini olanaksız kılıyordu. Tanzimat'tan sonra başlatılan reform çalışmaları çerçevesinde ilk kez ortaya atılan Darülfünun fikri kabul görse de uzun yıllar uygulamaya ya geçememiş ya da süreklilik sağlayamamıştır.

2.5. Türkiye Yükseköğretim Tarihi

Kurulan son Darülfünun'la birlikte yükseköğretimde önemli adımlar atılarak eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle yurt dışından getirilen Alman ve Fransız hocalar Türk yükseköğretiminde önemli bir yol kat edilmesini sağlamıştır. Osmanlı'nın ardından tüm kurumlarıyla birlikte Darülfünun da yeni ülkenin bir parçası olmuş ve işlemeye devam etmiştir.

2.5.1. 1933 Üniversite Reformu

Cumhuriyetin ilanından sonra Darülfünun kendi içinde özerk yapısıyla devletin müdahalesi olmadan uzun süre varlığını sürdürmüştü. Devrimlerin en yoğun gerçekleştiği dönemde bile Darülfünun'un eğitim ve öğretim programlarına yönelik herhangi bir müdahale gerçekleşmemişti. Darülfünun'un gelişim ve ilerlemesini kendi içinden olmasını beklemişlerdi. Ancak o dönemde bunu gerçekleştirmek güç idi. Üniversite reformuna gelene dek Darülfünun'un kendisinden beklenen ilerlemeyi ve gelişmeyi sağlayamadığı gözlemlenmekte ve kuruma yönelik başlıca iki eleştiri yöneltilmiştir:

- Darülfünun gerçekleştirilen devrimlere karşı bir tutum sergilemiştir.

- Darülfünun'da toplum yararına olan, bilimsel, başarılı çalışmalar yapmakta eksik kalmışlar ve öğretim üyeleri tutucu tavırlar sergilemişlerdir. (Akyüz, 2011, s.358; Arslan, 2011, s.115-116)

Yeni cumhuriyetin sahip olduğu milli ve devrimci ilkeler doğrultusunda uyguladığı politikalar çok geçmeden Darülfünun içinde çatlak seslerin çıkmasına yol açmıştır. 1928 yılındaki Latin kökenli Türk alfabesinin kabulü gibi devrimci yeniliklere yönelik Darülfünun'da karşı görüşler bildirilmiştir (İhsanoğlu, 2010, s.325). Ardından gelen Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi bilimsel geçerliliği olmayan kuramlara karşı yükselen sesler, cumhuriyet elitlerinde, devrimci ilkelere karşı bir duruş sergilendiği yönünde bir algı oluşturmuştu.

Üniversitenin yeniden düzenlenmesi ve örgütlenmesi üzerine arayışlar sonucunda İsviçreli pedagog Prof. Albert Malche önerilmiş ve öneri üzerine 1931 yılında Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche, 1932 yılının Ocak ayından Mayıs ayı sonuna dek Darülfünun üzerine incelemelerde bulunmuş, fakülteleri, enstitüleri, kütüphaneleri gezmiş, hocalarla, öğrencilerle ve yöneticilerle görüşüp onlarla anket yapmıştır. Raporunu 29 Mayıs 1932 tarihinde (Hirsch, 1998, s.229-295) bitirmiş ve teslim etmiştir.

Bu rapora göre; 1932 yılında Darülfünun'da 88 müderris (profesör), 44 muallim (doçent), 36 müdür muavini (yardımcı doçent) ve 72 asistan bulunmaktaydı. Ayrıca 515 tıp, 1048 hukuk, 282 edebiyat, 566 fen, 55 dişçi ve eczacı ve 3 ilahiyat öğrencisi bulunmaktaydı. Türkçe kitaplar yetersizdir ve dil devrimiyle birlikte Osmanlıca yazılan eserler de bir süre sonra eskiyecekti. Yabancı dille yazılan kitapları okumak için öğrenci pek azdı. Merkez kütüphanesinde 109 bin 387 ciltlik kitap bulunmaktaydı. Ayrıca Malche'in en çok önem verdiği konu da derslerin ansiklopedik kitap bilgisi biçiminde işleniyor (Hirsch, 1998, s.229–295) olmasıydı. Yani deney, gözlem ve araştırma olmaksızın eski medrese usulü ezber yöntemine benzemekteydi.

Bu rapor Atatürk tarafından da kabul görmüş ve meclise sunularak, raporun hazırlanmasından bir yıl sonra 31 Mayıs 1933 tarihinde 2252 sayılı *İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Maarif Vekaleti'nce Yeni Bir Üniversite Kurulmasına*

Dair Kanun adıyla yasalaşmıştır. Dönemin Eğitim Bakanlığı yeni üniversitenin kuruluşuna ilişkin bütün yetkiye sahipti. Bakanlığın başında bulunan Reşit Galip Bey, üniversitenin ilga edileceği 31 Temmuz'a dek öğretim üyeleriyle birlikte rektör ve dekanları belirlemiştir (İhsanoğlu, 2010, s.334).

1 Ağustos 1933 tarihinde açılan İstanbul Üniversitesi, Türk yükseköğretim tarihi açısından yeni bir başlangıç oluşturmuştur. Üniversite kurulurken en geniş yetkilere sahip olan Reşit Galip yeni üniversitenin açılış konuşmasında; *"bugün kuruluşu başlayan İstanbul üniversitesinin dünkü İstanbul darülfünunu ile hiçbir münasebeti yoktur. Üniversite yeni bir müessesedir. Ananesi kendisi ile başlayacaktır. T.D.T. Cemiyetince öztürkçe münasip bir ad bulununcaya kadar üniversite adını taşıyacaktır"* (Hirsch, 1998, s.315) sözleriyle yeni cumhuriyetin, eski gelenekten kopuşunu yükseköğretim alanında da coşkuyla ifade etmektedir.

1933 Üniversite Reformunun Türk yükseköğretimine getirdikleri şöyle sıralanabilir:

- Her şeyden önce özerklik kaldırılmış, İstanbul Üniversitesi Maarif Vekaleti'ne bağlı bir kurum haline getirilmiştir. Bilimsel özgürlük ise mevzuatında yoktu.
- Darülfünunun 240 hocasından 71'inin müderris, 13 muallim, 73 muallim muavini ve asistan olmak üzere toplam 157 tane öğretim üyesi tasfiye edilmiştir.
- Tasfiye edilen hocaların yerine yeni hocalar şu üç yolla sağlanmıştır: darülfünundan atanan hocalar, Avrupa üniversitelerinde okuyup Türkiye'ye gelenler ve yabancı profesörler (Widmann, s.85-86; Akyüz, 2011, s.359; Hatipoğlu, 2000, s.131). Tasfiye edilen hocalar arasında Darülfünun eski emini (rektörü) İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Ahmet Refik (Altınay) gibi dönemin ünlü isimleri de yer almaktaydı. (Tekeli, 2010, s.150).
- 1934 yılında çıkarılan İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi'ne göre; üniversite, *"bilgi sahalarında araştırma yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi genişletmeğe ve yaymağa çalışmak, devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardım etmek..."* (Resmi Gazete, 1934).

Böylece ilk kez 1846'da bir düşünce olarak ortaya çıkan Darülfünun, 87 yıl sonra üniversite kurumunun oluşturulmasıyla son bulmuştur. Yeni kurulan üniversite eskisine göre daha ileri bir görünüme sahip olsa da, özerklik ve bilimsel özgürlük anlamında geri kalmıştır. Bundan sonra hükümetin yapacağı iş, İstanbul Üniversitesi'ni gerçek bilimin yapıldığı bir merkez haline getirmek olacaktı. Bu değişim ve gelişmeyi, üniversitenin kendi içinden beklemeden ithal edilecek hocalar yardımıyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bunun için en uygun yol Nazi Almanya'sından kaçan çoğu Yahudi kökenli bilim insanlarını üniversiteye davet etmekti.

Gelen Alman bilim insanları kuşkusuz Türkiye'deki bilimsel araştırmalara öncülük etmiş ve bilimin ilerlemesine yardımcı olmuştur. Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) hazırladığı bir yayına göre o dönemde Alman bilim insanlarının katkılarıyla ilk yıllarda bilimsel yayınlar artış göstermiştir. 1867–1933 yılları arasında yayın yapmış toplam 36 bilim insanının çoğu ancak bir, iki üç makale ya da kitap yayınlamışken en az beş yayını olan 12 kişi varken; örneğin fizikte, 1933–1960 yılları arasında yayın sayısı 6,5 yılda iki katına çıkmıştır (İnönü, 2010, s.88).

Bir diğer katkıları, doktora yapılmasının başlanması olmuştur. 1933 yılından önce nizamnamede doktora eğitimi yer alsa da, Darülfünun'da bir doktora çalışması yapılamamıştır. Fen fakültesinde ilk olarak 1937 yılında doktoralar verilmiştir. 1946 tarihine dek toplamda 41 doktora çalışması yapılmış ve savunulmuştur. 1963 yılına dek bu sayıya 157 doktora çalışması daha eklenmiştir. Toplamda 59 doktoraya danışmanlık yapan hoca Türk iken, 135 doktoranın danışmanlığını yabancı hocalar üstlenmiştir. 4 doktora çalışmasının danışmanı ise belli değildir (Günergun, 2010, 190-213).

Edebiyat fakültesinde ilk doktora çalışmaları ise 1942 yılında savunulmuştur. Buna göre; 1963 yılına dek geçen 22 yılda tamamlanan doktora sayısı toplamda 107'dir. Doktoralara danışmanlık yapanların 72'si Türk hocalar iken, 32'si yabancı hocalarla yapılmıştır. 3 doktora çalışmasının ise danışmanı belli değildir (Günergun ve Ata, 2010, s.163-189). Bu veriler aynı zamanda İstanbul Üniversitesi'nin niteliksel iyileşmesini de göstermektedir. Sadece Alman hocaların değil, Türk

hocaların da üniversitenin nitelikli eğitim vermesi yolunda yoğun çaba sarf ettiklerine işaret eder.

İstanbul Üniversitesi'nden başka, 1933 yılında Ankara Ziraat Mektebi'nin devamı olarak kurulan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü de Alman hocalar tarafından eğitim anlayışına dokunulmuş bir yükseköğretim kurumudur. Özellikle 1933-1942 yılları arasında birçok Türk öğrenciyi kendilerinin ardılları olarak yetiştirip o tarihten sonra okulu Türk hocalara bırakmışlardır. Enstitü 1948 yılına dek eğitim öğretimine devam etmiştir. 1948 yılında ise Ankara Üniversitesi'ne bağlı Ziraat Fakültesi'ne dönüştürülmüştür (Dölen, 2010d, s.217-233).

Yüksek Ziraat Enstitüsü dışında başkent Ankara'da üniversite bünyesinde olmayan, her biri Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı olarak; Hukuk (1925), Dil–Tarih ve Coğrafya (DTCF) (1936), Fen (1943) ve Tıp (1945) Fakülteleri açılmıştır. Ayrıca 1859'da İstanbul'da Mülkiye Mektebi adıyla açılan ve sonradan fakülte olacak olan ancak 1936 yılında Ankara'da yeniden açılan Siyasal Bilgiler Okulu da bulunmaktadır.

2.5.2. Demokratik Dönem Üniversiteler

İkinci Dünya Savaşı'nın seyri Almanların aleyhine değişirken, Türkiye'de Batı bloğuna yaklaşmak adına demokratik adımlar atılmaya başlanmıştır. Üniversiteler de bundan yararlanacaklardır. İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku Ordinaryüs Profesörü ve dönemin Hukuk Fakültesi Dekanı Sıddık Sami Onar tarafından hazırlanarak 1 Nisan 1945 tarihinde Bakanlığa sunduğu "İstanbul Üniversitesi Hakkında Raporu"nda eski tip merkeziyetçi üniversite anlayışının, artık dünyada da uygulanmadığından ve özerkliğin ve tüzel kişiliğin gerekliliğinden söz ederek, 1933 Üniversite Reformu'nun işlevini yitirdiğini anlatmıştır (Hirsch, 1998, s.751 – 768). Bu rapordan on ay sonra Şubat 1946'da "Üniversitelerin, Fakültelerin ve Bunlara Bağlı Diğer Kurumların Özerklikleri Üzerine Kanun Tasarısı" hazırlanmış ve 25 Nisan'da Bakanlar Kurulu'nda görüşülmüş, "Üniversiteler Kanunu" adıyla Türkiye Büyük Miller Meclisi (TBMM) Başkanlığı'na sunulmasına karar verilerek (Hirsch, 1998, s.813 – 836), 13 Haziran 1946 tarihinde 4936 sayılı yasa olarak yasalaşmıştır (Resmi Gazete, 1946). Bu yasaya göre;

- Üniversiteler özerk ve tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu olarak kabul edilmiştir (M. 1),
- Üniversitenin görevleri belirlenmiştir (M. 3): Bilgi ve deney sahibi aydın vatandaşlar yetiştirmek (M. 3a), bilim ve uzmanlık dallarında memlekete eleman yetiştirmek (M. 3b), gerekli inceleme ve araştırmalar yaparak bilim literatürüne katkıda bulunmak (M. 3c), çalışma sonuçlarını devlet ve kamu organlarına sunmak (M. 3d), bilimsel verileri halka yaymak (M. 3e)
- Milli Eğitim Bakanı'nın başında bulunduğu Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) oluşturulmuştur (M. 13),
- Ankara'daki Hukuk, DTCF, Fen ve Tıp fakülteleriyle birlikte Ankara Üniversitesi kurulmuştur (M. 78). Daha sonra; Ziraat (1948), İlahiyat (1949) ve Siyasal Bilgiler (1950) Fakülteleri dahil edilerek üniversite büyümüştür.

Elde edilen özerklik çok değil iki yıl sonra 1948 yılında DTCF'de çıkan ve ülkeye yayılan milliyetçiler ve sol görüşlüler arasındaki tartışmalarla niteliğini yitirmiştir.

2.5.2.1. DTCF'deki Olaylar

DTCF'deki olayların öncesi, *Yurt ve Dünya* dergisinin 1941 yılında yayımlanmasıyla başlar. Bu konuda Çetik, dergi, Türkiye'den ve dünyanın birçok yerinden kültürel, bilimsel, güncel sorunlar ve ülkelerin tarihleri gibi geniş yelpazeye sahip olduğunu söyler. Derginin devamlı yazarları; derginin ilk sahibi Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Adnan Cemgil gibi DTCF öğretim üyelerinden oluşan ve zaman zaman yazıları olan; Cemil Meriç, Hüseyin Avni Şanda, Melih Cevdet Anday, Orhan Kemal gibi yazarlar da bulunmaktadır. Akademisyen olan yazarların ortak yönleri, anti-kapitalist görüşte olup, ırkçılık ve Turancılık karşıtı olmalarıdır. Dolayısıyla dergi, sol ağırlıklı bir dergidir; ancak yazarlar derginin Marksist ideolojide olduğunu nitelememişlerdir (Çetik, 2008, s.20-21).

DTCF Felsefe kürsüsünde sağ-sol tartışmaları yükselmiş ve öğrenciler arasında fişlemeler yaşanmaktadır. Derginin yayınlanmasıyla okuldaki kutuplaşmalar yükselmiş ve kavgalara dönüşmüştür. Artan tansiyon sonucunda Maarif Vekili Hasan

Ali Yücel, *Yurt ve Dünya* ve *Adımlar* dergilerinin kapatılması için uyarıda bulunur ve dergiler böylece 1944 yılında kapatılır. Ancak baskılar devam etmektedir ve P. N. Boratav, N. Berkes, M. Berkes ve B. Boran 1945'te bakanlık emrine alınır. Danıştay'a açılan iptal davası sonucunda göreve dönerler. Olaylar şiddetini artırmış ve hükümete kadar intikal etmiştir. Fakültenin teklifi üzere; 9 Ocak 1948'de toplanan Senato tarafından Boratav, Boran ve Berkes hakkında Üniversiteler Kanununun 46/D bendindeki "Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezasının uygulanmasına prensip itibariyle oybirliğiyle karar" verilmiştir (Çetik, 2008, s.32-45). Ancak 21 Şubat'ta Üniversitelerarası Kurul, Senato kararını bozar. Yargı yoluyla istenilen elde edilemeyince meclis tarafından 6 Temmuz 1948 tarihinde çıkarılan 5239 sayılı "Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Kanunu" olarak kabul edilen yasayla tasfiyeler gerçekleşmiştir (Dölen, 2010b, s.150). Üç Türk öğretim üyesinin yanı sıra bu yasayla DTCF'deki görevlerinden alınan beş yabancı profesör de bulunmaktadır (Dölen, 2010b, s.151). Böylece yeni kurulan Ankara Üniversitesi ve özerk üniversite ilk müdahalesini çok geçmeden siyasiler tarafından almıştır. Her ne kadar bilimsel özerkliği savunan çok az sayıda milletvekili bu yasaya karşı çıksa da konjonktür gereği, komünizm suçlamaları üniversiteden tasfiye olmalarına yetmiştir. Böylece Türkiye yükseköğretim tarihinde yaşanan tasfiyelere bir yenisi daha eklenmiştir.

2.5.2.2. 147'ler Olayı

Demokrat Parti iktidarı, üniversitelerle her ne kadar ilk yıllarda iyi geçinse de, sonraki yıllarda çıkarılan bazı yasalarla özerkliklerine müdahale etmiştir. Özellikle iktidarın son yıllarında artan üniversitelerdeki şiddet olayları ve protestolar, tüm gözlerin üniversitelere dikilmesine yol açmıştır. Akabinde gelen 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle birlikte üniversite ve ordu işbirliğiyle yürütülen anayasa çalışmaları kapsamında ordu ve üniversite "ıslah" çalışmaları başlatılmıştır. Milli birlik komitesi tarafından 27 Ekim 1960'da çıkarılan 114 sayılı yasa ile; *"Ankara, İstanbul, İzmir* [Ege] *ve Atatürk Üniversiteleriyle İstanbul Teknik Üniversitesi mensupları öğretim üyeliği veya öğretim yardımcılığı vazifelerinden affedilmiştir."* (Resmi Gazete, 1960). Tasfiyelere gerekçe olarak Milli Birlik Komitesi tarafından herhangi bir neden öne sürülmemiştir. Zaten çıkarılacak olan yasayla ihraç edilen öğretim üyelerinin önemli bir kısmı geri dönecektir.

Her ne kadar öğretim üyelerinin birçoğu 18 Nisan 1960 günü çıkarılan 43 sayılı yasadan sonra görevlerine geri dönseler de, sonuç olarak ihraç edilen bu akademisyenlerle birlikte, Türkiye'de tasfiye geleneğiyle bir kez daha karşılaşılmıştır. 1961 Anayasasının 120. maddesiyle üniversitelere tanınan bilimsel ve yönetsel özerklikle birlikte üniversitelere geniş haklar tanınmış ve öğretim üyelerine bir takım serbestlikler getirmiştir. Böylece ilk kez bir anayasada üniversite özerkliği güvence altına alınmıştır. On yıl kadar süren bu özerklik 12 Mart muhtırasından sonra 1488 sayılı yasayla Anayasanın 120. maddesini değiştirmek suretiyle bozulmuştur. Buna göre 20 Eylül 1971'de kabul edilen 1488 sayılı yasayla birlikte; üniversiteler, "*devletin denetimi ve gözetimi altına"* alınmış ve buna bağlı olarak özerklik anayasadan çıkarılmıştır (Resmi Gazete, 1971). Buna neden olarak; Avrupa'da hızla yayılan 68 gençlik gösterilerinin Türkiye'deki "özgürlük" alanından yararlanarak yayılması sayılabilir.

2.5.2.3. 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu

1973 yılında çıkarılan "*Üniversiteler Kanunu*" ile birlikte özerklik yeniden yasaya alınmış olsa bile, 3. maddenin b bendinde belirtilen; *"öğrencilerini, bilim anlayışı kuvvetli, milli tarih şuuruna sahip, vatanına, örf ve adetlerine bağlı, milliyetçi ve sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenme dayanan mesleklerde türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve tecrübe sahibi, sağlam karakterli vatandaşlar yetiştirmek"* (Resmi Gazete, 1973) ibaresiyle, "*Üniversitenin görevleri"* belirlenerek, resmi ideolojiye uygun birey yetiştirme amacı, özgür ve bağımsız bilim üretme, öğretme ve yayma ilkelerine karşı daha ağır basmıştır.

1750 sayılı bu yasayla birlikte ilk kez Yüksek Öğretim Kurulu oluşturulmuş ve görev ve yetkileri belirlenmiştir. Buna göre:

> *"Yüksek Öğretim Kurulu; Yüksek Öğretimin bütünlüğü anlayışı içinde çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Plânının temel ilke ve politikalarına uygun olarak yüksek öğretim alanına yön vermek amacı ile, gerekli inceleme, araştırma ve değerlendirmeleri yapmak, yüksek öğretim kurumlan arasında koordinasyonu sağlamak, uygulamaları izleyerek yetkili makam ve mercilere önerilerde bulunmakla görevli bir kuruldur."* (Resmi Gazete, 1973)

1750 sayılı yasanın bir diğer getirisi de; "üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetimini sağlamak üzere Başbakanlığa bağlı olarak çalışan bir kuruluş" olan Üniversite Denetleme Kurulu olmuştur (M. 7).

İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Anayasa Mahkemesi'ne açılan iptal davası sonucunda, aralarında Yüksek Öğretim Kurulu üniversiteler dışı olup, siyasal etkilere açık bir kurul olduğu ve Anayasada kabul edilen üniversite özerkliğine ters düştüğü gerekçesiyle iptal edilmiştir. Böylece ilk YÖK deneyimi bu kararla son bulmuştur. Aynı zamanda karar, yasada belirtilen "örf ve adetlerine bağlı, milliyetçi" ifadesini, Anayasada yer alan Atatürk devrimlerine bağlılık ilkesine ters düştüğü için kaldırmıştır (Resmi gazete, 1975)

12 Eylül 1980 askeri darbesine dek Türkiye'de üniversite sayısı 19'a yükselmişti. Buna karşılık olarak brüt okullaşma oranı 1979 yılında % 8'de kalmıştır. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bu oran % 52; Fransa'da % 24, Yunanistan'da ise % 17'dir (The World Bank, 2013). Üniversitelerdeki çatışma ortamı ve üniversitelerin o dönemde anarşinin yuvası olarak görülmesi 1980 askeri darbesinden sonra üniversiteleri uzun yıllar etkisi altına alacak bir yönetim biçimine sokmuştur. Çünkü yönetimi ele geçirenlere göre, askeri darbeyi gerekli kılan en önemli delillerden biri üniversitedeki öğrenci olayları idi.

Osmanlı'daki yükseköğretiminin, sultan-din adamları ve Batılı yenilikçiler arasındaki çekişmeleri sonucunda bozuk biçimde işlemesi/işleyememesi, 1933 yılına gelindiğinde Cumhuriyet seçkinleri ve gelenekçiler arasında yaşanan iktidar savaşıyla yeni ülkede de ortaya çıkmıştır. Özellikle cumhuriyetin ilk on yılında özerk olan üniversite yapısı, bu yıldan itibaren devletin ideolojisini ürettiği laboratuvar halini almıştır. Ulus inşa sürecinde önemli bir araç olan üniversite, kendisini iktidarın aleti olmaktan kurtaramamıştır. On yıllar içinde bu bağımlılık süregelmiş, anayasada özerklik ifadesi yer alsa da bu bağımlılıktan kurtulamamıştır. 1960 darbesinden sonra askerle işbirliğinde yeni Anayasa'da kendisine yine yer bulmuştur. Ancak 1960'ların sonu ile 1970'li yılların başındaki anarşi ortamı asker ile üniversiteyi yeniden karşı karşıya getirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

3.1. 12 Eylül Darbesi Sonrası Hükümetler ve Yükseköğretim

1980'li yıllara büyük siyasal ve ekonomik krizlerle giren Türkiye, her geçen an biraz daha kötüye gidiyordu. Toplumsal şiddet hiç olmadığı kadar artmış, her hafta onlarca genç siyasal çatışmalardan dolayı yaşamını kaybetmekteydi. Üniversite öğrencileri arasındaki var olma ve karşı tarafa fikirlerini kabul ettirme mücadelesi ağır kayıplarla sonuçlanıyordu. Üniversitelere karşı son derece olumsuz bir halk görüşü mevcuttu.

Toplumsal huzursuzluk ve bir türlü iktidarı ellerinde tutamayan hükümetler askeri darbenin nedenleri olmuştu. Şiddet olayları bir anda kesilmiş, siyasi istikrarsızlık son bulmuş ama demokrasi de askıya alınmıştı. Artık tek güç askerdeydi. İktidarı kullanma yetkisine sahip olan asker, ülkeyi siyasal teamüllerin dışında otoriter biçimde yönetmekteydi. Bu durumda bilginin nasıl kullanılacağının tek yetkisi de yine askeri güçteydi. Bu doğrultuda birlik ve düzeni sağlama amacıyla yeni bir yapı meydana getirmek istendi. Aşağıda anlatılacak olan bu yeni yapıya ilişkin, bilgi-iktidar çekişmesi çerçevesinden bakılması gerekmektedir.

3.1.1. Yükseköğretim Kurulu Öncesi ve Kuruluşu

Türk yükseköğretimi her ne kadar üniversite sayısını artırmış olsa da; öğrencilere konut ve yurt gibi konaklama gereksinimleri de içeren bir takım diğer yükseköğrenim taleplerini karşılayamamaktaydı. Tekeli'ye göre (Tekeli, 2010, s.197), 1966-1967 ders yılı için ortaöğretimden mezun olanlar arasında yükseköğretime kayıt yaptıranların oranı % 64,5 iken, 1975-1976 ders yılında bu oran % 14,3'e düşmüştü. Bu olumsuzluklar, yükseköğretim sistemine siyasi müdahaleyi gerekli kılmak için nedenlerin biriktiği anlamına geliyordu.

Darbe öncesi son iki hükümetin programında üniversitelere geniş yer ayrılmıştı. Bunlardan 3. Ecevit hükümetine ilişkin olan programda yer alan ifadeler, içinde bulunulan dönemi anlatmaktadır:

"Öğretim kurumlarında, bilhassa üniversitelerde her gün çıkan veya çıkarılan olaylar yüzünden öğrenim yapılamaz hale getirilmiştir. Ortaöğretimde hepimizin yetiştiği pozitif ilme, akılcılığa, insancıllığa, barışçılığa, vatan ve millet sevgisine dayanan Atatürkçü eğitim bir tarafa itilerek, milliyetçi kuşaklar yetiştirme bahanesiyle belli partilerin görüş ve maksatlarını aşılayan çağ dışı zihniyeti ve ümmetçi düşünceyi telkin eden kitaplar ve onları okutan bir kadro, ortaöğretimi ele geçirmiştir." (42. Hükümet Programı, 1979)

6. Demirel hükümetinin programında yer alan ifadeler de yukarıdaki sözlerle birbirini doğrular niteliktedir:

"Okullarımız mutlaka ilim ve irfan yuvaları haline getirilecek, huzursuzluk, mihraklarının faaliyetlerine son verilecektir. Eğitimimiz, beynelmilelci ve Marksist tesirlerden kurtarılacak, idarede, mevzuatta, ders programları ve kitaplarında, kültürel faaliyet ve neşriyatta, eğitimin millîliği temel ilke olarak korunacak ve itibar görecektir." (43. Hükümet Programı, 1980)

12 Eylül darbesinden sonra kurulan askeri gözetim altındaki Bülent Ulusu hükümetinin programında ise 1961 anayasasından doğan özgürlük ortamına yönelik suçlamalar bulunmaktadır:

"Sınırları belirsiz bir özgürlük anlayışı, Devlete karşı dahi kullanılabilen bir tarafsızlık iddiası, hukuk Devleti ileri sürülerek yürütme organının işlemez duruma getirilişi, devlet içinde devlet olmaya yönelik bir özerklik görüşü ve bilimsellik kisvesi altında siyaset yapılması…" (43. Hükümet Programı, 1980)

Dönemin koşulları demokratik bir yönetime elverişli olmadığından askeri yönetim altında üniversitelerin ideolojik denetimine açık bir yükseköğretim yasa taslağı hazırlama işine girişilmiştir. Buna göre, Milli Eğitim Bakanlığı bir komisyon kurmuştur. Görüşmelere Üniversitelerarası Kurul da katılmıştır. Bu ilk taslağa göre üniversitelerle ilgili her türlü karar alma hakkının Yükseköğretim Kurulu'na verildiği, bilimsel özerkliğe dokunulmamakla beraber mali ve yönetim özerkliğine sınırlamalar getirildiği (Arslan, 2011, s.494), ayrıca YÖK'ün başkanı olarak Milli Eğitim Bakanı görülmekteydi (Tekeli, 2010, s.206). Arslan'ın belirttiği üzere; Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam'ın 1.2.1981'de yaptığı açıklamada, YÖK yönetimini siyasi iktidarların müdahalesine imkan vermeyecek tarzda düzenleyeceklerini, tasarının üniversite özerkliğini zedeleyecek nitelikte olmayacağını ve bilimsel

çalışmaların yapılabilmesi için rahat bir ortam ve imkanın verileceğini aktarmıştır (Arslan, 2011, s.494).

Hazırlanan taslak 15 Temmuz 1981'de Milli Güvenlik Konseyi (MGK) Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir. Genel Sekreterlik de, bir Milli eğitim İhtisas Komisyonu kurmuştu. Çalışmaların devam ettiği sırada Üniversitelerarası Kurul Başkanı Nihat Balkır, komisyon başkanına, yasa tasarısının üniversiteler üzerinde siyasal iktidarın etkinliğini sağlayacak hükümler taşıdığını belirtmişti. Ayrıca, yalnız bir planlama ve koordinasyon kurulu olarak görev yapması gereken Yüksek Öğretim Kurulu'na üniversitelerin idari, bilimsel ve mali özelliklerini kısıtlayıcı yetki ve görevler verilmiş olmasına karşın, Yüksek Öğretim Kurulu'nu denetleyecek bir mekanizmanın taslakta yer almadığını belirtmiştir (Arslan, 2011, s.495). Tasarının son biçimi MGK'ce verilmiş ve 26 Ekim'de MGK'de görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmeler sonunda son halini alan tasarı 4 Kasım 1981'de MGK'de kabul edilmiş ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu adıyla 6 Kasım 1981 tarihinde yasalaşmıştır (Resmi Gazete, 1981).

3.1.2. İhsan Doğramacı Dönemi Yükseköğretim

Yasanın çıkmasında bir diğer önemli rol oynayan kişi ve YÖK kurulduktan sonraki ilk başkanı olan Hacettepe Üniversitesi eski rektörü İhsan Ali Doğramacı'dır. Kendisinin ağzından bir başka YÖK kurulma öyküsünün anlatılmasına göre;

> *"1981 yılında yükseköğretimle ilgili bir kanun hazırlanması görevini kabul ederek Paris'ten Türkiye'ye geldim. Yeni ir yükseköğretim kanununu, başlangıçta arkadaşım Prof. Dr. Kemal Karhan'ın da katılmasıyla hazırlamaya başladık.*
>
> *Bu kanunun ana hedefleri arasında, bir yükseköğretim kurulunun oluşturulması geliyordu. Bu kurulun üçte bir üyesi Üniversitelerarası Kurulun, üçte bir üyesi de hükümetin önerdiği üyelerden oluşuyor; bu üyeler cumhurbaşkanınca onaylanıp atanıyor: üyelerin üçte birini de cumhurbaşkanı doğrudan atıyordu.*
>
> *Kanun, üniversitelerde öğretim elemanlarının tam gün çalışması, doçentlerin profesör olabilmek için başka üniversitelerdeki kadrolara başvurması gibi ilkeleri kapsıyordu.*
>
> *Hazırladığımız taslak, iki konu dışında büyük ölçüde kabul görerek kanunlaştı. Bu kanunlardan biri, rektör adaylarının tümünün üniversite dışından olmasıydı. Ancak, teklifimiz ara yol olarak YÖK'ün rektörlüğe, ikisi üniversitede görevli profesör olmak üzere dört aday göstermesi şeklinde kabul edildi. Uygulamada ise, yalnız*

profesör olan adaylardan biri rektör olarak atandı. Bu hüküm bir süre sonra değiştirildi.

İkinci önerimiz, öğrencilerin yönetimde söz sahibi olmasının kanun hükmü yapılmasıydı. Bu önerimiz de kabul edilmedi. Üniversitelerin bu konuyu yönetmelikle çözebileceği savunuldu.

Kanunun hazırlık aşamasında Avrupa Rektörler Konferansı Genel Sekreteri Andris Barblan başta olmak üzere 9 ülkenin üst düzey üniversite yöneticisiyle yaptığımız mevzuat inceleme çalışmaları, Yükseköğretim Kanunu'nun hazırlanmasın da etkili olmuştur." (Doğramacı, 2007, s.23-24).

Askeri yönetim yukarıda belirtilen birlik ve düzen sağlama amacıyla oluşturmak istediği denetleyici bir "iktidar" mekanizmasını devreye sokmak için İhsan Doğramacı'dan yardım istemesi olasıdır. Doğramacı'nın sunduğu yeni model MGK'de tartışılarak son biçimi verilmiştir. Sonuç olarak; her iki öykünün sonucunda gerçek olan şey; Doğramacı'nın on yıl boyunca askeri düzenin kurdurduğu bu kurula baskıcı biçimde başkanlık ettiğidir.

2547 sayılı yasanın maddeleri üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Buna göre ilk iki madde, yasanın amaç ve kapsamını belirtmektedir. Kısaca yükseköğretimle ilgili ilkeleri belirlemek ve bütünleme amacıyla (M. 1), tüm yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır (M. 2).

Üniversite, *"bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim – öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; fakülte, enstitü yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan bir yükseköğretim kurumu"* (M. 3/d) olarak tanımlanarak, 1750 sayılı yasada gösterişte de olsa üniversitenin sahip olduğu yönetsel özerklik ilkesi yeni yasaya konmamıştır.

Yükseköğretimin amacı (M. 4/a):

"öğrencilerini;

- *ATATÜRK ilkeleri ve inkılapları konusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı,*
- *Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,*
- *Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile ülke ve millet sevgisi ile dolu,*
- *Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren"* (Resmi Gazete, 1981);

ilkeleri ile, Yükseköğretimin "Ana ilkeler"inden;

- *"Öğrencilere, ATATÜRK inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır.*
- *Milli kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı, kendimize has ve şekil özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır."* (Resmi Gazete, 1981);

bazıları (M. 5), 12 Eylül'ü gerçekleştiren kadroların, yükseköğretim kurumlarında özerk, bağımsız ve bilimsel araştırma, deney ve gözlemin yerine, farklılıklara izin vermeyen, ideolojik ve çok siyasal bir yöntem izlemişlerdir. Timur'a göre bu ilkelerde geçen ifadeler *"...uygar bir ülkede, üniversite kanununda değil, ancak legalitenin sınırlarında dolaşan aşırı sağ bir partinin programında yer alabilir."* (Timur, 2000, s.346)

Zaten, yasalarda büyük harflerle yazılan "Atatürk" ibareleriyle vermek istedikleri mesaj ne kadar büyük Atatürkçü olduklarıdır. Ancak baktığımız zaman Atatürk zamanında üniversitelere yönelik başlatılan reform süreci ve hatta sonucundaki tasfiyeler bile üniversiteye bu kadar zarar vermemişti. En azından üniversiteyle ilişkisi kesilen hocalara başka memuriyetler teklif edilerek özlük haklarının bir kısmı koruma altına alınmıştı.

1934 yılında üniversiteye "bilgi sahalarında araştırmalar yapmak, milli kültür ve yüksek bilgiyi genişletmeye ve yaymaya çalışmak" görevlerinin yanında yüklenen "devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardımcı" olarak; 1946'da "devrim ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar" olarak; 1973'de "milli tarih şuuruna sahip, vatanına, örf ve adetlerine bağlı, milliyetçi ve sağlam düşünceli aydınlar" olarak ve 1981'de "ATATÜRKÇÜ" olarak yetişmelerine dek evirilmiş biçimde karşımıza çıkmıştır. (Dölen, 2010c, 100-116). Böylece ilk ve orta öğretimde yapılmaya çalışılan bu hedefler, üniversitelerde de gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yasanın 6. Maddesi Yükseköğretim Kurulu'na ilişkindir. Yükseköğretim Kurulu, tüm yükseköğretimi düzenleyen ve yükseköğretim kurumlarının işleyişlerine

yön veren, özerkliğe ve kamu tüzelkişiliğine sahip, sürekli[*] görev yapan bir kuruluş olarak kurulmuştur. YÖK'e, Yükseköğretim Denetleme Kurulu ile Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)[**] bağlanmıştır.

Yurt içinde ve yurt dışında öğretim elemanı yetiştirmek (M. 7/a), bütünleştirici, sürekli, ahenkli ve geliştirici işbirliği ve koordinasyonu sağlamak (M. 7/b), üniversite öğretimine ilişkin önlemler almak (M. 7/c), MEB'e gerekli öneri ve görüş bildirmek (M. 7/d) gibi görevler de yine bu kurula yüklenmektedir.

8. ve 9. maddeler Yükseköğretim Denetleme Kurulu'na ve görevlerine ilişkin maddelerdir. 10. madde ÖSYM'nin görev, kuruluş ve işleyişini içermektedir. 11. madde ise Üniversitelerarası Kurul'a ilişkin olarak düzenlenmiştir. Madde 12, yükseköğretim kurumlarının genel görevlerine ilişkindir.

Yasa halen yürürlükte olup, Türk yükseköğretim tarihinin en uzun süreli üniversiteler yasasıdır. Hatiboğlu'nun da belirttiği üzere yasanın adı 1869'da çıkarılan genel eğitim düzenlemesinden (Maarif-i Umumiye Nizamnamesi) sonra çıkarılan tüm yasa, yönetmelik ve düzenlemelerde "üniversite" sözcüğüne yer verilirken, ilk kez "yükseköğretim" adıyla anılmıştır. Bunun anlamı; bilime ve araştırmaya öncelik veren üniversite kurumu, bundan sonra önceliğini açık biçimde eğitim ve öğretime vermiş ve ilgili yasa içeriği de buna göre düzenlenmiştir (Hatiboğlu, 2000, s.342).

1919 yılında elde edilen "özerklik", 1933 yılındaki düzenlemeye dek sürmüş; ardından 1946'daki yasa ile yeniden kazanılmış ve zaman zaman görece de olsa 1981 yılına dek gelmişti. 1981 yılından sonra geriye sadece kağıt üzerinde bilimsel özerklik kaldı. Ancak bilimsel özerkliğin güvencesi her zaman yönetsel özerklik olmuştur. Dolayısıyla yönetsel özerkliğin olmadığı bir kurumda özerk biçimde bilimin yapılması da çok olanaklı değildir. Mali özerklikte ise; dünyada hiçbir üniversite tamamıyla kendi kaynaklarını kullanarak finans sağlamadığından mali açıdan mali özerklik de söz konusu değildir.

[*] 2.12.1987 tarihli, 301 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin (KHK), 1. Maddesiyle, bu maddede yer alan "sürekli" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

[**] ÖSYM 11.2.2011 tarihli, 6114 sayılı kanunun 11. maddesiyle "Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

3.1.2.1. Üniversitelerde Tasfiye Hareketi

2547 sayılı yasanın diğer bir büyük zararı da, 1971'de çıkarılan 1402 sayılı sıkıyönetim yasasına dayanarak 4891 kişinin işine son verilmiş olmasıdır. Sayılar çok kesin olmamakla birlikte 1402'likler olarak kamuoyunda adlandırılanların – birçok yazara göre ortak bir sayı olmamakla birlikte- Özen'e göre 95'i (Özen, 2002, s.407) veya Hatiboğlu'na göre 73'ü çeşitli üniversitelerde öğretim üyesiydi ki bunların 41'i profesör, 28'i doçent, 4'ü yardımcı doçent, öğretim görevlisi, uzman veya okutmandır (Hatiboğlu, 1990, s.335-356). Üniversitelerden ayrılanlar bu kadarla sınırlı değildi. Görevlerinden uzaklaştırılan akademisyenlere yönelik bu tutuma tepki gösterme amacıyla görevlerinden istifa eden veya 1402'lik sayılarak tüm özlük haklarını kaybedecekleri söylenerek tehditle istifaya zorlananlarla birlikte sayı 1255 kişiyi bulmuştu (Hatiboğlu, 1990, s.356).

Üniversitelerden tasfiye edilenler arasında; Baskın Oran, Mete Tunçay, Korkut Boratav, Rennan Pükünlü, Tahir Hatiboğlu, Tarık Zafer Tunaya, Niyazi Öktem, Cem Eroğul, Yalçın Küçük, Hüseyin Hatemi gibi birçok hukukçu, siyaset bilimci, hekim ve iktisatçı bulunmaktaydı. İlk tasfiyeler 1982 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği Kasım ayının sonunda başlamış 1983 Şubat ayında yoğunlaşmıştır (Tekeli, 2010, s.229). Yaşanan tasfiyeler, üniversite içinden fişlemelerle ve dönemin sıkıyönetim komutanlarının eliyle gerçekleştirilmiştir.

1402'liklerle birlikte, Türk yükseköğretiminde bir gelenek haline gelmiş olan; siyasal krizlerden sonra yaşanan akademik tasfiyelere bir yenisi daha eklenmiştir. Bu ne ilk ne de son olacaktır. Yıllar sonra bir günah çıkarma işine girmiştir Doğramacı. Katıldığı bir toplantıda yaptığı konuşmada; *"1402 sayılı kanun kanayan bir yaradır. Bu kanunun üniversitelerdeki uygulaması gerçekten yerinde olmamıştır. Bu YÖK'ün değil, o zamanki yönetimin tasavvurudur"* (Doğramacı, 1988) diyerek, sorumluluğu dönemin askeri yönetimine yıkmıştır.

1402'liklerin akıbeti yıllar içinde görevlerine dönmeyle sonuçlandı. İlk olarak 1986 yılında Ankara İdare Mahkemesi 1402'liklerin tüm aylık ve özlük haklarıyla göreve başlatılmaları gerektiği ve çalışmadıkları sürelerde mahrum kaldıkları gelirlerin de tazminat olarak ödenmesi öngörüldü. 3 Şubat 1990 tarihinde Danıştay

tarafından uzaklaştırılan öğretim üyelerine dönüş için izin verildi. Görevine geri dönen ilk kişi Hüseyin Hatemi oldu. 1402'liklerle ilgili çıkarılan son yasa 1994 yılında mecliste kabul edilen 4045 sayılı yasadır[*] (Özen, 2002, s.351).

Türk yükseköğretiminde "gelenek" haline gelen tasfiyelerin ortak yönü, tasfiyelerin üniversite içinden değil, dışarıdan bir müdahaleyle gerçekleşmiş olmasıdır. Siyasal krizlerle paralel olarak ilerleyen tasfiye süreçleri, üniversitelerin her ne kadar anayasada özerklikleri tanınsa da, siyasetten ayrı düşünülemediğini göstermektedir. Yaşanan tasfiyelerde, 1960 yılındaki hariç, üniversite kurumu tasfiyeye uğrayanlara sahip çıkmamış, kamuoyu oluşturmamıştır. 1933 tasfiyesi eski sistemi koruyan daha gelenekçi ve devrimlere karşı duruş sergileyen, üniversite özerkliğini savunan kesime yönelik yapılmışken; 1960 ve 1980 tasfiyeleri ağırlıklı olarak sol görüşe sahip kişilere yönelik yapılmıştı. 1933 ve 1960'daki süreçlerde uzaklaştırılan öğretim üyelerine başka kamu kurumlarında görevler verilmiş ve özlük hakları korunmuştu. 1980'den sonraki tasfiyede ise, 1402'liklerin tüm özlük hakları ellerinden alınmakla kalmamış, ömür boyu kamu kurumlarında çalışmaları yasaklanmış ve beş yıl milletvekili seçilme hakları alınmıştır (Hatiboğlu, 2000, s.462).

3.1.2.2. YÖK'ün Kurduğu İlk Üniversiteler

YÖK yasasının çıkarılmasından 18 ay sonra 2809 sayılı yasa ile birlikte 8 yeni devlet üniversitesi daha kuruluyor. Bu üniversiteler, YÖK'ün ilk üniversiteleridir. 28 Mart 1983'te kabul edilerek 30 Mart'ta Resmi Gazete'de yayınlanan yasaya göre; Gazi [Ankara], Marmara [İstanbul], Yıldız[*] [İstanbul], Mimar Sinan [İstanbul], Dokuz Eylül [İzmir], Trakya, [Edirne], Akdeniz [Antalya], Yüzüncü Yıl [Van] üniversiteleri kurulmuştur. Aynı yasaya göre hali hazırda var olan üniversiteler yeniden düzenlenmiş, yeni fakülte ve enstitüler kurulup bazı yüksekokullar kaldırılmıştır. Üniversitelerin kuruluş yasaları da 2809'la birlikte yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece Türkiye'nin 18 kentinde toplam 27 üniversite bulunuyordu.

[*] Tam adı; "Güvenlik Soruşturması, Bazı Nedenlerle Görevlerine Son Verilen Kamu Personeli İle Kamu Görevine Alınmayanların Haklarının Geri Verilmesine Ve 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" olan yasa, 26 Ekim 1994 günü Demirel-İnönü hükümeti döneminde yürürlüğe girmiştir.

[*] Yıldız Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 1992 yılında çıkarılan 3837 sayılı yasayla Yıldız Teknik Üniversitesi olarak değiştirilmiştir

2547 sayılı yasa çıkarılırken vakıf üniversitelerine yer vermemişti. Ancak, sıkça karşımıza çıkacağı gibi, 17.08.1983 tarihinde çıkarılan, YÖK yasasındaki değişiklikleri esas alan 2880 sayılı yasayla vakıf üniversitelerinin kurulma biçimi düzenlenir. 1961 Anayasası'nın 120. maddesinde düzenlenen üniversiteler maddesi 1982 Anayasası ile 130. maddede düzenlenmiştir. Buna göre;

> *"Üniversiteler, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir"* ibaresi yerini, *"(...) kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur. Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından Devlet gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir"* (Anayasa, 1981).

Bunun üzerine 1984 yılında Bilkent adında yeni bir üniversite kurma kararı alındı. Ancak kuruluşu 1960'lı yıllara değin uzanan bir tarihe sahiptir. O yıllarda satın alınan araziler üstüne mali kaynak sağlayacak bir fabrika kurulur. Doğramacı, Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşunda önayak olur ve özellikle Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü ve Hacettepe Tıp Fakültesi'nin kurucusudur. Daha sonraları kurulan vakıflarla (İhsan Doğramacı Eğitim Vakfı, İhsan Doğramacı Sağlık Vakfı, İhsan Doğramacı Bilim ve Araştırma Vakfı) Bilkent kurulur. 1986 yılında ilk öğrenciler eğitime başladılar. 1990 yılına gelindiğinde Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) özel üniversitelerin anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) başvurdu. AYM'den çıkar karara göre Bilkent "üniversite" sıfatını kullanamayacak; onun yerine "yükseköğretim kurumu" denebilecekti. Bu karar mezun olacak olan öğrenciler açısından büyük sorun oluşturmaktaydı. Çünkü diplomalarında üniversiteden değil, bir yükseköğretim kurulundan mezun oldukları görünecekti. Bu da iş bulmaları açısından sıkıntı oluşturabilir bir durumdu (Özduran, 2005).

Çevresi tarafından "iş bitirici" (Hatiboğlu, 2000, s.375-384) olarak tanınan Doğramacı, 5 Mart 1992 yılında meclisten 3785 sayılı yasanın geçmesiyle Bilkent'in bir üniversite olmasını sağlamıştır. Aynı yasayla birlikte Vehbi Koç Vakfı ve Kadir Has Vakfı'na ait olan Koç Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi'nin kurulumu da düzenlenmiştir. Koç Üniversitesi 1993 yılında, Kadir Has Üniversitesi 1997 yılında eğitime başladılar.

3.1.3. ANAP Hükümetleri Döneminde Yükseköğretim (13.12.1983-21.12.1987)

İhsan Doğramacı'nın YÖK ve üniversiteler üzerinde tek söz sahibi olması nedeniyle ayrı bir bölüm olarak işlenmesi, hükümetlerin programlarında yükseköğretime ilişkin maddelerin yer almasına engel oluşturmamıştır. Ancak yine de hükümet programlarında yazılmış olan maddelerin uygulanır olması o dönemin siyasal aktörlerince pek mümkün olmamıştır. Çünkü demokratik yönetime geri dönülmesine rağmen, askerin kurmuş olduğu baskıya dayalı güç rejimi devam etmektedir.

1983 genel seçimlerinden sonraki ilk Özal hükümeti,12 Eylül sonrası kurulan ilk sivil hükümet olma özelliğini taşır. Özal hükümetinin programında yükseköğretime ilişkin;

- *"Bugün yükseköğretimde, bir taraftan ortaöğretim mezunlarının açıkta kalmasına sebep olan kapasite yetersizliği, diğer taraftan eğitim ve öğretim ile istihdam ihtiyacı arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklanan ve yüksek öğrenim yapmış gençlerimizin işsiz kalması sonucunu doğuran bir yapı ile karşı karşıyayız."* (45. Hükümet programı, 1983).

Beş Yıllık Kalkınma Plan'larından (BYKP) sonra hem seçim beyannamelerine hem hükümet programlarına giren üniversite-sanayi işbirliğine ilişkin;

- *"Üniversitelerle sanayi arasında bilgi akımını sağlamak üzere gerekirse YÖK kanununda değişiklikler yapılmalı ve üniversitelerle sanayi kesimi arasındaki ilişki kamu kesimine inhisar ettirilmemelidir."* (45. Hükümet programı, 1983),

sözlerini söylenmiştir. Ayrıca;

- *"Yükseköğretim kuruluşlarımızda müsbet ilimler, sosyal ve manevi ilimler ile birlikte teorik ve uygulamalı araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem verilmesini; bu kuruluşlarımızın sınai, iktisadi, sosyal ve diğer konularda pratik araştırma ve geliştirmeye yönelmelerini teşvik için gerekli tedbirlerin alınmasını faydalı görürüz."* (45. Hükümet programı, 1983),

ifadeleriyle üniversitelerde üretilen bilgiyi sanayiye aktararak ülke ekonomisine ve kalkınmasına destek sağlaması amaçlanmaktadır.

46. Hükümet programında ise yükseköğretim ve üniversitelere ilişkin yer alan tek ifade; Savunma Sanayiini Geliştirme Fonundan üniversitelere ve özel sektöre araştırma ve geliştirme projelerinin verilerek, yurt içi bilim ve teknoloji potansiyelinin milli savunma sanayii için kullanılmasını sağlanacağıdır (46. Hükümet programı, 1987).

1991 yılına dek iktidarda kalan ANAP, uyguladığı politikalarda YÖK'ün yeniden düzenlenmesine ilişkin bir adım atılmadığı görülmektedir. Bunun en büyük etkisi kuşkusuz dönemin katı politikalarının uygulayıcısı olan askeri yönetimdir. 12 Eylül'ün etkisinin yoğun hissedildiği yıllarda rejimin uygulayıcılarına karşı yükseköğretim alanında bir diş geçirilememiş hatta YÖK bu dönemde güç toplamaya yeni başlamıştı.

3.2. 1990'lı Yıllarla Birlikte Gelen Siyasi İstikrarsızlık ve Yükseköğretim

12 Eylül darbesinin ardından gelen ANAP iktidarının uyguladığı liberal politikaları nedeniyle; sıcak para akışı, yurt dışına açılım gibi ve eski siyasal partilerin kapatılıp, başkanlarının siyasal yasaklı olması gibi nedenlerden dolayı yıllarca ülkeyi yönetme şansı bulmuşlardır. Ancak darbenin etkileri devam etmektedir. Görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Evren, yerini Başbakan Turgut Özal'a bırakmıştır. Ardılları siyasi otorite kurmakta zorlandıklarından dolayı 1990'lı yılların istikrarsız ve krizlerle geçen dönemi başlamıştır.

3.2.1. 49. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (30.11.1991-17.04.1993)

Seçim sonucunda meclise giren beş parti arasından DYP-SHP koalisyonu oluşturmuştur. Bu hükümet ile birlikte Türk siyasetinde yeniden koalisyon hükümetleri dönemine girilmiştir. YÖK başkanı ise bu dönem ortasında değişecektir.

3.2.1.1. 49. Hükümet Programı

12 Eylül darbesinden beri oluşturulmuş hükümet programları arasında yükseköğretime ilişkin en radikal değişiklikleri öngören hükümet programı bu olmuştur. Bu programa göre;

- *"Üniversiteler için köklü bir reform gerçekleştirilecektir.*
- *Üniversitelere bilimsel, yönetsel ve mali özerklik hakları tanınacaktır.*

- *Rektör ve dekanların öğretim üyeleri arasından seçilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.*
- *Yükseköğretim Kurulu'nda demokratik seçimler göz önünde bulundurulacaktır.*
- *Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları ve görev almaları sağlanacaktır."* (49. Hükümet programı, 1991)

Hükümet iki yıl boyunca görevde kalmış ancak programda yazan hedeflerden sadece rektörlerin üniversite öğretim üyeleri tarafından seçilmesine olanak tanıyan yasal düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu karar da zaten Doğramacı'nın istifasıyla sonuçlanmıştır. Doğramacı'dan boşalan koltuğa Cumhurbaşkanı Özal, 1992 yılında hukukçu olduğu halde fizyoloji alanında profesörlüğe yükseltilen ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ne rektör atanan Mehmet Sağlam'ı getirmiştir (Okçabol, 2007, s.134).

3.2.1.2. Yeni Üniversiteler Açılıyor

Temmuz ayında çıkarılan 3837 sayılı bir yasayla 21 yeni devlet üniversitesi ve 2 yüksek teknoloji enstitüsü kurulmuştur. Buna göre devlet üniversitelerinin sayısı 51'e yükselmiştir. Aynı zamanda o döneme dek tek seferde en çok üniversite kurulan yasa olma özelliğini de taşımaktaydı. Abant İzzet Baysal [Bolu], Adnan Menderes [Aydın], Afyon Kocatepe, Balıkesir, Celal Bayar [Manisa], Çanakkale 18 Mart, Dumlupınar [Kütahya], Gaziosmanpaşa [Tokat], Gebze Yüksek Teknoloji [Kocaeli], Harran [Şanlıurfa], İzmir Yüksek Teknoloji, Kafkas [Kars], Kahramanmaraş Sütçü İmam, Kırıkkale, Kocaeli, Mersin, Muğla*, Mustafa Kemal [Hatay], Niğde**, Pamukkale [Denizli], Sakarya, Süleyman Demirel [Isparta], Zonguldak Karaelmas*** üniversiteleri yeni kurulan üniversitelerdir.

Yasanın çıkarılmasında rol oynayan Anavatan Partisi (ANAP) milletvekili Avni Akyol, Türkiye'de okullaşma oranının o dönem Avrupa ülkelerinden çok geri olduğunu ve hatta Irak ve Libya gibi ülkelerin bile altında kaldığını dile getirerek, üniversite açmanın elzem olduğunu dile getirerek 2012 yılına dek 40 ilde daha yeni

* Muğla Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2012 yılında çıkarılan 6307 sayılı yasayla Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.
** Niğde Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2016 yılında çıkarılan torba yasayla Ömer Halis Demir Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.
*** Zonguldak Karaelmas Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2012 yılında çıkarılan 6287 sayılı yasayla Bülent Ecevit Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

üniversiteler açılması gerektiğini öngörmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, 1992). Ataünal, 1992'de açılan üniversitelerin gerekçelerini aşağıdaki biçimde sıralamıştır:

- Anayasanın "Kanun, yükseköğretimin yurt düzeyine dengeli bir şekilde yaygınlaştırılmasını gözetir" ilkesi,
- Kitlesel eğitimin yükseköğretimin temel hedeflerinden biri olması,
- Diğer ülkelerdeki yükseköğretimde okullaşma oranları,
- Nüfus artış hızımız ve ortaöğretimde okullaşma hedefleri,
- Yükseköğretime olan talebin artış göstermesi,
- Anayasanın 130. maddesi, kalkınma planlarındaki hedefler, gibi yükseköğretimde okullaşma oranını artırmayı zorunlu kılan yasal dayanaklar,
- Yurt dışında yükseköğrenim görme arayışlarının artması (aktaran Arap, 2007, s.189).

Bunların yanında bu üniversitelerin kuruluşlarının politik nedenleri de olmaktaydı. Cumhuriyetin ilk üniversiteleri, Kaynar ve Parlak'a göre, bilimsel araştırma yapma ve kurulduğu bölgenin gereksinimlerini karşılama amacıyla kurulmuşlarken, 1970'lerin ortasından itibaren kurulan üniversiteler, açıldıkları kentlerin ekonomik hayatlarına katkıda bulunmak ve artan üniversite talebini karşılamak amaçlarıyla kurulmuşlardır (Kaynar Parlak, 2005, s.28-29). 1973 yılında çıkarılan Üçüncü BYKP'de ilk kez karşımıza çıkan üniversite–sanayi işbirliği anlayışı da üniversite artışında etkendir. Sonrasında çıkarılan her BYKP'de bu işbirliği üzerinden yeni politikalar üretmeye devam edilmiştir (Ataünal, 1998, s.99-129).

Ramazan Demir, her kentte açılmaya başlayan üniversitelerin yerel siyasetle ilişkisine ilişkin şunları söylemiştir:

> *"izlenen strateji şöyledir; önce bu yörelerde, "üniversite yaptırma derneği ya da vakfı" kurdurulur ve "bir müdür bir mühür" felsefesine uygun olarak, değişik isimlerde, birkaç tane yüksekokul açtırılır. Bunlardan birkaç tanesini bir araya getiren gayretli yetkililer ve yöneticilerin önünde, bu aşamada bir tek zorluk kalmıştır, o da yüksekokulların yanına ismi büyük, kendisi küçük, içi boş fakülte eklemek. Ardından, yöre milletvekilleri*

aracılığıyla bir yasa teklifi verdirmek ve en seri şekilde, "gecekondu üniversitesi" oluşturmak." (Demir, 2008, s.335).

Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi kurucu rektörü Mete Tunçoku Cumhuriyet gazetesinde, il milletvekillerinin, yeni kurulan üniversitenin planlanan yerleşme bölgesine müdahalelerde bulunarak her ilçeye bir fakülte açılması konusunda rektör ile girdikleri çatışmaya ilişkin bir başka öykü anlatmaktadır (Tekeli, 2010, s.305).

1990'lı yılların hemen başındaki toptan üniversite açılışı ilerleyen yıllarda da devam edecektir. Zaten geri olan üniversite niteliği daha da geriledi. Her ilçeye bir fakülte sloganıyla üniversite patlaması yaşanmıştır (Demirer, Duran ve Orhangazi, 2000, s.41-42). Ülkenin bilim ve üniversite politikasının olmadığını gösteren bu uygulamalar, günübirlik politik gereksinimlere yönelik olarak yöre insanlarına hizmet diye sunulmuş ve karşılığında oy beklenmiştir.

İhsan Doğramacı görevinin onuncu yılında görevinden istifa etmiştir. 7 Temmuz 1992 tarihinde çıkarılan 3826 sayılı yasada düzenlenen YÖK tarafından rektör ataması usulü yerini, üniversitelerde gerçekleştirilecek rektör seçimlerinde en çok oyu alan altı aday arasından üçünün YÖK tarafından belirlenip, cumhurbaşkanının da üç adaydan birini rektör olarak ataması biçimine dönüştürülmüştür. Düzenlemeden önce de Doğramacı birkaç kez istifa etmeye yeltendiyse de cumhurbaşkanının ısrarları üzerine bundan vazgeçmişti. Bu kez de cumhurbaşkanı ısrarcı olmasına rağmen 10 Temmuz günü görevinden istifa etmiştir (Doğramacı, 2007, s.27-28).

3.2.2. YÖK'ün İlk On Yılına Genel Bakış

YÖK ile birlikte Türk yükseköğretiminde yeni bir yola girilmiştir. Bu yolda henüz on yıl geride bırakılmışken, YÖK'e karşı birçok eleştiri de dile getirilmiştir. Buna karşın 12 Eylül'ün mimarları tarafından YÖK savunulmuş hatta Evren son zamanlarda YÖK'e yönelik eleştirilere karşı kendisinin ağırlığını koyduğunu, karşı çıkanların üniversiteleri 12 Eylül öncesine döndürmek isteyenler olduğunu dile getirmiştir (Tekeli, 2010, s.244). Bu konudaki tartışmalar niceliksel ve niteliksel doğrultuda olmak üzere halen sürmektedir.

İhsan Doğramacı döneminde yükseköğretimde 12 Eylül askeri rejimine bağlı olarak disiplin ve süreklilik sağlanmıştır. Ancak 1402'likler sorunu ortaya çıkmış ve bu dönemde tam anlamıyla sonuca kavuşmamıştır. Öğretim üyelerinin ülke çapında dengeli dağılması yasal düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmıştır. 12 Eylül öncesi İstanbul, Ankara ve İzmir'deki üniversite ve akademilerde bulunan öğretim üyelerinin sayısı 3481 iken, diğer kentlerde bulunan üniversitelerde (Cumhuriyet, Erciyes, Fırat, İnönü, Ondokuz Mayıs, Selçuk, Akdeniz, Trakya, Yüzüncü Yıl) bu sayı 630'u geçmiyordu (Baskan, 1990, s.110). Ancak bu uygulamanın adil biçimde yerine getirilmediği, sadece unvan almak için; yardımcı doçentlerin doçent, doçentlerin de profesör olmak amacıyla Anadolu üniversitelerine gittikleri, bazı hocaların da aynı şehirdeki bir diğer üniversiteye kağıt üzerinde rotasyon yapmış gibi göstererek istedikleri kadrolara atandıkları yönünde çeşitli iddialar ortaya atılmıştır (Demir, 2008, s.172).

3.2.3. Mehmet Sağlam Dönemine Genel Bir Bakış

Sağlam dönemindeki en büyük kararlardan bir tanesi yükseköğretim kurumlarına ikinci öğretimin getirilmesidir. İkinci öğretim, yükseköğretime olan yoğun talebi karşılamak için gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, bir yükseköğretim sisteminin öğrenci kapasitesini artırarak yapılması gereken yatırımlardan tasarruf edilmesi esasına dayanmaktadır. Aynı fiziksel altyapı ve mekan kullanılarak örgün öğretimden sonraki saatlerde aynı öğretim kadroları tarafından ek ücret karşılığında gerçekleştirilmektedir. Yeni yapılar oluşturmaya göre daha az maliyetli olan bu uygulama, öğretim üyelerinin aşırı ders yüklenmesine neden olmakta ve onların kendilerini yenilemelerini ve araştırma yapmalarını güçleştirerek, insan sermayesinin yanlış kullanılmasına neden olmaktadır (YÖK, 2007, s.47).

Sağlam döneminde önemli bir diğer gelişme de yurt dışına gönderilen araştırma görevlileriyle ilgilidir. Yurt dışına 1991'de toplam 208, 1992'de 159 öğrenci gönderilmişken; 1993 yılında bu sayı 1282'ye çıkmıştır. 1994 yılında yeniden 131'e, 1995'de 285'e düşmüştür (YÖK, 2005, s.59). Bir yıl içindeki ani yükselişin nedeni, 3837 sayılı yasayla kurulan 21 üniversite ve 2 yüksek teknoloji enstitüsünün öğretim üyesi açığını kapatabilmektir. Ancak ne var ki, ertesi yıllarda bu ihtiyaca yönelik aynı atılım gerçekleşmemiştir. Demek ki o yılda araştırma

görevlilerini gönderirken nitelikli bir belirleme yapılmadığı için gönderilenlerin başarı düzeyi düşük kalmıştır (Tekeli, 2010, s.309).

Yurt dışındaki araştırma görevlilerine yapılan yıllık masraf 42 bin ABD Doları'ydı (YÖK, 1997, s.78). 1987-1998 yılına dek yurtdışında doktora eğitimini tamamlayıp ülkeye geri dönen 783 araştırma görevlisi Türkiye'deki üniversitelerde görev yapmaktaydı (YÖK, 1998, s.28). 2000 yılında bu sayı 1247'ye çıkmıştır (YÖK, 2000, s.62).

Genel itibariyle Sağlam döneminde YÖK ve hükümet arasında gerilim azalmış ve Doğramacı dönemine göre daha sakin bir süre geçirilmiştir. 1995 yılındaki genel seçimlerde milletvekili olmak için YÖK başkanlığından istifa eden Sağlam'ın yerine YÖK üyesi Kemal Gürüz getirilmiş ve tansiyonun sürekli yükseldiği bir başka döneme girilmiştir.

Genel olarak Sağlam döneminde nicel bir yükseliş göze çarpmaktadır. 1993 yılında örgün öğretim kontenjanı bir önceki yıla göre 121.800'den 173.400'e yükseltilmiştir. Aynı dönemde açık öğretim kontenjanları da, 165 binden 614.500'e çıkartılarak büyük bir artış gerçekleşmiştir. Yine 1993 yılında Türki Cumhuriyetlerden gelecek öğrencilere 10 bin kontenjan da ayrılmıştır. 1993 – 1994 eğitim öğretim yılında yükseköğretimde toplam öğrenci sayısı 1.213.445 kişiyken bunların 561.071 kişisi örgün kalanı açık öğretim öğrencisiydi. 64.865 kişisi de yeni açılmış olan üniversitelerde öğrenim görmekteydi. Böylece o yıl örgün öğretimde okullaşma oranı %11,3'e ve tüm yükseköğretimde de %23,8'e ulaşmıştır (Sağlam, 1994, s.2-3).

Bir diğer artış öğretim üyelerinde ve bilimsel araştırmalarda yaşanmıştır. 1993–1994 eğitim öğretim yılında yükseköğretimde toplam 14.788 öğretim üyesi bulunmaktaydı ve bunların 948'i yeni açılan üniversitelerde görev yapmaktaydı. Üniversitelerimizde bilimsel araştırma faaliyetleriyle ilgili olarak; dünyada bilim ve teknoloji sahasında çıkan üst düzey 4 bin kadar dergide yayına giren yazıları sınıflayan ABD'deki *Institute for Scientific Information* adlı dergiye göre Türkiye, bilimde 1981 ve 1986 yılları arasında Dünya'da 44 üncü sırada yer alıyordu. Bunu izleyen altı yılda (1986-1992 yılları arasında) birçok ülkeyi geride bırakarak yayın

sayısındaki 2,6 kat artışla 38. sıraya yükselmiştir. 1993 yılının ilk altı ayında söz konusu dergilerde çıkan yazı sayısı 975 olarak gerçekleşmiştir (Sağlam, 1994, s.2-28).

3.2.4. 54. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (28.06.1996-30.06.1997)

24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimleri sonucunda bir dizi hükümet denemesi sonrasında sürekli sayılabilecek Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi arasında RefahYol Hükümeti haziran ayında kurulmuştur. Bu hükümette görev yapmak üzere YÖK eski başkanı Mehmet Sağlam, Milli Eğitim Bakanı olarak atanmıştır. Cumhurbaşkanlık koltuğunda Demirel oturmakta ve YÖK yeni başkanı da Kemal Gürüz'dür.

Kemal Gürüz'ün YÖK başkanlığına getirilişiyle birlikte, Aralık 1995'teki genel seçimlerde Refah Partisi'nin birinci parti çıkması, Türk yükseköğretiminin sürekli gündemindeki özerklik tartışması, yerini laiklik tartışmasına bırakmıştır. 1996-1997 eğitim öğretim yılının, Kocaeli Üniversitesi'ndeki açılış konuşmasında Gürüz, üniversitelerdeki laik ve Atatürkçü düşünceden kesinlikle taviz verilmeyeceğini belirtmiştir (Arslan, 2011, s.572).

3.2.4.1. 54. Hükümet Programında Yükseköğretim

54. Hükümet programında yükseköğretime ilişkin olarak şu maddelere yer verilmiştir:

- *"Yükseköğretime geçişte yığılmaları önlemek üzere bir yandan yükseköğretim imkanları yaygınlaştırılarak geliştirilecek, diğer yandan ortaöğretim yeniden yapılandırılacaktır. Ortaöğretim programları yükseköğretime, mesleki teknik eğitime ve hayata yönlendirecek biçimde yeniden düzenlenecek…"*
- *"Üniversite-sanayi işbirliğinin kurumsallaştırılması ve böylece teknolojinin sanayinin hizmetine sunulabilmesi için gerekli hukuksal altyapı çalışmaları süratlendirilecek ve bu amaçla Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası mutlaka yürürlüğe konulacaktır."*
- *Vakıf üniversitelerinin kurulması teşvik edilecek, özel üniversitelerin kurulması için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır."* (54. Hükümet programı, 1996).

3.2.4.2. 28 Şubat Sürecinin Yükseköğretime Etkileri

28 Şubat sürecinin üniversiteler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Zorunlu ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması, İmam Hatip Lisesi (İHL) mezunlarına katsayı düzenlemesi, başörtüsünün üniversiteye girişte yasaklanması burada sayılabilecek olanlardan bazılarıdır. Her ne kadar etkileri sonraki hükümetler döneminde yaşansa da, bu sonuçları doğuran süreç 54. Hükümet döneminde ortaya çıktığı için bu başlık altında ele alınacaktır.

3.2.4.2.1. Sekiz Yıllık Zorunlu İlköğretim

Sekiz yıllık kesintisiz ilköğretimin üniversitelere doğrudan bir etkisi olmasa da, üniversiteye girişte aday öğrenciler üzerinden dolaylı bir etkisi bulunmaktadır. İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun değiştirilmesiyle imam hatip liseleri dahil olmak üzere meslek liselerinin orta bölümleri kapatılıyordu. Özellikle Anadolu İHL'lerin 90'lı yılların başından itibaren hem niceliksel hem de niteliksel olarak elde ettikleri yükseliş, 1997-1998 eğitim öğretim yılı itibariyle düşüşe geçmiştir. Bir önceki yıl sayısı 601 olan İHL'lerde okuyan 511.502 öğrenci sayısı, orta bölümlerin kapatılmasından sonra, 1997-1998 eğitim öğretim yılında 178.046'ya düşerek %65'lik bir gerileme meydana getirmiştir (Çakır, Bozan ve Talu, 2004, s.68-71).

İHL'lere yapılan bu uygulamayla 28 Şubat'ın üniversitelere ikinci etkisi ortaya çıkmış oluyor. O da tüm meslek liselerine yönelik uygulanan ancak en çok İHL mezunlarının etkilendiği katsayı uygulaması gelmektedir.

3.2.4.2.2. Meslek Liselerine Katsayı Uygulaması

İHL'lerden mezun olan başarılı öğrencilerin üniversitelere yerleşmede ilk olarak tercih ettikleri alanlar sırasıyla; hukuk, kamu yönetimi, ilahiyat ve tıp fakülteleri olmaktaydı. 30 Temmuz 1998'de YÖK'ün yaptığı yeni katsayı düzenlemesi ile meslek lisesi öğrencilerinin "Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanları" kendi dallarıyla ilgili bir yükseköğrenim kurumuna girmek istedikleri zaman 0,8 ile aksi takdirde 0,3 ile çarpılmaya başlandı. Böylece İHL mezunlarının ilahiyat fakülteleri dışında bir yükseköğrenim programına girmeleri iyice zorlaştı. Böyle

olunca İHL'leri tercih edenlerin sayıları da düştü. 1999'da 79.479 olan mezun sayısı 2003'te 9.380'e geriledi (Çakır vd, s.82-111).

İmam hatip liseleri meslek lisesi konumundaki okullardır. Belli bir meslek grubuna yönelik olarak öğretim sürdürmektedir. YÖK'ün 1999 yılında katsayı kararını uygulamaya koymasıyla birlikte, meslek liselilerin alanları dışında yükseköğretim talepleri görmezlikten gelinmiş ve eğitim sistemi, esneklikten yoksun ve yatay geçişlere izin vermeyen kapalı bir sisteme dönüşmüştür. Dahası, meslek liseli öğrencilerin sistem içerisinde büyüyen payı doğal mecrasından çıkarılmıştır. Sistem içerisindeki meslek liseli öğrenci payı 1999'da %48'lere varmışken, YÖK'ün katsayı uygulamasıyla birlikte bu oran gittikçe düşmüş ve 2003 yılında %36'lara kadar gerilemiştir (Gür ve Çelik, 2009, s.13). 2002 yılında getirilen yeni bir düzenlemeyle ise bu oranı yeniden artırmak ve meslek eğitimini özendirmek için meslek lisesi mezunlarına kendi alanlarındaki meslek yüksekokulları programlarına sınavsız geçiş hakkı tanınmıştır (YÖK, 2007, s.74).

3.2.4.2.3. Üniversitelerde Başörtüsü Yasağı

28 Şubat sürecinin yankıları üniversitelerde çeşitli biçimde hissedilmekteydi. Bunların arasında en önemli sayılan ve uzun yıllar mağduriyete yol açan uygulama ise başörtülü kadın öğrencilerin üniversitelere girişinin yasaklanmasıydı. 12 Eylül ile birlikte yasak getirilmiş ancak zaman zaman bu yasak delinerek başörtüsü kullanımı serbest kalmıştı. Ancak 28 Şubat süreciyle birlikte başörtüsüne karşı tüm kamu kurumlarıyla birlikte üniversitelerde de savaş başlatılmıştı. İlk ciddi uygulama İstanbul Üniversitesi'nin o dönemki rektörü Kemal Alemdaroğlu'nun 23 Şubat 1998'de yayınladığı "başörtülü-sakallı" konulu genelgeyle başlamıştır. Üniversite kapısından içeri alınmayan başörtülü ve sakallı öğrenciler ve onlara destek veren diğer öğrenciler üniversite önünde eylem yapmıştır. Takip eden günlerde protestoya ülkenin birçok yerinden destek geldi (Saka ve Altınöz, 2011, s.10-11).

Alemdaroğlu'nun yetkilerini tek yönlü kullanması üniversite öğretim üyeleri tarafından da rahatsızlıkla karşılanıyordu. Ömer Yörükoğlu, Erdoğan Teziç, Belgin Erdoğmuş, Ülkü Azrak 1998 yılında (Gür ve Çelik, 2011, s.25); Çetin Özek, Bülent Tanör, Cemal Bali Akal, Burhan Şenatalar, Aysel Çelikel, Ünal Tekinalp, Murat

Orbay gibi profesörler 1999 yılında Alemdaroğlu'na tepki olarak üniversiteden istifa etmişti (Tekeli, 2010, s.315). Başörtüsü yasakları yurt genelinde hemen her üniversitede uygulanmaya başlanmıştı. Artık üniversite önlerinde başlarını açarak veya peruk takarak üniversiteye giren kadın öğrenci manzaralarıyla karşılaşılmaya başlanmıştı. 2010 yılına dek süren yasak, Ekim 2010 tarihinden itibaren YÖK'ün verdiği karar ile yavaş yavaş her üniversiteden kaldırılmış oldu.

3.2.4.2.4. Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi'nde Yaşanan Değişiklikler

Gürüz döneminin önemli bir değişikliği de üniversiteye geçiş sisteminde yapılan sınav düzenlemesidir. 1998 yılında alınan kararla adayların müfredat bilgilerini değerlendiren öğrenci yerleştirme sınavı kaldırılarak yerine tek aşamalı genel yetenek testi olarak tasarlanan Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) getirilmiştir (Gür ve Çelik, 2011, s.24). 1999-2006 yılları arasındaki uygulanış biçimiyle sınav soruları liselerin son iki yılında görülen dersleri kapsamıyordu. O yılların değerlendirmesi Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) ile değerlendirilmesi umulan sonucu vermemiştir. Okullarda lise müfredatı değil, ÖSS'de çıkacak sorulara yönelik ders işlenmesi sonucunda, öğrencilerin üniversiteye lise bilgilerinden yoksun olarak gitmelerine yol açtı. 2005'te yapılan değişiklikle sınavın tüm lise müfredatını kapsamasına karar verildi (YÖK, 2007, s.74). Nihayet 2010 yılında ÖSS'den vazgeçilerek iki aşamalı sınav sistemine geri dönülmüştür.

3.2.4.2.5. Ağırlıklandırılmış Ortaöğretim Puanının (AOBP) Uygulanması

YÖK'ün o dönemde tartışmalı bir diğer önemli değişikliği, yine 1999 yılında uygulamasına başlanan Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOBP)'dır. Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) okuldaki diploma notu puanlarının dağılımına ve aday öğrencinin diploma notunun okulundaki diploma notu puanları içindeki yerine göre değişmekte ve değeri en az 50, en çok 100 olmaktaydı. OBP'lerin ağırlıklandırılarak AOBP'ye dönüştürülmesinde, okulun son sınıf öğrencilerinin elde ettikleri ÖSS puan ortalamaları kullanılırdı (Günay ve Gür, 2009, s.4). Yani, bir adayın tek başına elde ettiği başarının yanında, okulundaki diğer arkadaşlarının da aldıkları puanlar bu puan türünde etkiliydi. Dolayısıyla bir okulun sınav başarısı yüksekse, o okulu son

sıralarda bitiren öğrenci ile sınav başarısı düşük olan bir okulun ilk sıralarındaki öğrenciler birbirine yakın AOBP alabilmekteydi. 2012 yılında yapılan değişiklikle AOBP uygulamasına son verilerek eşitsizlik giderilmeye çalışılmıştır.

3.2.5. 55. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (30.06.1997-11.01.1999)

Erbakan'ın istifasıyla son bulan 54. Hükümet yerine Mesut Yılmaz önderliğinde kurulmuş olan ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümetidir. 54. Hükümet ortağı Doğru Yol Partisi önderi Çiller, hükümeti kurma görevinin kendisine verilmesini beklerken, Cumhurbaşkanı Demirel hükümeti kurmakla Mesut Yılmaz'ı görevlendirmiştir.

3.2.5.1. 55. Hükümet Programı

Üniversitelerle ilgili sorunların içinde kendini bulan hükümet, parti programında bu sorunlara yönelik çözümler getirmeye çalışmıştır. Ancak buna rağmen köklü çözümler olmamış hatta ileride yaşanacak sorunlara da zemin hazırlamıştır. Hükümet programında üniversitelere ilişkin aşağıdaki hedefler gösterilmiştir:

- *"Üniversitelerde öğretim kalitesinin uluslararası standarda ulaştırılması, öğretim üyesi açıklarının süratle kapatılması ve üniversitelerin kaynak ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli önlemler alınacaktır.*
- *Üniversitelerin ve araştırma-geliştirme kurumlarının, uluslararası ve ulusal düzeyde, bilgi kaynaklarına elektronik ortamda ve hızla erişebilmelerini sağlayacak; bir yandan öğretimle araştırmanın bütünleşmesini bir yandan da ortak araştırmayı destekleyecek Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi'nin hızla tamamlanabilmesi için her türlü destek sağlanacaktır.*
- *Çağdaş eğitim ve iletişim teknolojisi etkili bir biçimde değerlendirilerek açık öğretimde kalitenin yükseltilmesi sağlanacaktır. Açık öğretimle örgün öğretim arasında bağlantı kurulacaktır.*
- *YÖK üniversitelerarası eşgüdüm kurumu haline getirilecek, üniversiteler tam özerkliğe kavuşturulacak, öğrencilerin üniversite yönetimlerinde temsiline olanak sağlanacaktır.*
- *Üniversiteler ile sanayi işbirliğinin geliştirilmesine özendirilecektir.*
- *Üniversitelerin kendi yarattıkları mali kaynakları kullanmaları kolaylaştırılacaktır."* (55. Hükümet Programı, 1997).

3.2.6. 57. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (28.05.1999-18.11.2002)

Koalisyon dönemlerinin son hükümeti olan 57. Hükümet, Ecevit önderliğinde DSP-MHP-ANAP koalisyonuyla gerçekleşmiştir. 56. Hükümet programında yükseköğretimin yer almamasından ve Ecevit'in kısa süreli olan azınlık hükümeti dolayısıyla 57. Hükümet dönemine bakılacaktır. YÖK başkanı Kemal Gürüz'ün en tartışmalı kararlara imza attığı dönem de yine bu dönem olmuştur. Üniversiteye giriş sisteminde yaşanan değişiklik ve ilk kez gerçekleştirilecek olan Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) sorularının çalınması, üniversitelerdeki başörtüsü sorununun devam etmesi, rektör atamalarında yaşanan müdahaleler sonucunda Meclis'te YÖK ve Gürüz hakkında kurulan araştırma komisyonu bu döneme damgasını vurmuştur.

3.2.6.1. 57. Hükümet Programı

57. Hükümet programında yükseköğretime ilişkin aşağıdaki maddeler ele alınmıştır:

- *"Ülkemizin gereksinim duyduğu nitelikli ve rekabet gücünü artıran işgücünün yetiştirilmesi amacıyla, üniversite eğitimi ve meslekî-teknik eğitim yeniden değerlendirilecektir.*
- *Meslekî ve teknik eğitim özendirilecektir. Lise düzeyinde meslekî-teknik eğitim alanların, kendi branşlarında üniversite ön lisans programlarına sınavsız girebilmeleri için gereken düzenlemeler yapılacaktır.*
- *Üniversite sınavlarının tümüyle kaldırılabilmesi için öğretim üyesi açığının kapatılması dahil gerekli çalışmalar sürdürülecektir. Bu bağlamda, açık yüksek öğretimle örgün üniversiteler arasında işlevsel bağlantı kurularak ve çağdaş bilgi ve eğitim teknolojisi yaygınlaştırılarak açık öğretimin niteliği en yüksek düzeye ulaştırılacaktır.*
- *YÖK üniversitelerarası eşgüdüm kurumu haline getirilecek, üniversiteler çağdaş anlamda özerk bir yapıya kavuşturulacak, öğrencilerin de üniversite yönetimlerinde temsil edilmesine imkân verici düzenlemeler yapılacaktır.*
- *Özel okullarda adaletli bir ücret düzeninin kurulmasına çalışılacaktır.*
- *Eğitim kurumlarında ideolojik kutuplaşma ve çatışmalara fırsat verilmeyecektir."* (57. Hükümet programı, 1996)

3.2.6.2.Yeni Vakıf Üniversiteleri

Kemal Gürüz görevi devraldıktan sonra özellikle vakıf üniversitelerinin sayılarında büyük artış gerçekleşmiştir. 1996 yılında çıkarılan 4142 sayılı yasayla 5 yeni vakıf üniversitesi kurulmuştur. Bunlar; Işık, Fatih*, İstanbul Bilgi, Sabancı ve Yeditepe üniversiteleridir. Ayrıca 1992 yılında çıkarılan 3285 sayılı yasayla kurulması planlanan Kadir Has Üniversitesi, 30.05.1997'de çıkarılan 4263 sayılı yasayla yeniden düzenlenerek kuruluş için adım atılmıştır. İki ay sonra çıkarılan 4281 ve 4282 sayılı yasalarla 7 (Atılım, Doğuş, İstanbul Kültür, Maltepe, Çağ, Beykent, Çankaya) yeni vakıf üniversitesi daha kurulmuştur. 1998'deki 4324 sayılı yasa ile 2 (Bahçeşehir ve Haliç), 1999'da çıkarılan 4488 sayılı yasa ile 2 (Okan, Ufuk), 2001'de çıkarılan 4633 sayılı yasa ile 3 (İstanbul Ticaret, İzmir Ekonomi, Yaşar) ve 2003'de çıkarılan 4909 sayılı yasa ile 1 (TOBB Ekonomik ve Teknoloji) vakıf üniversitesi daha kurulmuş olup, vakıf üniversitesi toplam sayısı 24'e ulaşmıştır.

3.2.6.3. Öğrenci Seçme Sınavı'ndan (ÖSS) Önce Soruların Çalınması

1999 yılı yükseköğretim için skandallar ve tartışmalarla dolu bir yıl olarak geçmişti. İlk kez uygulanması planlanan Öğrenci Seçme Sınavı henüz gerçekleştirilmeden, büyük bir skandalla soruları çalınmıştı. Hırsızlık, sınavdan sadece bir gün önce, 1 Mayıs tarihinde, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sınav Merkezi'nden tek bir kişinin eylemi olarak gerçekleştirilmişti. O yıl sınava girecek 1,5 milyon öğrenci soruların çalınması ve sınavın iptal edilmesi üzerine hayal kırıklığıyla bir ay kadar daha beklemek zorunda kalmıştı. O dönem sınavın iptaline ilişkin ortaya atılan çeşitli spekülasyonlardan bir tanesini YÖK üyesi Abdullah Çavuşoğlu şöyle açıklamaktadır:

> *"Yıl 1998 28 Şubat süreci olmuş 1999 ÖSS sınavı yaklaşıyor Kudretli Komutan Çevik Bir YÖK'e talimat geçer Artık KATSAYI zulmü başlayacaktır. O ana kadar 2 aşamalı yapılan ÖSS sınavının tek aşamalıya düşürülmesine karar verilir. Elde edilen puana da meşhur katsayı uygulanacaktır. Fakat bir sorun vardır. O ana kadar METEKSAN'ın taşeronu olarak çalışan tüm insiyatifleri bunlara veren ÖSYM sene başında tüm sınav ihalelerini baştan yapmıştır. İhale de ÖSS için 2 sınav üzerinden yapılmıştır. METEKSAN haliyle 1 e düşen ÖSS sınavı ücretine razı olmaz.*

* Fatih Üniversitesi, 23.07.2016 tarihinde çıkarılan 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılmıştır.

> *ÖSYM de legal olarak 1 sınav için 2 sınav ücreti ödeyememektedir. Çözüm bulunur. Önce soru taşıma ve saklama sürecini anlatalım: sınav merkezlerine kamyonla taşınan sorular penceresiz çelik kapılı bir odada saklanır. Kapıda 2 ÖSYM görevlisi ve 1 polis aralıksız bekler yemeklerini orada yerler oradaki kanepede uyurlar ve sabaha kadar kimse oraya girip çıkamaz. Baştaki haberi okudunuz görevliler yemeğe gitmişte bir bakmışlar kapı açık, torbalardan biri yırtılmış 2 soru kitapçığı çalınmış. Nerede? Marmara İlahiyatta kaymaklı kadayıf 28 Şubat sürecindeyiz ve ilahiyatçılar da soru hırsızı! Kapıdan niçin ayrıldı 3 görevli sorumsuzluk nedendi vs. hiç sormayın sonuç ne mi oldu. Sınav iptal edildi METEKSAN 2. sınav parasını aldı. Yeni sınav yapılarak süreç o yıl için hal edilmiş oldu. İyi değil mi?"* ("1999 ÖSS'nin iptal edilme nedeni ortaya çıktı", 2015)

Bu anlatı tek taraflı bir algıya sahip olsa da ortaya atılan iddia, maddi kazanç/kayıp ilişkisine dayanmaktadır. Bunun gerçek nedeni bilinmese de gerçek olan şey, ilk kez uygulanacak olan ÖSS'nin skandalla başlamasıydı. Yaşananların ardından Kemal Gürüz olayla ilgili; "Bu adi bir polisiye vakadır. İstanbul valiliği duruma el koymuştur. Anlayış bekliyoruz. Öğrenciler psikolojilerini bozmasınlar." ("ÖSS ertelendi", 1999) diyerek olayı basite indirgemiş ve alelade bir hırsızlık olayı gibi kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır.

Olay Ecevit önderliğindeki 56. Hükümet döneminde meydana gelmişse de, o hükümet burada ele alınmadığı nedeniyle 57. Hükümet başlığının altında işlenmiştir.

3.2.6.4.Rektör Atamalarında Yaşanan Krizler

İstanbul Üniversitesi'nde yaşanan toplu istifaların dışında YÖK tarafından ihraç edilen veya baskıyla istifaya zorlanan rektörler de olmuştur. YÖK, 'tarikatçı kadrolaşmaya gittiği' gerekçesiyle Kırıkkale Üniversitesi rektörü Beşir Atalay'ı ve Harran Üniversitesi rektörü Servet Armağan'ı görevden almış; Karadeniz Teknik Üniversitesi rektörü Aydın Dumanoğlu'nun yeniden rektör olmasını engellemiştir (Zeren ve Göğem, 1997).

1998 yılında rektörlerinin görev süreleri biten 2'si yüksek teknoloji enstitüsü olan 16 üniversitede yapılan seçimler sonucunda YÖK, bazı üniversitelerin seçim sonuçlarına bağlı kalarak üç aday belirlerken, bazı üniversitelerde ise 'türban yasağında kararlılık ve cumhuriyete bağlılık' ölçütlerine göre listelerini belirlemiştir.

Buna göre, Balıkesir, Mersin ve Kocaeli üniversitelerinde seçimlerde birinci gelmeyen adaylar, YÖK'ün hazırladığı listede birinci sıraya konarak cumhurbaşkanına sunulmuştur. Kocaeli Üniversitesi'nde yapılan seçimlerde 166 oyla birinci sırada gelen o dönemin mevcut rektörü Atıf Ural'ın yerine, 151 oyla ikinci sırada yer alan Baki Komsuoğlu listede birinci sırada gösterilmiştir ("3 rektör adayına türban çelmesi", 1998).

Gürüz'ün yürüttüğü bu politika kendi deyimiyle "üniversiteyi temizlemek" amacını taşıyordu (Tekeli, 2010, s.335). Bu temizleme işlemi sadece, üniversitelerden irticayı temizlemeyi değil, sol görüşlü olarak bilinen hocaları da üniversitelerden uzaklaştırmayı kapsıyordu. Bununla ilgili olarak Gürüz, Mersin Üniversitesi'nde yapılan rektörlük seçimlerinde birinci gelen adayı listelere koymamış ve karşı propaganda ile saf dışı kalmasını sağlamıştır (Tekeli, 2010, s.336-337).

3.2.6.5. Gürüz ve YÖK hakkında TBMM'de Araştırma Komisyonu

Türk yükseköğretiminin geçirdiği bu ve daha nice sıkıntılar sonrasında, meclis de işe müdahale etmiş ve kapsamlı bir meclis araştırması komisyonu kurulmuştur. 16.11.1999 tarihinde her partinin milletvekillerinden toplam 13 kişilik komisyon oluşturulmuştur. "YÖK, İstanbul Üniversitesi Rektörü ve Üniversite Giriş Sınavlarıyla İlgili Olarak İleri Sürülen Yolsuzluk ve Usulsüzlük İddialarının Araştırılarak Üniversitelerde Yaşanan Sorunlara Çözüm Bulunabilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına İlişkin Karar" adıyla Resmi Gazete'de yayınlanmıştır (Resmi Gazete, 19.11.1999).

Bu raporda yükseköğretim sistemi ile ilgili toplam 33 konuda suç duyurusunda bulunulmuş; bunların 7'si Kemal Gürüz ve 5'i İstanbul Üniversitesi rektörü Kemal Alemdaroğlu'na aittir (Şimşek, 2006, s.90-108). Komisyon raporunun mecliste kabulüyle birlikte, YÖK başkanı hakkında suç duyurusunun işletilebilmesi için YÖK genel kurulunun Milli Eğitim Bakanı'nın başkanlığında toplanarak soruşturma açılmasına gereklilik bulunduğuna ilişkin karar vermesi gerekiyordu. 23 Ağustos

2000 tarihinde toplanan YÖK genel kurulu oybirliğiyle Kemal Gürüz hakkında soruşturma açılmasına gerek olmadığına karar vermiştir (Tekeli, 2010, s.338-339).

Ardı ardına yaşanan tartışmalı kararlar sonucunda Gürüz'ün başkanlık süresi bitmiş ve cumhurbaşkanı tarafından bir atama bekleniyordu. Kamuoyundaki tüm olumsuz tepkilere rağmen cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Kemal Gürüz'ü YÖK başkanı olarak ikinci kez atamıştır. 2000 yılında cumhurbaşkanlığı görev süresi dolan Demirel, yerini Ahmet Necdet Sezer'e bırakmıştır. Sezer'in cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte Kemal Gürüz'ün etkisi de azalmıştır (Tekeli, 2010, s.339).

3.3. 2002 Sonrası Ak Parti Dönemi ve Yükseköğretim

1990'lı yılların ekonomik ve siyasal istikrarsızlığı ile yükselişte olan terör olayları ülkeyi gün geçtikçe bilinmeze sürüklüyordu. Bu yıllar ekonomik krizlerin ağırlıkla hissedildiği, dış borcun arttığı ve finans sektörünün zayıfladığı bir dönem olmuştur. Siyasal olarak partilerin tek başlarına iktidar olamamaları nedeniyle sürekli bir ekonomik istikrar sağlanamamıştır.

Askeri tahakkümün görünür alanlardan çekildiği ama sürekli olarak varlığını hissettirdiği yıllar olmuştur. Artan gerici olaylarla birlikte siyasal İslam'ın yükselişi, toplumun bazı kesimlerinde askere olan bağlılığı daha da artırıyordu. Aşırı dinci grupların sürekli kamuoyunda yer almaları toplumda rahatsız edici olarak görülüyordu. Etkinliğini artıran siyasal İslam bu dönemde toplumun bazı uç kesimlerinden destek bularak hükümet kurma görevini elde etmişse de, kışkırtıcı kabule dilen bazı söylemleri sonucu kısa süren iktidarı böylece son bulmuştur. 28 Şubat'ta "*demokrasiye bir balans ayarı"* vermek için Türk Silahlı Kuvvetleri öncülüğünde kimi kesimlerce *Postmodern Darbe* (Subaşı, 2008, s.55-65) olarak adlandırılan ve gericilikle mücadele edilmeyi kapsayan bir sürecin adıdır. Çok geçmeden 2000'li yıllarla birlikte yeniden dönüşen siyasal İslam, ortaya bu kez Ak Parti olarak çıkmıştır.

1990'lı yılların siyasal ve ekonomik sıkıntılarıyla dolu yıllarının ardından Ak Parti liberal politikaları ve özgürlükçü sözleriyle birlikte Türk siyasal yaşamı, yeniden tek başına iktidarlı yıllara geri dönmüştür.

3.3.1. 58. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (18.11.2002-14.03.2003)

6 Kasım 2002 seçimlerinden iktidar partisi olarak çıkan Ak Parti'nin 58. Hükümeti kurma hakkı, Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasağından ötürü, Abdullah Gül'e verilmiştir. Bu kısa dönem içinde kurulan hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak Erkan Mumcu yer alırken, YÖK başkanlığını Kemal Gürüz devam ettirmektedir. Mumcu, hazırlanan Acil Eylem Planı çerçevesinde yükseköğretimi dönüştürmek için çok önemli bir çalışma gerçekleştirecektir.

3.3.1.1. 58. Hükümet Programı

58. Hükümet Programında yükseköğretime ilişkin;

- *"Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan, standartlar belirleyen bir yapıya kavuşturulacak; üniversiteler idari ve akademik özerkliği olan, öğretim elemanları ve öğrencilerin serbestçe bilimsel faaliyette bulunduğu, araştırma ve öğretim kurumları düzeyine çıkarılacaktır.*
- *Üniversiteler, her çeşit düşüncenin demokratik bir ortamda, hoşgörü içinde öğretilip tartışıldığı, yasakların ve sınırlamaların olmadığı özgür bir foruma dönüştürülecektir.*
- *Üniversitelerin planlı bir şekilde yurt düzeyinde daha yaygın hale getirilmesi sağlanacaktır. Bunun için, yeni üniversitelerin kurulmasında mevcut potansiyelleri ve imkanları da dikkate alan objektif kriterler geliştirilecektir.*
- *Üniversitelerin bölgelerindeki potansiyeller de dikkate alınarak belirli alanlarda ihtisaslaşmaları sağlanacaktır.*
- *Mesleki ve teknik eğitime talebi düşüren, haksız ve adaletsiz uygulamalara sebep olan mevcut üniversiteye yerleştirme sistemi, yarışmayı teşvik edecek ve adaleti sağlayacak şekilde değiştirilecektir.*
- *Meslek eğitimi veren meslek yüksek okulları, meslek standartlarına uyumlu niteliklere sahip ara insan gücü yetiştirecek bir şekilde yeniden ele alınacaktır.*
- *Açık öğretim, her yaştan ve meslekten insanın bir mesleği öğrenmesine ya da kendisini geliştirmesine imkan veren çok yönlü eğitim kurumları olarak yaygınlaştırılacaktır."* (58. Hükümet Programı, 2002)

maddelerine yer verilmiştir.

3.3.1.2. Birinci Taslak Hazırlama Çalışmaları

Ak Parti erken seçimler sonunda tek başına iktidara gelince Abdullah Gül başbakanlığında YÖK yasasını değiştirmeye yönelik hamlelerde bulunmuştur. Bunun

için 58. Hükümet Acil Eylem Planı hazırlanmış ve alınan kararlar en geç 12 ay içinde gerçekleştirilmesi planlanmıştı (Acil Eylem Planı, 2003). Bu plana göre;

a) Yükseköğretimle ilgili gerçekleştirilmesi hedeflenen en acil konu yükseköğretime geçişte fırsat eşitliğini sağlamak olmuştu. Bunun için 3 ay gibi kısa bir sürede üniversiteye giriş sistemini değiştirmek öngörülüyordu. AOBP'nin önemi artırılacak ve meslek liselerine uygulanan katsayı kaldırılacaktır.

b) 6-12 ay içinde ÖSYM yeniden yapılandırılacaktır.

c) 6-12 ay içinde Milli Eğitim Bakanlığı yeniden yapılandırılacaktır.

ç) Mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilecektir.

d) 6-12 ay içinde YÖK yeniden yapılandırılacaktır.

e) Üniversiteler yönetsel ve akademik özerkliğe kavuşmaları amacıyla, üniversitelerin yönetimlerinde seçim esas alınacaktır.

f) Üniversiteleri bulundukları bölgelerin özelliklerine göre uzmanlaşmaları sağlanacaktır.

Acil eylem planında yer alan yükseköğretime ilişkin maddeler, 58. Hükümet Programında yer alan maddelerin genişletilmiş halleridir. Milli Eğitim Bakanı Erkan Mumcu, ivedilikle çözüm elde etmek yolunda YÖK'e ilişkin yeni yasa taslağı hazırlamaya koyuldu. Öncelikle tüm üniversite rektörlerine, YÖK'e ve ilgili sivil toplum kuruluşlarına yükseköğretimin çerçevesini çizen bir mektup gönderilmiştir. Öğretim üyelerinden ve rektörlerden görüş alınmış ve profesörlerden ve üniversite eski rektörlerinden oluşan bir çalıştay düzenlemiştir. Buna rağmen YÖK üyeleri ve rektörler çalışmalara katkı sunmamıştır. Çalıştay sonrasında yeni yasa taslağının üç temel ilkesi bulunmaktaydı. Birincisi, bilimsel özerkliğin anayasal güvenceye alınmasıydı. İkincisi, yükseköğretim sisteminin merkeziyetçi, bürokratik ve yetkilerin kişilerin tekelinde toplanan yönetsel yapısı yerine, yerinden yönetime ve kurulların karar süreçlerindeki etkinliğine dayalı bir yönetsel özerkliğe kavuşturulmalıydı. Üçüncüsü de, üniversitelerin devlet dışı kaynak yaratabilmesi ve

devletin doğrudan öğrenciyi desteklemesi ve öğretim üyelerini devlet memuru olmaktan çıkaracak mali özerkliğin sağlanmasıydı (Akçura ve Özkan, 2003).

Ancak, Mumcu döneminde hazırlanan taslak için yapılan çağrıya rektörlerden ve YÖK'ten yeterli katkı gelmemiş, çünkü Gürüz ve yandaşları, "rektörler görüş bildirmeyecek" diye baskı yapmıştır (Doğan, 2003)

3.3.2. 59. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (14.03.2003-29.08.2007)

Siyasi yasağı kaldırılan Erdoğan'ın meclise girmesiyle kurulan 59. Hükümette Milli Eğitim Bakanı olarak Hüseyin Çelik görevlendirilmiştir. Bu dönemde Kemal Gürüz YÖK başkanı iken, 2003 sonunda YÖK başkanlığına Sezer tarafından Erdoğan Teziç getirilmiştir. Çelik bu dönemde yükseköğretim alanında önemli adımlara girişecektir.

3.3.2.1. 59. Hükümet Programı

59. Hükümetin programında yükseköğretime ilişkin, önceki programa göre, nispeten daha az yer ayrılmıştır. Buna göre ilk olarak, sektör, üniversite ve devlet arasında işbirliğini güçlendiren AR-GE faaliyetlerinin etkinliğini artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca programda yükseköğretime ilişkin olarak;

- *"Hükümetimiz, üniversitelerin çağdaş anlamda öğretim ve araştırma kurumu olmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirecektir. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan, standartlar belirleyen bir yapıya kavuşturulacak; üniversiteler, idarî ve akademik özerkliği olan, öğretim elemanları ve öğrencilerin serbestçe bilimsel faaliyette bulunduğu, araştırma ve öğretim kurumları düzeyine çıkarılacaktır.*

- *Üniversiteler, her çeşit düşüncenin, demokratik bir ortamda, hoşgörü içinde öğretilip tartışıldığı, yasakların ve sınırlamaların olmadığı özgür bir foruma dönüştürülecektir. Meslekî ve teknik eğitime talebi düşüren, haksız ve adaletsiz uygulamalara sebep olan mevcut üniversiteye yerleştirme sistemi, yarışmayı teşvik edecek ve adaleti sağlayacak şekilde değiştirilecektir. Meslek eğitimi veren meslek yüksek okulları, meslek standartlarına uyumlu niteliklere sahip insan gücü yetiştirecek bir şekilde yeniden ele alınacaktır."* (59. Hükümet Programı, 2003)

hedefleri belirtilerek yükseköğretime yeni bir biçim kazandırılması amaçlanmıştır.

3.3.2.2. İkinci Taslak Hazırlama Çalışmaları

Erkan Mumcu'nun Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde yeni taslak hazırlanmışsa da, Recep Tayyip Erdoğan, milletvekili seçildikten sonra kurduğu 59. hükümette yer alan Hüseyin Çelik, taslağı benimsemeyerek bir başka taslak hazırlığına girişildi. Bu taslak da önceki gibi anayasa değişikliğini öngörüyordu. Şimşek'in hazırladığı kitapta YÖK yasası ve getirilmesi planlanan taslak arasındaki farklar ayrıntılı biçimde gösterilmektedir. Buna göre;

- Anayasanın 130. maddesinde düzenlenen yükseköğretim ilişkin esaslarda, üniversitelerin bilimsel özerkliğinin yanı sıra yönetsel ve mali özerklikleri de anayasal hükümlerce garanti altına alınmış olacaktı.
- Anayasanın 131. maddesinde düzenlenen Yükseköğretim Kurulu, planlama çalışmaları yapmak amacıyla yeniden düzenlenecekti. Yükseköğretim kurumlarının denetlenmesi ve değerlendirilmesi ise Üniversitelerarası Kurul'a bırakılacaktı.
- Anayasanın 104. maddesinde düzenlenen cumhurbaşkanının YÖK üyelerini ve üniversite rektörlerini seçme yetkisi yürürlükten kaldırılacaktı.
- YÖK üyelerinin göreve getirilmesinde cumhurbaşkanının yetkileri kısıtlanarak; bakanlar kurulunun ve ÜAK'ın seçeceği üyelerin cumhurbaşkanı onayına gerek kalmadan göreve getirilme usulü izlenecekti.
- Aynı biçimde başkan, cumhurbaşkanı tarafından atamayla değil, üyeler tarafından seçimle belirlenecekti.
- Yükseköğretim kurumlarında yabancı dil zorunlu ders olmaktan çıkarılacak ve eğitim-öğretim dili Türkçedir ibaresi getirilecekti.
- Rektör seçimlerde oyların yüzde ellisinden fazlasını alarak belirlenecekti. Bir rektör aynı üniversitede bir dönem rektörlük yapabilecekti.
- Rektörün üniversitede gerekli gördüğü hallerde öğretim elemanlarının yerlerini değiştirme ve yeni görevler verme yetkisi kaldırılarak, "üniversite yönetim kurulu tarafından öğretim elemanlarını, ihtiyaç duyulması durumunda, bağlı oldukları birimin uygun görüşünü alarak kendi dalı ile ilgili üniversitenin diğer birimlerinde ders vermek üzere geçici olarak görevlendirmek ve ayrıca ihtiyaç duyulması halinde idari personeli rektörün

önerisiyle üniversitenin diğer birimlerinde görevlendirmek" biçiminde değiştirilmiştir.

- Dekan, fakülte içinde öğretim üyeleri tarafından seçimle belirlenecekti.
- Bir yükseköğretim kurumuna girişte katsayı farkı yüzde 1'e düşürülecekti.
- Öğretim elemanları siyasi partilere üye ve parti kurucusu olabilecekti. Milletvekili olan öğretim üyeleri ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda ücret karşılığı olmadan derslere girebilecekti. (Şimşek, 2006, s.43-69)

Taslak yasalaştığı takdirde; ÜAK, Yükseköğretim Genel Kurulu Yükseköğretim Yürütme Kurulu, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, senato, üniversite yönetim kurulu, fakülte, enstitü, yüksekokul ve yükseköğretimdeki diğer tüm kurullar ile bunların başkan ve üyelerinin görevleri sona erecekti.

Geçici maddeler olarak; rektörler ve ÖSYM başkanı, kanun yürürlüğe girdiği tarihten seçimler sonuçlanıp yeni rektör ve ÖSYM başkanı belirleninceye dek görevlerinde kalacaklardı.

Tasarının basına sızmasıyla yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Eleştirenler ve savunanlar sürekli karşı karşıya gelmişlerdir. Özellikle YÖK ve rektörlerden tepkiler çok büyük olmuştu. Hatta öyle ki Alemdaroğlu bir bildirisinde, "Stalin, Hitler döneminde en koyu totaliter rejimlerde dahi olmayan bir gizlilik içinde en üst bilim kurulunun yasasının hazırlığı yapılıyor." (Kahraman, 2003) demiştir. Genellikle yeni bir tasfiye hareketi olarak görmüş olan dönemin rektör ve YÖK üyeleri yeni tasarının yasalaşmaması için oldukça büyük çaba sarf etmişlerdir. Halbuki, buraya alınan ve alınamayan maddeler incelendiğinde, YÖK'ün baskıcı ve antidemokratik yapısını kırmaya ve hatta cumhurbaşkanı ile hükümetin yetkilerinden sıyrılmış demokratik bir YÖK yasası hazırlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bir diğer eleştiri konusu da kamuoyundan gizli tutularak bu yasa tasarısının hazırlanmış olmasıydı. Ayrıca birçok rektör taslağın hazırlanış sürecinde katkı için çağrı yapılmadığından dem vurarak tasfiye için hazırlık yapıldığından şikayet etmişlerdir (Şimşek, 2006, s.80-83). Yine görülmektedir ki, Mumcu döneminde olduğu gibi Çelik dönemindeki taslak için de akademik camiadan yeterli destek sağlanamamıştır.

Tepkiler ve eleştiriler sonucunda bakan Çelik taslağı bir sonraki dönemde görüşmek üzere karar alırken, üniversitelerden gelecek katkıları ve eleştirileri de değerlendireceklerini bildirmiştir. ÜAK da konuyla ilgili yeni bir komisyon oluşturup taslak hazırlama kararı almıştır. 17 Temmuz 2003'te bakanın imzasıyla üniversitelere taslağı değerlendirmeleri, görüşlerini bildirmeleri için 20 Ağustos 2003 tarihine dek geri dönüş sağlamak için göndermiştir (Şimşek, 2006, s.114). Ancak ÜAK başkanı o dönemde önce uzlaşma olmadığını belirtirken (Şimşek, 2006, s.185); ardından diyalog için hazır olduklarını ve siyasal çekişme istemediklerini, hatta 9 kişilik bir komisyon kurduklarını ve yeni bir taslak hazırlamaya başladıklarını bildirmiştir ("Rektörlerden Yeşil Işık", 2003).

Yaşanan tartışmalar ve gerilimler sonucunda Gürüz ve bazı rektörler Kara Kuvvetleri Komutanını ziyarete giderler. Bu ziyaret ilişkileri yeniden germiştir. Çünkü askeri kanattan hükümete imam hatip liseleriyle ilgili uyarı gelmiştir (Şimşek, 2006, s.255). Taslağa gönderilen değerlendirmeler ve görüşler ile birlikte ortak bir yasa taslağı üzerinde çalışmalar başlamıştı. Ekim başında ortak bir çalışma başlatılmıştır. Çelik döneminde hazırlanan ikinci taslak üzerinde yapılan değişiklikler ile üçüncü bir taslak daha hazırlanmıştır.

3.3.2.3. Taslağın Tamamlanması ve Sonuç

Çelik döneminin iki, AK Parti'nin göreve geldiğinden beri hazırladığı üçüncü taslak kısmen değişiklikler içerse de genel çerçevesini yine ikinci taslak oluşturmuştur diyebiliriz. ÜAK'ın taslağı hazırlanma aşamasındayken Aralık 2003'te görev süresi biten Gürüz'ün yerine cumhurbaşkanı tarafından Galatasaray Üniversitesi rektörü Erdoğan Teziç'in getirilmesiydi. Yapılan bu çalışmalar Teziç ile birlikte yürütülmüştü. Ancak ÜAK tarafından Teziç'e sunulan taslak, YÖK bakış açısıyla Teziç eliyle yeniden değiştirilmiştir. Aralarında geçen tartışma ve gerilim, Teziç ve ÜAK'ın toplantı yapmasıyla son bulmuş ve çalışmalar bu kez MEB-YÖK-ÜAK arasında gerçekleştirmeye başlanmıştır (Şimşek, 2006, s.380-415).

Müzakereler henüz başlamışken YÖK, MEB'in taslak üzerine komisyon dışından da görüş aldığını öğrenince, görüşmelerden çekilmiştir (Gür ve Çelik, 2011, s.29). Görüş alınanlar, MEB tarafından oluşturulan 'danışma kurulu'dur. Bu kurulda

eğitim sendikaları temsilcileri, öğretim üyeleri ve eski rektörler bulunmaktaydı (Şimşek, 2006, s.438). Çekilmeden sonra MEB'in kendi taslağını hazırlamıştır. Bu taslak için söylenebilecek en önemli farklılık, anayasal değişikliği içermemesidir. Ayrıca 90 maddelik olan ikinci taslak 'törpülenerek' 46 maddeye indirilmiştir. Ardından 12 maddeye düşürülen taslak, meclise sunulmadan önce rektörlerin ricası üzerine üzerinde konuşmak üzere 30 Nisan 2004'te yeniden değerlendirmeye alınıyor (Şimşek, 2006, s.447-475).

Dar kapsamlı olan taslağın son hali, YÖK genel kurulunu ve katsayıların oranlanmasını içermekteydi. Kamuoyunda imam hatiplere serbestlik getireceği endişesiyle büyük tepkiyle karşılanmıştır. Hatta öyle ki; Türk Silahlı Kuvvetleri 6 Mayıs'ta yaptığı basın açıklamasında "çağdaş uygarlık düzeyi"ni hedefleyerek YÖK yasa tasarısının laikliğe aykırı olduğunu belirtmiştir ("YÖK tasarısı laikliğe aykırı", 2004). Tasarı, mecliste görüşülmüş ve 13 Mayıs 2004'te TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek (Çolak ve Atahan, 2004) cumhurbaşkanına gönderilmiştir.

Yasa taslağının getirdiği yeniliklerden bazıları ise aşağıdaki gibidir:

- Yükseköğretim Kurulu üyelerinin kendi başkanlarını kendilerinin seçmesi olanaklı kılınmıştır.
- "Sosyal Konsey" oluşturularak üniversite-toplum-sektör-çevre ilişkilerine ve öğretim elemanları ile öğrencilerin sorunlarına çözüm getirilmesine zemin hazırlanmıştır.
- Öğretim üyesi kabulünde; tek kişi olarak rektörün kararı yerine yönetim kurulunun kararı esas alınarak, ortak akıl ve çoğulculuk işletilmiştir.
- Öğretim elemanlarını sürgüne gönderen ceza maddesi kaldırılmıştır (Şimşek, 2006, s.534).

Ülke çapında YÖK yeni tasarısına ilişkin yoğun bir karşı propaganda yapılmıştır. Tasarının Meclis'teki kabulünden iki gün sonra Ankara'da bir araya gelen öğretim üyeleri, Anıtkabir'e yürüyerek yeni yasayı "Ata'ya şikayet" (Çağlav ve Kotan, 2004) etmişlerdir.

28 Mayıs'ta dönemin cumhurbaşkanı Sezer tarafından yasa, *"(...) 1., 5., 6. ve 7. maddelerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce bir kez daha görüşülmesi için,*

Anayasa'nın değişik 89 ve 104. Maddeleri uyarınca ilişikte geri gönderilmiştir." (Şimşek, 2006, s.552-563). Gerekçeli biçimde sunulan veto kararının ardından dönemin başbakanı Erdoğan, gerilimi tırmandırmamak için yasayı cumhurbaşkanına yeniden göndermeyeceğini açıklamıştır.

3.3.2.4. Yeni Üniversiteler Açılıyor

1 Mart 2006 tarihinde 5467 sayılı yasayla; Ahi Evran [Kırşehir], Kastamonu, Düzce, Mehmet Akif Ersoy [Burdur], Uşak, Rize*, Namık Kemal [Tekirdağ], Erzincan, Aksaray, Giresun, Hitit [Çorum], Bozok [Yozgat], Adıyaman, Ordu, Amasya üniversitelerinin kurulması yasalaştırılmış ve devlet üniversitesi sayısı böylece 72'ye çıkmıştır. Üç hafta sonra çıkarılan 5474 sayılı yasayla, Kadir Has Üniversitesi bölünerek oluşturulan İstanbul Bilim Üniversitesi kurulmuş ve vakıf üniversitelerinin sayısı 24'e yükselmiştir.

2007 yılının Mayıs ayında bir dalga daha yaşanmıştır yeni üniversite kurma aşamasında. Bu dalga bu kez ilk önce 5656 sayılı yasayla vakıflara yönelik olmuştur. Bu yasayla birlikte Özyeğin [İstanbul], İstanbul Aydın, Acıbadem [İstanbul], İstanbul Arel ve İzmir* vakıf üniversiteleri kurulmuştur. Böylece vakıf üniversitelerinin sayısı 2007 yılı itibariyle 29 olmuştur. Aynı ay çıkarılan 5662 sayılı yasayla 17 ilde yeni üniversite kurulması sağlanıyor. Bu üniversiteler; Karamanoğlu Mehmetbey, Ağrı Dağı,** Sinop, Siirt, Nevşehir,*** Karabük, Kilis 7 Aralık, Çankırı Karatekin, Artvin Çoruh, Bilecik,**** Bitlis Eren, Kırklareli, Osmaniye Korkut Ata, Bingöl, Muş Alparslan, Mardin Artuklu, Batman üniversiteleridir. Kurulan 17 yeni üniversiteyle 2007 yılı itibariyle devlet üniversitelerinin sayısı 87'ye çıkmıştır. Türkiye'nin 70 kenti böylece üniversiteye sahip oldu.

---

* Rize Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2012 yılında çıkarılan 6287 sayılı yasayla Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

* İzmir Üniversitesi, 23.07.2016 tarihinde çıkarılan 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılmıştır.

** Ağrı Dağı Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2008 yılında çıkarılan 5773 sayılı yasayla Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi olarak değiştirilmiştir

*** Nevşehir Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2013 yılında çıkarılan 6501 sayılı yasayla Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

**** Bilecik Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2012 yılında çıkarılan 6296 sayılı yasayla Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

3.3.2.5. Erdoğan Teziç Dönemi'ne Genel Bir Bakış

YÖK 2007 yılında "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi" adında 251 sayfalık bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda, Hükümet-ÜAK ortaklığında hazırlanan raporun yasalaşmamasının nedeni olarak;

> *"(...) eğitim/öğretim gibi konularda, yapılması düşünülen yasal düzenlemelerde, önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için, geniş kapsamlı bir araştırma yapılması ve bu alanda yapılmış araştırmalardan yararlanılması zorunluluğu vardır. "Stratejik Çalışma" olarak nitelenen böyle bir aşamadan geçmeden ve böyle çalışmayla tanışmadan reform olarak adlandırılabilecek bir yasal düzenlemenin yapılması mümkün olamazdı."* (YÖK, 2007, s.5)

gerekçesini göstermiştir. Buna göre, yükseköğretim sisteminin durumunu ortaya koymak birincil amaç olarak görülmüş olacak ki, bu rapor ile birlikte yasal düzenlemenin dayanakları tespit edilmiş olsun.

Kendi özeleştirisini de bu raporda dile getiren YÖK, yükseköğretime girişte uyguladığı sınav yöntemine de eleştiri getirmiştir. Daha önce de söz ettiğimiz ÖSS'nin 2005 yılına dek lise müfredatının tamamını kapsamamasından ötürü öğrencilerin yükseköğretime lise bilgilerinden yoksun olarak gelmeleri en büyük sorunlardan biri olmuştur.

İkinci olarak dile getirilen sorun da sadece bir sınavın sonuçları ile ortaöğretim başarı puanının ölçüt olarak kullanılması, öğrencilerin diğer niteliklerinin göz ardı edilmesine neden olmasıdır. Bunun aday üzerindeki en büyük yan etkisi, öğrencinin çoğu zaman kendi ilgi ve yeteneklerini göz ardı ederek, aldığı puana göre, gelecekte belki hiç ilgi duymayacağı meslek alanına yerleşmesidir.

ÖSS ile ilgili sorun olarak görülen bir diğer konu, çoktan seçmeli sorularla, öğrencilerin analiz, sentez ve değerlendirme yapabilme yeteneklerini ölçmenin son derece güç olmasıdır.

Aynı sistemin bir başka sorunu, yükseköğretim programlarına yerleştirmede, puanı yüksek olana öncelik vererek, "eğitimin yaygınlaştırılması" ilkesine ters düşmesidir.

Genel olarak sınav sisteminin çoktan seçmeli sorularla yapılması, az zamanda çok soru çözmeyi gerektirmesi; müfredat dışı okuma, sosyal ve öteki uğraşlar, değişik faaliyet ve projelere katılım, üniversiteye giriş sınavı açısından bir zaman kaybı olarak görülmekte ve bu nedenle, sistem; kendini ifade etmede zorlanan, sorun çözme becerisi yeterince gelişmemiş, sosyal etkinlik deneyimi olmayan, toplumdan kopuk, ortaöğretimin temel amaçları ile yoğrulmamış bir lise mezunu profilinin yetişmesine yol açmaktaydı (YÖK, 2007, s.74-82).

Teziç dönemi, Gürüz dönemi ile karşılaştırıldığında, hükümet ile olan ilişkileri kısmen daha az tartışmalı ve gerilimli geçmiştir. Bunun en büyük etkisi Teziç'in sorunların çözümünü, Gürüz'ün yaptığı gibi orduda değil, hukukta aramasıdır (Gür ve Çelik, 2011, s.29). Hükümetin YÖK'e yönelik uygulamalarına karşı YÖK, Başbakanlık, Sağlık Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı aleyhinde 19 dava açmıştır. Bunların 15'i YÖK lehine sonuçlanmıştır. Böylece YÖK'ün siyasal müdahalelere karşı özerk bir yapısının olduğu ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2010, s.352).

Bu çekişmelerden biri; MEB'in kendi bünyesinde fen-edebiyat fakültesi mezunlarına pedagojik formasyon vermek ve öğretmenlik hakkı tanımak için açtığı kurslara YÖK'ün karşı çıkması olmuştur (Okçabol, 2007, s.148). Yargıya taşınan süreç sonunda Danıştay, öğretmen yetiştirme yetkisinin YÖK'te olduğunu belirtmiştir ("MEB'in Pedagojik Formasyon Kursu'na durdurma", 2006).

Ayrıca yeni üniversite açma konusunda YÖK ve hükümet arasındaki anlaşmazlık da, bu dönemdeki bir diğer tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalardan ilki; açılacak yeni üniversitelerin sayısına ilişkindi. YÖK, yükseköğretimde okullaşma oranının artırılması gerektiğini düşünüyordu. Ancak bunu yeterli altyapı ve fiziki yeterlilikler içinde yapmak gerekiyordu. Hükümet 2006 yılında 15 ilde yeni üniversite açmak için başlattığı çalışmalarda YÖK'ten görüş istemiştir. Ancak YÖK sadece dört üniversite için uygun koşulların bulunduğunu belirtmiştir. Buna rağmen, tıpkı 1992'de olduğu gibi, yerel siyasetin etkisiyle 15 ilde yeni devlet üniversitesi açılmasına karar vermiştir.

Üniversite açılmasıyla ilgili ikinci bir sorun da bu üniversitelere rektör atamalarında yaşanmıştır. 5467 sayılı yasaya eklenen bir geçici maddeyle bu

"üniversitelerin kurucu rektörleri iki yıl için Milli Eğitim Bakanı ve Başbakanın önereceği üç isim arasından Cumhurbaşkanınca atanır" ifadesine dayanarak hükümet kurucu rektörlerin atanmasını istemiştir. YÖK maddeyi yargıya taşımış ve Danıştay bu uygulamayı durdurma kararı almıştır. Bunun sonucunda YÖK, gelişmiş üniversitelerin rektörlerini, çevre kentlerinde kurulan yeni üniversitelere tedviren (yönetmekle görevli olarak) görevlendirmiştir (Tekeli, 2010, s.373).

2007 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Abdullah Gül, yılsonunda görev süresi dolan Teziç'in yerine, Yusuf Ziya Özcan'a atamıştır. Böylece Türk yükseköğretiminde son yıllara göre gerilimin daha az, hükümet-YÖK işbirliğinin daha çok yaşandığı bir döneme girilmiş oldu.

3.3.3. 60. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (29.08.2007-06.07.2011)

Erdoğan'ın genel seçimlerden ikinci kez galip ayrılıp tek başına iktidarı kurarak oluşturduğu hükümettir. Milli Eğitim Bakanlığı koltuğunda ilk olarak, önceki dönemin de bakanı olan Hüseyin Çelik, ardından Nimet Çubukçu oturmuştur. Çubukçu bu dönemde ilk ve ortaöğretim için önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. 2007 yılı sonunda YÖK başkanlığına da Yusuf Ziya Özcan getirilmiştir.

3.3.3.1. 60. Hükümet Programı

Erdoğan önderliğinde kurulan 60. Hükümetin programında yükseköğretimin yer aldığı maddelerin bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- *"Üniversitelerimizdeki nitelik ve kaynak sorununun çözümü, ancak katılımcı hesap verebilir, özerk, sorumlu ve şeffaf bir yönetim anlayışıyla çözülebilir.*
- *Üniversiteler, bilimsel olarak özgür, idari olarak özerk ve finansal olarak mali kaynak üretebilen yapılara sahip olmalıdırlar.*
- *Üniversitelerimizin, yönetişim ve öğretimdeki farklılaşmaları ile temayüz etmeleri desteklenecektir.*
- *Farklı insani, fiziki ve mali kaynaklara sahip olan üniversitelerimizin tek tip ve tek merkezli yönetim anlayışı yerine, küresel rekabete katılabilen, dünyaya açık ve Türk toplumunun beklentilerini karşılayan dinamik kurumlar haline getirilmesi sağlanacaktır"* (60. Hükümet programı, 2007)

3.3.3.2. Öğrenci Seçme Ve Yerleştirme Sistemi Yine Değişiyor

YÖK, 2009 yılının başında aldığı bir kararla tek sınav sistemi yerine ikili sınav sistemine geçileceğini bildirmiştir. Birinci aşama Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS), ikinci aşama Lisans Yerleştirme Sınavları (LYS) olarak uygulanacaktır. YGS tüm adayların gireceği ortak ve tek sınavdan oluşmaktadır. Bu sınav ortaöğretimde okutulan ortak derslerden oluşmaktadır ve 6 farklı puan türüne göre hesaplama yapılmaktadır. LYS'de ise adaylar, YGS'de baraj puanını (herhangi bir puan türünden 180'i geçmek) geçtikten sonra örgün lisans veya açık öğretim okumak için, adayların tercih edecekleri bölümlerin istediği puan türlerine göre beş farklı oturumdan istediklerine girmektedirler. Beş oturum; matematik ve geometri sınavı (YLS1), fen bilimleri sınavı (YLS2), Türk dili ve edebiyatı ve coğrafya 1 sınavı (YLS3), tarih, coğrafya 2 ve felsefe grubu sınavı (YLS4), yabancı dil sınavı (YLS5) olarak uygulanmaktadır ("ÖSS sistemi yine değişti", 2009). Sınav 2010 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Böylece 1999'dan beri uygulanan tek aşamalı sınav terk edilmiştir.

3.3.3.3. Farklı Katsayı Uygulaması

Kemal Gürüz döneminden kalma bir başka sorunlu uygulama da meslek liselerinin aleyhinde uygulanan katsayı uygulamasıydı. İmam hatip lisesi mezunlarının üniversitelerde iyi bölümlere yerleşmelerini engellemek amacıyla başlatılan katsayı uygulaması, alan dışı başvurularda ortaöğretim puanının 0,8 yerine 0,3 ile çarpılması demek oluyordu.

Adaletsizliği gidermek adına YÖK, 2009'da büyük bir adım attı ve alan içi ve alan dışı tercih ayrımını ortadan kaldırarak, tüm adayların ortak katsayı 0,15 ile çarpılmasına karar verdi. Aynı zamanda AOBP'nin en büyüğü 500, en küçüğü 100 olarak belirlendi. Öğretmen lisesi ve meslek lisesi mezunları kendi alanlarında tercih yaparken 0,06 ek katsayı puanı elde edecekleri belirtildi ("YÖK katsayıyı kaldırdı", 2009). Bu karara itirazlar gecikmedi ve İstanbul Barosu'nun Danıştay'a yaptığı başvuruyla yürütmenin iptalini istedi. Danıştay 25 Kasım'da *"yargı kararıyla istikrar kazanmış eğitim sisteminin bütünlüğünü bozacağı"* gerekçesiyle bu yürütmeyi durdurmuştur ("Danıştay'dan YÖK kararına durdurma", 2009)

YÖK bunun üzerine 17 Aralık 2009'da AOBP'yi, alan içi tercihte 0,15, alan dışı tercihte 0,13 ile çarpılmasını (M. 1) öngören yeni bir düzenleme yaptı. Ayrıca bu düzenleme öğretmen lisesi ve meslek lisesi mezunlarının kendi alanlarında tercih yaparken 0,05 ek katsayı puanı verilmesini (M. 2) uygun gördü. YÖK'ün aldığı bir diğer karara göre, Türkiye genelinde ilk bin kişi arasına giren adayların yerleştirme puanı hesaplanırken alan içi katsayı oranının uygulanması öngörüldü (M.6). İstanbul Barosu tarafından Danıştay'a açılan bu ikinci iptal davası, 8 Şubat 2010 tarihinde Danıştay'ın verdiği kararla yine durdurulmuş oldu. Danıştay kararında 2. ve 3. maddeleri "katsayı farkının aşılabilir bir nitelikte bulunmasının, yargı kararlarında temel ilke ve yaklaşıma uygun olmadığı*"* gerekçesiyle oybirliğiyle durdururken ("Katsayı kararına ikinci durdurma", 2010), 6. maddeyi, *"başarının ödüllendirilmesi amacına yönelik olduğu anlaşılan bu kuralın, yargı kararlarına aykırı bir yönü bulunmadığı gibi hukuka, hakkaniyete ve mevzuata uygun olduğu"* gerekçesiyle oyçokluğuyla durdurmamıştır. Bu karar adayın okulunun başarısından ötürü değil, bireysel başarısını ödüllendirme amacıyla alınmış bir karar olduğu için Danıştay tarafından iptal edilmemişti. Ancak çıkarılan ilk yürütmede katsayı farkının tamamen ortadan kaldırılması da bireysel başarıyı gerekli kılacak bir uygulamaydı ve Danıştay bu yürütmeyi durdurmuştu. (Gür, 2010).

15 Şubat'ta YÖK, Danıştay'ın kararına itirazda bulundu ancak, üç gün sonra Danıştay oy çokluğuyla bu itirazı da reddetti. Bunun üzerine YÖK yeni bir karar alarak 17 Mart'ta katsayıyı 0.15 ve 0.12 olarak belirledi. Danıştay'a 21 Nisan'da gelen iptal davası istemi ise bu kez YÖK lehine iptal edilerek, katsayı farkından doğan eşitsizlik kısmen de olsa giderilmiş oldu ("Eğitim", 2011, s.155-159).

3.3.3.4. Başörtüsü Sorunu Yeniden Gündemde

2007 yılı sonunda YÖK başkanlığına getirilmiş olan Özcan'ın yaptığı ilk açıklamada, *"İki vizyonum var. Bunlardan bir tanesi bütün yasakların üniversitelerden kalkması, ikincisi de üniversitelerin asli görevi olan bilimselliğe daha fazla önem vermeleri"* dedi ("YÖK Başkanı Özcan", 2007). Yasakların üniversitelerden kalkması, başörtüsü yasağına yönelik bir açıklama olarak algılanmasıyla rektörler ve YÖK başkanı arasında daha ilk günlerden "türban" krizi yaşanmıştır.

9 Şubat 2008'de Anayasanın bazı maddelerine yönelik değişiklik teklif eden yasa mecliste kabul edilmiştir. 42. maddeye ek olarak *"kanunda açıkça yazılı olmayan herhangi bir sebeple kimse yükseköğretim hakkını kullanmaktan mahrum edilemez. Bu hakkın kullanımının sınırları kanunla belirlenir."* şeklinde yeni bir fıkra eklenmişti. Genel gerekçe olarak da açıkça; *"bazı kız öğrencilerin başlarını örtmede kullandıkları kıyafetler nedeniyle eğitim ve öğrenim hakkını kullanamadıkları"* (5735 sayılı yasa, 2008) olduğu belirtilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi'ne yapılan itiraz başvurusu sonrasında AYM bu kararı, *"Anayasanın 2., 4. ve 148. Maddeleri gözetilerek"* (Resmi Gazete, 2008) iptal edilmiştir.

Bu karar sonrasında başörtüsü sorununun çözümüne uygulamalarla ulaşılmaya çalışıldı. YÖK o dönemde önemli bir karar aldı. İstanbul Üniversitesi öğrencisi bir kız şapka taktığı için dersten atılmıştır. YÖK'e başvurması üzerine, YÖK ilgili üniversiteye *"disiplin yönetmeliğine uymayan öğrenci dersten çıkartılamaz, ancak tutanak tutulabilir"* yazısını göndererek uyarıda bulunmuştur ("Türbanlı öğrenci dersten atılmayacak", 2010). Bu karar örnek oluşturarak zamanla tüm üniversitelerde uygulanmaya başlamıştır.

19 Ekim'de YÖK konuyla ilgili bir karara daha imza attı. ÖSYM sınavlarında "başı açık olma" ifadesi çıkarılarak, sınavlara da başörtüsü serbestliğini getirmiştir ("Sınavlarda da türban serbest", 2010). Ancak 21 Ekim'de Danıştay'a düzenlemenin iptali ve yürütmenin durdurulması için açılan dava açıldı. 12 Ocak 2011 tarihinde Danıştay, "başı kapalı olarak başvuran kadın-erkek adayların fiziksel olarak ayırdında güçlük oluşacağı ve sınav güvenliği açısından olumsuz sonuçlar doğabileceği" gerekçesiyle yürütmeyi durdurdu ("haksız yasağa gülünç gerekçe", 2011). Ocak 2011'de ÖSYM yönetmeliğinde "başı açık" ifadesi, "yüzü açık" olarak değiştirilerek yeni bir formül bulunmuş oldu. Böylece adaylar başörtüleriyle fotoğraf çektirebilme ve sınava başörtüleriyle girebilmesi sağlandı ("YGS'de türban serbest", 2011).

3.3.3.5. Öğrencilerin Protestoları

2010-2011 akademik yılı açılışı öğrenci protestoları ile başlamış ve Kasım ayında Başbakanın Dolmabahçe'de rektörlerle yaptığı toplantı sırasında tırmanmış,

ileriki aylarda da devam etmiştir. Protestoların uzaması devletin zirvesinde de yankılandı. Cumhurbaşkanı Gül üniversite öğrencilerinin sorunlarını ilk ağızdan dinlemek için, 6 Ocak 2011 tarihinde Ankara'daki 11 üniversitenin öğrenci konseyi başkanları ile Çankaya Köşkünde bir toplantı yapmış, öğrencilerin sorunlarını dinlemiştir. Toplantı sonunda bu sorunları YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan'a ileteceğini belirtmiştir. İki hafta sonra, YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan, 110 üniversitenin öğrenci konseyi başkanları ile YÖK'te bir toplantı gerçekleştirmiş ve öğrencilerin sorunlarını dinlemiştir. Diğer taraftan, toplantı öncesinde de basına yansıdığı üzere, öğrenci temsilcilerinin çalışmalarını daha rahat yürütebilmesi ve sorunlarını daha kolay iletebilmesi amacıyla, YÖK'te bu öğrencilere oda tahsis edilmiştir. Protestolar karşısında devletin ve yükseköğretimin zirvesindekilerin öğrencileri dinleyerek onları muhatap almaları, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir (Gür, Özoğlu, ve Çelik, 2011, s.144).

3.3.3.6. ÖSYM Sınavlarında Yaşananlar

2010 yılının Temmuz ayında gerçekleştirilen Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) Eğitim Bilimleri sınavını sonuçlarının açıklanması üzerine yüzlerce kişinin 120 sorunun tamamını doğru yanıtladığı ortaya çıktı. Hatta karı-koca olanların da soruları birlikte tam olarak doğru yanıtladığı iddiaları basına sızmıştı. Bunun üzerine dönemin ÖSYM başkanı Ünal Yarımağan; "sorular çalınmış sonucunu çıkarmak için erken" yanıtını vermiştir ("KPSS'de karı-koca 120 soruyu doğru yanıtlamış", 2010). Başlatılan soruşturmalar sonrasında KPSS 'nin Eğitim Bilimleri ile Genel Yetenek-Genel Kültür oturumları iptal edilmiştir. 31 Ekim günü sınav yinelenmiştir. Bunun üzerine YÖK başkanı Özcan ile görüşen Ünal Yarımağan, 6 yıldır sürdürdüğü ÖSYM başkanlığından istifa etmiştir. Yerine Ali Demir getirilmiştir.

KPSS'deki kopya iddiasının ardından, göreve gelen Ali Demir ve ÖSYM yeni yönetimi görevdeyken, olağanüstü güvenlik önlemi alınan YGS'de şifreli kopya çekildiği öne sürüldü. 27 Mart 2011 tarihinde yapılan YGS'de basına dağıtılan kitapçıkta 'temel matematik' testindeki yanıt şıklarının şifrelendiği iddia edildi. İddia gereği 40 matematik sorusunun 38'inde formülle doğru yanıtın bulunabileceği öne sürüldü. ÖSYM ise, "sınava giren bazı adaylara sorular verildi" suçlamalarını kabul etmedi. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından başlatılan şifreleme iddialarına

ilişkin inceleme sonucunda, sınav sonuçlarının değerlendirilmesi ve açıklanması ÖSYM tasarrufunda bulunduğu belirtildi. YGS'nin iptaline ilişkin yapılan başvuruyu değerlendiren Ankara 7. İdare Mahkemesi de iptalin olmayacağını belirtti. Bu süreç sırasında hem hükümet ve devlet hem de yükseköğretimin zirvesinden, YGS'deki şifre iddialarına ilişkin ÖSYM'ye destek mesajları geldi ("İşte adım adım YGS'de şifre krizi", 2011).

Sonuç itibariyle YGS'deki şifre iddiaları gündemi uzun süre meşgul etse de, yargı sürecinde iddialar doğrultusunda bir karar çıkmadığı için sınav iptali gerçekleşmedi ve beklendiği gibi herhangi bir istifa gerçekleşmedi.

3.3.3.7. Üniversite Sayılarında Artış

60. Hükümet döneminde yükseköğretime ilişkin artan arzı karşılayabilmek adına pek çok yeni üniversite açılmıştır. Daha önceki yıllarda açılan üniversitelerin kapasiteleri tam olarak işlemiyor olsa da, 60. Hükümet döneminde Türkiye'nin tüm kentleri üniversiteye kavuşmuştur. 2007'de açılan 17 üniversitenin ardından 2008 yılında 5733 sayılı yasayla İstanbul'da denizcilik üniversitesi olan Piri Reis Üniversitesi kurulmuştur. 5765 sayılı yasayla Ardahan, Bartın, Bayburt, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Şırnak, Tunceli* ve Yalova devlet üniversiteleri ile vakıf üniversitesi olan İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi ve İstanbul Şehir Üniversitesi kurulmuştur. Aynı yıl kabul edilen 5796 sayılı yasayla Gediz** [İzmir] ve Gazikent*** [Gaziantep] vakıf üniversiteleri kurulmuştur. 5799 sayılı yasayla Kayseri'de Melikşah** Üniversitesi kurulmasına karar verilmiştir. 2008 yılında 9 devlet, 6 vakıf olmak üzere 15 üniversite kurulmuştur.

2009 yılına gelindiğinde ise, önce 5839 sayılı yasayla; Zirve** [Gaziantep] ve Yeni Yüzyıl [İstanbul] vakıf üniversiteleri, ardından 5913 sayılı yasayla; Toros [Mersin], İstanbul Medipol, KTO-Karatay [Konya], Mevlana** [Konya], Nuh Naci

* Tunceli Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2016 yılında çıkarılan 6745 sayılı torba yasayla Munzur Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

** Bu üniversiteler, 23.07.2016 tarihinde çıkarılan 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılmıştır.

*** Gazikent Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2012 yılında çıkarılan 6296 sayılı yasayla Hasan Kalyoncu Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

Yazgan [Kayseri], Turgut Özal[**] [Ankara] ve TED [Ankara] vakıf üniversiteleri oluşturuluyor. Böylece bu yıl da 9 vakıf üniversitesi kurulmuştur.

2010 yılında 5981 sayılı yasayla; Fatih Sultan Mehmet [İstanbul], İstanbul 29 Mayıs, Süleyman Şah[**] [İstanbul], Canik Başarı[**] [Samsun], İstanbul Sabahattin Zaim ve Bezm-i Alem [İstanbul] vakıf üniversiteleri ile, 6005 sayılı yasaya göre ülkemizde; Yıldırım Beyazıt [Ankara], Bursa Teknik, İstanbul Medeniyet, İzmir Katip Çelebi, Konya[****], Kayseri Abdullah Gül[*****], Erzurum Teknik ve Uluslararası Antalya devlet üniversiteleri kurulmuştur. Ayrıca bu yıl vakıf üniversitelerinden Şifa[**] [İzmir] Üniversitesi ve Avrasya [Trabzon] Üniversitesi de 6082 sayılı yasayla kuruluşları düzenlenmiştir. Son kurulan üniversitelerle 2010 yılı içinde 8'i devlet, 8'i vakıf olmak üzere 16 üniversite daha kurulmuştur.

2011 yılının başlarında 6114 sayılı yasa ile, İstanbul Gelişim, Alanya Hamdullah Emin Paşa [Antalya], Üsküdar [İstanbul], Bursa Orhangazi[*], Türk Hava Kurumu [Ankara], Ankara Bilge, Altın Koza[*] [Ankara] ve Gedik [İstanbul] vakıf üniversitelerinin kurulmuştur. Bu yıl da vakıf üniversiteleri 8 adet kurulmuştur.

Bu sayılara bakarak, geçen dört yıl içinde 17'si devlet, 31'i vakıf olmak üzere; son kurulan üniversitelerle birlikte devlet üniversitesi sayısı 104'e, vakıf üniversitesi sayısı ise 61'e yükselmiştir. Niceliksel olarak bir iyileşme söz konusu evet, ancak niteliksel olarak aynı durumun söz konusu olduğu tartışılır. Üniversite eğitiminin toplumun her kesimine ulaşabilmesi toplum refahı için olumlu bir gelişmedir kuşkusuz. Zaten son kurulan üniversitelerle, üniversiteye sahip olmayan kent kalmamış oldu. 81 ile yayılan üniversite eğitimi, yeterli öğretim üyesi ve görevlisi olmadan, yeterli fiziksel koşullara sahip olmadan, sadece mesleğe yönelik olmayıp aynı zamanda kültürel ve sosyal bir etki aracı olarak görülmeden nitelikli bilimsel araştırma, eğitim öğretim ve topluma sunma görevlerini yerine getirmesi beklenemez.

[****] Konya Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2012 yılında çıkarılan 6287 sayılı yasayla Necmettin Erbakan Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

[*****] Kayseri Abdullah Gül Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin adı, 2012 yılında çıkarılan 6287 sayılı yasayla Abdullah Gül Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

[*] Bu üniversiteler, 23.07.2016 tarihinde çıkarılan 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılmıştır.

3.3.4. 61. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (06.07.2011-29.08.2014)

Erdoğan başbakanlığında kurulan hükümetin Milli Eğitim Bakanı olarak ilk, Ömer Dinçer atanmışken, iki yılın ardından Nabi Avcı görev yapmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, YÖK başkanı Yusuf Ziya Özcan'ın bu yılın sonunda görev süresini doldurması üzerine, yerine Gökhan Çetinsaya'ya atamıştır. Hükümet, 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra, 28 Ağustos'ta Cumhurbaşkanlığı koltuğuna geçen Recep Tayyip Erdoğan'ın, hükümeti devretmesiyle son bulur.

3.3.4.1. 61. Hükümet programı

Bu hükümet programında yükseköğretimin yer aldığı maddeler 2002 yılı ile 2011 yılı arasında gelinen noktaya işaret etmektedir. Buna göre; toplamda 76 olan üniversite sayısı 89'a yükseltilmesi, üniversitelere bütçelerini beş kata çıkarılması, yüzde 29,3 olan yükseköğretimde okullaşma oranının yüzde 67'ye çıkarılması gibi karşılaştırmalar yapılmıştır. Bunlar dışında YÖK ve üniversitelerle ilgili olarak;

- *"Yüksek Öğretim Sistemimiz, bu dönemde tüm yönleriyle reforme edilecektir. Bu sayede üniversitelerimizin daha özerk olacağı ve kendi özgün gelişme alanları içerisinde yarışacağı rekabetçi bir ortam oluşturulacaktır. YÖK'ü sadece üniversiteler arasında koordinasyon, akreditasyon sağlayan ve kalite standartları belirleyen bir kurum haline dönüştüreceğiz.*
- *Özel sektörün üniversite kurmasının önünü açacağız.*
- *Yeni kurulan üniversitelerimizin öğretim üyesi açığını hızla kapatmak için öğretim üyesi yetiştirme programlarını yaygınlaştıracak ve kadro sayılarını artıracağız.*
- *Üniversiteler ve meslek kuruluşları ile işbirliği içinde gençler için "iş kurma ve geliştirme merkezleri" kuracağız.*
- *2010 yılında Ankara'da kurduğumuz Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'ni farklı bir konsept ile tasarlayarak, uluslararası bir bilim merkezi olarak büyüteceğiz."* (61. Hükümet programı, 2011)

3.3.4.2. Yusuf Ziya Özcan Dönemine Genel Bir Bakış

Dört yıl süreyle YÖK başkanlığı görevini sürdüren Özcan, 11 Aralık 2011 tarihinde yerini İstanbul Şehir Üniversitesi rektörü Gökhan Çetinsaya'ya bırakmıştır.

Özcan döneminin en belirgin özelliği, hükümet ve YÖK arasında gerilim yaşanmaması ve işbirliği halinde kararlar alınmasıdır. Bu dönemde YÖK üyelerinin büyük çoğunluğu hükümet kanadından atananlar tarafından oluştuğu için kurum içi muhalefet de sınırlı kalmıştır. Alınan önemli kararlar arasında; başörtüsü yasağının fiili olarak kaldırılması, katsayı oranlarının birbirine eşitlenmeye çalışılması ve nihayet 1 Aralık 2011'de tamamen ortadan kaldırılması, ÖSYS'nin değiştirilmesi yer almaktadır. Bunun yanında ÖSYM sınavlarında kopya iddialarının gündeme gelmesi de bu döneme damgasını vuran olaylardan biridir.

Ayrıca Özcan, önceki YÖK başkanlarının yaptığı gibi YÖK'ün yapısını değiştirmeye yönelik arayışları engellemeyip, destekte bulunmuştur. Bu kuşkusuz 12 Eylül ürünü olan YÖK'ün otoriter tavrını kırmaya ve şeffaflaşmaya yönelik olumlu gelişmelerdir. Bu durumun siyasal iktidarla girilen organik ilişkilerin payı büyüktür. Özcan, hem muhalefet hem de iktidar arasında uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Teziç'in 2007 yılında yayınladığı Yükseköğretim Stratejisi'nde kısmen de olsa belirttiği yükseköğretimin eksik yanlarını daha da ileriye götürerek yeniden yapılandırmaya gidilmesi gerektiğini belirtmiştir (Gür ve Çelik, 2011, s.32-33). Hatta *"En büyük hayalim YÖK'ü yok etmek", "(...) hem rektörlerin hem de YÖK başkanının yetkilerini budamak lazım.", "Türkiye'de de üretimi dünya çapında olan, kendi ayakları üzerinde durabilen, hiçbir zaman devletten gelecek paraya bakmayan, tamamıyla kendi işine kendi karar veren, özerk bir üniversite hayal ediyorum."* ("Özcan: En büyük hayalim YÖK'ü yok etmek", 2009) gibi radikal açıklamalarda bulunduğu da olmuştur.

10 Mart 2011 tarihinde bir basın açıklaması yapan YÖK, yükseköğretim sisteminin gelinen noktada toplumsal ihtiyaçlara cevap üretemediğini kabul etmekte ve bir bütün olarak yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılması gerekliliğini kabul etmektedir. Basın açıklamasında YÖK, yeniden yapılandırmanın dört ilkesini şöyle ortaya koymuştur:

- Yükseköğretim kurumlarının çeşitlenmesi;
- Etkin bir kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik mekanizmasının kurulması;
- Kurumsal performansın rekabet ortamı içerisinde değerlendirilmesi;

- Kalite güvencesi mekanizmalarının oluşturulması. (Gür ve Çelik, 2011. s.33)

3.3.4.3. YÖK'ün Yeni Yasa Taslağı

Hükümet programında önemli bir yer tutan yükseköğretimle ilgili çalışmalar, Çetinsaya'nın başkanlığa getirilmesiyle somut adımlar olarak karşımız çıkmıştır. 2012 yılında başlayan yoğun YÖK reformu çalışmaları kapsamında akademisyenler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla birçok çalıştay düzenlenmiştir. Kasım ayında kamuoyuna sunulan yasa taslağına görüş bildirmişlerdir (Çelik ve Gür, 2014, s.25). Yasa taslağıyla beraberinde tartışmaları da getirdi. Bu tasarıya göre üniversitelere sadece bilimsel özerklik ve kamu tüzel kişiliği tanınmış ve yönetsel özerklik ile mali özerklikten söz edilmemiştir (M. 3).

Taslak ile birlikte getirilen bir yenilik 'Üniversite Konseyi'dir. 10. maddede düzenlenen konseyin üyeleri üniversitedeki öğretim üyeleri arasından, Bakanlar Kurulu tarafından seçilen, üniversite mezunlarından ve ildeki üniversiteye bağışta bulunan vergi mükellefleri arasından seçilen 11 kişiden oluşur. Üniversite konseyinin görevleri: "rektör ve dekanları seçmek ve atamak", "üniversitenin yatırım programını ve bütçe tasarısını hazırlamak" ve "üniversite adına kamulaştırmaya, gayrimenkul satın alınmasına, üniversitenin mülkiyetindeki gayrimenkuller üzerinde üçüncü kişiler lehine aynî hak tesisine karar vermek" gibi yönetsel ve mali konularda karar vermek. Ayrıca madde 2'de düzenlenen yükseköğretim, tanımlanırken kullanılan 'rekabet' sözcüğü ile tam olarak ne anlatılmak istendiği açık olmaması ve Üniversite Konseyinde vergi mükelleflerinden bir kişinin bulunacak olması, üniversitelerin sermayedarlara kapılarını açtığı yönünde tartışmalara neden olmuştur (Özbudun, 2012).

Rektörün belirlenmesi 11. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, Üniversite Konseyi, rektör adaylarını belirleme komisyonu kurar ve yedi kişiden oluşan konsey üç rektör adayı belirler. Belirlenen adaylardan biri Kurul/Cumhurbaşkanı tarafından seçilir ve atanır. Böylece rektör belirleniminde seçim usulü kaldırılmış ve YÖK'ün etkisi kalmamıştır.

YÖK'ün hazırladığı tasarı bir öneri niteliğinde değerlendirilmiştir. Ancak kamuoyunda YÖK yasasını değiştirecek yasanın, yine YÖK tarafından hazırlanması ironi olarak karşılanmıştır. Eleştiriler zaman zaman daha da ağırlaşarak 12 Eylül ürünü olan 2547'den bile daha katı ve eskisini aratır olduğu dile getirilmiştir (Güçlü, 2012, s.39-40). 2013 Ocak ayında son biçimi verilen yasa taslağı MEB'e gönderilmiştir. MEB'in üzerinde yaptığı değişiklikler sonucunda taslak Başbakanlığa iletilmiştir. Ancak her nasılsa daha sonra bu taslak rafa kaldırılmıştır.

Haziran 2014'te meclis sunulan Sağlık Enstitüleriyle ilgili bir yasa teklifi, YÖK yasasını gündeme yeniden getirmiştir. Bu yasa içeriğinde yer alan kimi maddelere göre, YÖK, vakıf üniversitelerini kapatabilme yetkisine sahip oluyor. Yine, vakıf üniversitelerinde mütevelli heyetini YÖK belirleyebiliyor. Daha önce kaldırılan belirtilen sürelerde mezun olamayan öğrencilerin üniversiteden atılma uygulaması geri getiriliyor. Yine, zamanında mezun olamayan öğrencilere ceza olarak harç uygulaması başlatılıyor. YÖK, üniversitelerin çalışma alanlarını kendi belirleyecek ve üniversiteyi istediği alanda çalışma yapmaya zorlayacak (Yağmur, 2914). Bu uygulamalarla YÖK önemli yetkilere sahip oluyor ve hükümet programında yer verilen, özerk ve bilimsel olarak özgür üniversite anlayışından tamamen uzaklaşılıyor.

3.3.4.4. Üniversite Harçlarının Kaldırılması

Üniversite eğitimine devam etmede önemli bir adım olarak görülen üniversite harçlarının kaldırılması, 29 Ağustos 2012 tarihinde yasalaşarak yürürlüğe konmuştur. Bu yasa her ne kadar ilk bakışta, üniversite öğrencilerine müjdeyle, "1 milyon 524 bin 380 öğrenci bu harçların kaldırılmasından doğrudan istifade edecektir" ("üniversite öğrencilerine müjde", 2012) biçiminde açıklansa da, aslında getirilen uygulama; birinci öğretim ve açık öğretim öğrencilerinden alınan 'öğrenci katkı payı' adındaki harcın alınmamasıdır. Dolayısıyla, ikinci öğretimde okuyan öğrencilerden 'öğrenim ücreti' adı altındaki harçlar alınmaya devam edilecektir.

Harçların kaldırıldığı yıl iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin örgün öğretiminde okuyan öğrencilerden iki dönem için toplam 313 TL alınırken, aynı fakültenin ikinci öğretiminde okuyan öğrencilerden iki dönem için toplam 1.155 TL

alınmaktaydı. Mühendislik fakültesinde örgün öğretim öğrencileri iki dönem için 387 TL verirken, ikinci öğretim öğrencileri 1.529 TL vermekteydi (Harç Tablosu, 2010). Birinci ve ikinci öğretim harç miktarları arasındaki fark 3-4 kat arasındayken, maddi yükün altında olan ikinci öğretim öğrencileri uygulamanın kendilerine uygulanmamış olmasını eleştirmiştir.

3.3.4.5. Katsayı Uygulamasında Son Karar

Defalarca gündeme gelen ancak bir şekilde çözülemeyen veya çözülmesi istenmeyen sorun olan farklı katsayı uygulaması, yine 2012 yılında sonuca ulaşmıştır. 28 Şubat sürecinin ürünü olan ve meslek liselerinin alan dışı tercihlerine engel olarak başlatılan farklı katsayı uygulaması, yıllardır binlerce öğrenciyi mağdur etmiştir. En son 2010 yılında katsayı oranlarını birbirine yaklaştıran ve farkı 0,3'e sabitleyen uygulamadan sonra bu kez, 18 Temmuz 2012 tarihinde alınan bir kararla o yıl için son kez AOBP dikkate alınarak puanların hesaplanacağı ve 2013 yılıyla birlikte uygulanmayacak olması son noktayı koymuştur (Gür vd. 2012, s.156).

3.3.4.6. Üniversite Sayısındaki Gelişmeler

2012 yılı içinde ülkemizde iki vakıf üniversitesi kurulmuştur. Bunlar, 6307 sayılı yasayla kurulan Murat Hüdavendigar* [İstanbul] Üniversitesi ve Nişantaşı [İstanbul] Üniversitesi'dir.

2013 yılında önce 6410 sayılı yasayla Ankara'da, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi kurulmuş, ardından çıkarılan 6414 sayılı yasayla Diyarbakır'da Selahaddin Eyyubi Üniversitesi* kurulmuştur. Yine aynı yıl çıkarılan 6492 sayılı yasayla beş vakıf üniversitesi daha kurulmuştur. Bunlar, Anka [Ankara], İstanbul Esenyurt, Kanuni* [Adana], Konya Gıda ve Tarım, Sanko [Gaziantep] üniversiteleridir.

* Bu üniversite, 23.07.2016 tarihinde çıkarılan 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılmıştır.

* Bu üniversite, 23.07.2016 tarihinde çıkarılan 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılmıştır.

3.3.5. 62. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (29.08.2014-09.06.2015)

Başbakan Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmasının ardından boşalan Başbakanlık makamına Ahmet Davutoğlu gelmiştir. Bu dönem ayrıca YÖK başkanını Çetinsaya yerine Yekta Saraç'ın getirilmiştir.

3.3.5.1. 62. Hükümet Programı

Yükseköğretimle ilişkili olarak 62. hükümet programı (62. Hükümet programı, 2014), önceki hükümet programından farklı olmamakla birlikte, daha az hedef ve daha çok 2002 ile karşılaştırmalara yer vermiştir. Buna göre nicel iyileştirmeler göz önünde bulundurulmuş ve ileride yapılması planlanan YÖK reformundan kısaca söz edilmiştir.

3.3.5.2. Çetinsaya Dönemine Genel Bir Bakış

Çetinsaya 2014 yılının 6 Kasım'ında görevi YÖK başkan vekili Yekta Saraç'a devretmiştir. Çetinsaya da selefi olan Özcan gibi, YÖK ile ilgili çarpıcı açıklamalarda bulunmuştur. Kısmen de olsa Teziç döneminde başlayan özeleştiri, Çetinsaya döneminde radikal değişikliklerin sinyalini vermeye başlar gibiydi. Ancak ne YÖK başkanının değişmesi, ne siyasal yapının dönemsel değişimleri, ne de hükümetlerin değişmesi YÖK'te bir reformu sağlamamıştır. Yine de, eyleme dökülemese bile düşüncelerde yer eden bu ifadeler buraya taşınmalıdır.

6 Kasım 2013 tarihinde, yani YÖK'ün kuruluşunun 32. yıldönümünde, Çetinsaya, 'Akademik Özgürlük Bildirgesi'ni yayınlamıştır. YÖK'ün askeri rejimin ürünü olduğunu anımsatan Çetinsaya, YÖK için *"(...) vesayet kurumu olarak varlık buldu ve 12 Eylül ortamında da 28 Şubat sürecinde de anti-demokratik uygulamalara imza attı"* (Akademik Özgürlük Bildirgesi, 2013) ifadelerinde bulundu. Ayrıca, *"(...) kaliteli akademik uğraşların hayata geçirilebilmesi, nitelikli araştırma ve öğretim süreçlerinin yürütülebilmesi için sağlıklı bir akademik özgürlük ortamının tesisi hayati önemdedir. Bunu yaparken, tek ölçütümüz, akademik özgürlüklere ilişkin evrensel uygulama ve normlardır"* (Akademik Özgürlük Bildirgesi, 2013). Sözleriyle akademik özgürlük isteğini belirtmiştir. Çetinsaya'nın bildirge olarak sunduğu dokuz madde şöyledir:

- *"Üniversiteler hiçbir baskı ve engelleme söz konusu olmaksızın, tüm fikirlerin, muhtelif hakikat iddialarının, sosyal ve siyasi problemlerin özgür ve medeni bir şekilde tartışıldığı, karmaşık sorunların açık bir biçimde ifade edildiği ortamlardır.*
- *Akademik özgürlük her şeyden önce, araştırma özgürlüğünü ve bu çerçevede temel bilgi yöntemlerini serbestçe kullanma hürriyetini, araştırma için gerekli araçlara ve koşullara sahip olma hakkını ve bilimsel üretme, bilgilendirme, öğrenme ve yayma hakkını içerir.*
- *Öğretim elemanları hiçbir baskıya maruz kalmaksızın ve engellenmeksizin akademik özgürlükten azami ölçüde yararlanma, kendi tercih ve ilgileri doğrultusunda araştırma ve inceleme yapma ve bunu öğretme hakkına sahiptirler.*
- *Kuşkusuz öğretim elemanlarının sahip oldukları bu öğretim özgürlüğü, öğrencilerin öğrenme özgürlüğünü kısıtlayan bir biçimde kullanılmamalı; öğretim elemanları, öğretim ve araştırma süreçlerinde dogmatik olmaktan kaçınarak, öğrencilerin farklı düşünme ve bunu ifade etme haklarına saygı duymalıdır.*
- *Bu bağlamda öğretim elemanları, öğrencileri yeni tanıştıkları fikirleri bütün unsurları ile birlikte değerlendirmeye ve anlamaya, katılmadıkları düşüncelere karşı hoşgörülü olmaya ve farklı şekillerde düşünmeye teşvik etmeli, öğrencileri kendi görüşlerini delillere dayanarak oluşturmaları noktasında cesaretlendirmeleri ve bunları özgürce ifade etmelerine imkan tanımalı, öğrencilerin ifade özgürlüğüne saygı duymalıdırlar.*
- *Üniversite yerleşkeleri öğrencilerin kendi görüşlerini rahatlıkla ifade edebilecekleri güvenli ortamlar olmalıdır. Entelektüel çeşitliliğin ve düşünsel çoğulluğun baskılanması; öğretim/öğrenim süreçlerinin verimliliğini azaltacak, öğrencilerin öğrenme özgürlüğünü kısıtlayacak, eleştirel ve derinlikli düşüncenin oluşum imkanlarını zora sokacaktır.*
- *Eleştirel düşünce ancak farklı görüşlerin bir arada rahatça ifade edilebildiği kampuslarda gelişir. Öğrenciler kendi görüş, duruş, tavır ve farklılıklarından dolayı öğretim elemanları ya da diğer öğrenciler tarafından hiçbir biçimde engellenmeyeceklerini, hor görülmeyeceklerini ve yaftalanmayacaklarını hissetmelidirler. Hiçbir öğrenci dünya görüşünden dolayı ayrımcılığa tabi tutulamaz. Öğrencilerin herhangi bir ders bağlamındaki akademik ölçme ve değerlendirilmeleri, sadece dersin konusu ve içeriğine yönelik olmalıdır. Adil olmayan yolla değerlendirildiğine kanaat getiren öğrencilerin buna itiraz etme hakkı vardır.*
- *Akademik özgürlük, üniversite ortamındaki herkesi kapsar. Öğretim elemanları ve öğrenciler gibi üniversiteye davet edilen misafirler de ifade özgürlüğüne sahiptirler. Akademik, kültürel ve sportif amaçlarla gerçekleştirilen etkinliklerde üniversitelerin konuğu olarak bulunan bireyler, üniversite ortamına uygun bir biçimde karşılanmalı, siyasal görüşleri ya da kimlikleri dolayısıyla ifade özgürlüğünden*

yoksun bırakılmamalı, öğretim elemanları ya da öğrenci grupları tarafından görüş farklılıkları gerekçe gösterilerek engellenmemelidirler. İfade özgürlüğü karşıt görüşteki insanlar için de geçerlidir. Karşıt görüştekiler davetli kişinin kendisini ifade etme ve başkalarının onu dinleme hakkını ihlal etmedikleri sürece görüşlerini farklı şekillerde ifade edebilirler.

- *Öğrenciler de öğretim elemanları da doğru bulmadıkları ve onaylamadıkları konularda şiddete başvurmaksızın eleştirme ve protesto hakkına sahiptirler. Ancak bu hak, akademik etkinliklerin işleyişini ve üniversite düzenini sekteye uğratamaz. Öğrencilerin öğrenme, öğretim elemanlarının öğretme ve üniversite ortamında bir düşüncenin dile getirilebilme özgürlüğünü kısıtlayan her türlü eylem, işgal ve protesto; akademik özgürlüklerinin ihlalidir. İfade özgürlüğü çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gereği ve demokratik toplumun olmazsa olmaz koşuludur; ancak mutlak değildir. Bireysel hak ve özgürlükleri hiçe sayan, hakaret, iftira, aşağılama, taciz ifadeleri içeren, ayaklanmaya çağıran ve farklılıklardan dolayı açıkça zarar verme niyetiyle kişileri ve grupları hedef gösteren her türlü söylem, ifade özgürlüğü ile asla bağdaşamaz"* (Akademik Özgürlük Bildirgesi, 2013).

Dokuz maddelik doktrin niteliğindeki bu bildiri ne yazık ki uygulama alanı henüz bulamamıştır. Bilgiyi arz edenler, bilgiyi talep edenler ve bilginin üretilip aktarıldığı yerlere ilişkin, olması gereken özgürlük ve özerklik niyetleri yer almaktadır. Yükseköğretim sistemine kendi içinden yükselen tepki de sayılabilir.

Çetinsaya'nın açıklamaları bununla bitmiyor ve 2014 yılında YÖK'ün lağvedilmesine ilişkin yeni demeçler veriyordu. Birkaç kez yinelediği beklentisi en son "Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası" (Çetinsaya, 2014a) başlıklı raporunda dile getirmiş ve YÖK'ün bugünün koşullarına uygun olmadığını, yerine yeni bir oluşumun gerektiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda YÖK'ü ortadan kaldırmanın yetmeyeceğini ve nitelikli büyümenin de sağlanması gerektiği üstünde durmuştur. Ayrıca 20 bini doktoralı olmak üzere 45 bin öğretim elemanı ihtiyacının olduğundan da söz etmiştir. Üzerinde durulan üçüncü bir konu da üniversitelerimizin uluslararası alana daha fazla açılması gerektiğidir. Çetinsaya'ya göre, uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliğinin artması gerekmektedir.

Çetinsaya, vesayet, baskı ve ideolojik çatışmalardan söz ederken sadece YÖK'ün kurulduğu dönemleri veya istikrarsız hükümet dönemlerini kastetmiyordu;

aynı zamanda o dönem 12 yıldır iktidarda bulunan AK Parti hükümetini de kapsıyordu söyledikleri. Dahası, 11 Ekim 2014 tarihlerinde AL Jazeera Türk'e bulunduğu "susturulmuş bir akademik camia var" sözleri, dönemin iktidarında hoş karşılanmıyor ve tepkiye neden oluyordu ki, ilk kez bir YÖK başkanı görev süresini tamamlamadan görevinden alınacaktı (Salman, 2014). Çetinsaya böylece bir yıl önce sunduğu Akademik Özgürlük Bildirgesi'nin yıl dönümünde, henüz üçüncü yılını doldurmadan görevinden ayrılmış oluyordu.

3.3.5.3. Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı'nın (ÖYP) Kaldırılması

Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP), yurt içi ve yurt dışı lisansüstü eğitim programlarının harmanlanmasıyla elde edilmiş bir model ile öğretim üyesi yetiştirilmesini amaçlamaktadır (YÖK, (t.y.)). 2002 yılında ilk defa ODTÜ'de daha sonra ise Hacettepe, Ankara, Ege, Gazi, Boğaziçi ve İstanbul Teknik üniversitelerinde yürütülen Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP), özellikle yeni açılan üniversitelerdeki öğretim üyesi ihtiyacının karşılanması için, lisansüstü eğitim verme konusunda birikimli ve köklü üniversitelerden yararlanmayı amaçlamaktadır. 2002-2009 arasında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülen ÖYP, 2010 sonrasında merkezi yerleştirme ile YÖK bünyesinde yürütülmektedir. Bu çerçevede, 2010'da 1.644, 2011'de 2.233, 2012 yılında 3.385, 2013'te ise 2.824 kişi olmak üzere, ÖYP kapsamında lisansüstü eğitim yapmak üzere toplamda 10.000 civarında araştırma görevlisi atanmıştır (Çetinsaya, 2014b, s.134).

Öğretim Üyesi Yetiştirme Programına araştırma görevlisi olmak üzere başvuran adayla ya da program gereğince bir ÖYP üniversitesine lisansüstü eğitim görmek amacıyla başvuran ÖYP araştırma görevlileri için, lisans genel not ortalamasının yüzde 25'i ile Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavında (ALES) ilgili alanda alınan puanın yüzde 60'ı ve varsa yabancı dil puanının yüzde 15'i alınarak bir ÖYP puanı hesaplanmakta ve adayların yerleştirilmeleri merkezi sistemle ÖYP puanları esas alınarak gerçekleştirilmektedir (YÖK, (t.y.)).

1 Eylül 2015 tarihinde YÖK, ÖYP kapsamındaki araştırma görevlisi kadrolarının cari usulle alınan araştırma görevlisi kadrolarına devredilmesini talep

eden bir teklifi Maliye Bakanlığı'na sunmuştur. Buna gerekçe olarak da; her geçen yıl birçok üniversitenin YÖK'ten ÖYP kadrosu talep etmekten kaçınmaya başlamasıdır. Bu da çok sayıda ÖYP araştırma görevlisi kadrosunun kullanılmamasına yol açmıştır. 2010-2014 yılları arasında yılı arasında kadrolardan yaklaşık 3550'si boş kalmıştır. Aralarında ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitelerinin de olduğu uluslararası sıralamalarda başarı kaydeden bazı üniversitelerin YÖK'ten hiçbir dönemde ÖYP kadrosu talep etmemesi (YÖK, 2015) gösterilmiştir.

3.3.5.4. Son Dönemde Açılan Üniversiteler

2015 yılında ülkemizde üçü devlet ikisi vakıf üniversitesi olmak üzere beş üniversite daha kurulmuştur. 6640 sayılı yasayla, Bandırma Onyedi Eylül [Balıkesir], İskenderun Teknik [Hatay], Alanya Alaaddin Keykubat [Antalya] üniversiteleri ile Antalya AKEV ve İstanbul Rumeli vakıf üniversiteleri kurulmuştur.

3.3.6. 64. Hükümet Döneminde Yükseköğretim (24.11.2015-22.05.2016)

7 Haziran 2015 seçimlerinin sonucunda hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu mecliste elde edemeyince ve meclise giren dört parti arasında koalisyon hükümeti kurulamayınca, 63. Hükümet seçim hükümeti olarak kurulmuştur. Bu hükümet Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk seçim hükümeti olmuştur.

1 Kasım 2015'de yapılan genel seçimlerden sonra AK Parti yeniden tek başına iktidar olmuştur. 64. Hükümet, Davutoğlu'nun başbakanlığında kurulmuştur. Bir yıl önce göreve gelen Yekta Saraç da YÖK başkanlığı görevini sürdürmüştür. 64. Hükümet Ahmet Davutoğlu'nun 22 Mayıs'ta Cumhurbaşkanına istifasını sunmasıyla son bulmuştur.

3.3.6.1. 64. Hükümet Programı

64. hükümet programı kuşkusuz, yükseköğretim ve üniversiteler ile ilgili en kapsamlı hedeflerin yer aldığı hükümet programı olmuştur (64. Hükümet programı, 2015). Özellikle üniversitelerin uluslararasılaşması ve bulundukları bölgelerin gereksinimlerine göre uzmanlaşması öngörülmektedir. Uluslararasılaşma konusunda;

dünya üniversiteleriyle işbirliği, yurt dışındaki üniversitelerin Türkiye'de, Türkiye'deki üniversitelerin yurtdışında faaliyet göstermelerine olanak sağlanması ve yabancı öğrencilerin Türkiye'ye getirilmesi hedeflenmektedir. Bir önceki yıl 2014'te Türkiye'ye Avrupa'dan gelen öğrenci sayısı 4.222 iken, aynı yıl Polonya'da bu sayı 16 bin dolaylarındaydı. Keza yurt dışına giden öğrenci sayımız aynı yıl için toplam 45 bin iken, bunların 4'te 1'i Orta ve Doğu Avrupa'ya gitmiştir (UNESCO, 2015). Var olan devlet ve vakıf üniversitelerinin yanında özel üniversitelerin de kurulması konusunda adımlar atılacaktır. Öğrenci bursları 330 TL'den 400 TL'ye artırılacaktır. Yine daha önceki programlarda yer alan üniversite-sanayi işbirliği de bu programda yer almıştır.

En önemli hedef ise, bu yıl yine dile getirilen yükseköğretim reformu olmuştur. bu kapsamda, 'Yükseköğretim Çerçeve Yasası' hazırlanacak ve 'Yükseköğretim Kalite Kurulu' ile 'Yükseköğretim Planlama Kurulu' oluşturulacaktır.

3.3.6.2. Yükseköğretim Kanunu Tasarısı

Hükümet programında yer alan yükseköğretim reformu için çalışmalar yıl sonuna dek başlamıştır. Bu bağlamda YÖK, Yükseköğretim Kanunu Tasarısı için çalışmalara başlandığını 25 Aralık 2015 tarihinde duyurmuştur (YÖK, 2015b). 28 Ocak günü YÖK başkanı Saraç, bakan Avcı'nın da katıldığı bir toplantıda, YÖK değişikliğinin gerçekleşmesi durumunda izlenecek ilkelerin neler olabileceğine ilişkin bir sunum gerçekleştirdi ("Başkan Saraç, YÖK sistemiyle ilgili sunum yaptı", 2016). Sonrasındaki süreçte ise YÖK yasasına ilişkin bir gelişme kaydedilmemiştir.

Türk yükseköğretim tarihinde tasfiyelerin kronolojisini şöyle kısaca sıralayabiliriz:

- Kurulması düşünülen ilk darülfünunda müdür olarak görev yapan Hoca Tahsin Efendi (1811-1881), darülfünun kapatılmasından hemen önce, 1872 yılında Cemaleddin Afgani olayının etkisiyle, görevinden ve hocalıktan ihraç edilmiştir (Hatiboğlu, 2000, s.459)
- 1908 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Tıp Fakültesi'ne dönüştürülmesi ve bir yıl sonrasında Mekteb-i Tıbbıye-i Şahane ile birleştirilmesi

sonucunda, aralarında tıbbiyenin Rumeli'ye taşınmasına karşı çıkanların - Operatör Dr. Cemil Topuzlu'nun başını çektiği yükseköğretim tarihimizdeki ilk toplu tasfiye yaşanmıştır (Dölen, 2010, s.199).

- 1918 yılında Darülfünun Fen Fakültesi Kimya-yı Sınai hocası Osman Suzi Bey hakkında hazırlanan, laboratuvardan bir takım eşya ve kimyasal maddelerin kaybolmasına yönelik hazırlanan fezleke, 1920 yılında Şura-yı Devlet tarafından hırsızlığın sabit görülmesi ve yargılanmasına karar verilmesi sonucunda Osman Suzi Bey Darülfünun'dan ayrılmak zorunda kalmıştır.
- 1919-1920 yıllarında Mütareke döneminde, İngilizler tarafından savaş suçlusu ve Ermeni tehcirinden sorumlu tutulan aralarında Ahmet Ağaoğlu ve Ziya Gökalp'in de bulunduğu 145 kişi Malta'ya sürgüne gönderilmiştir.
- 1919 Nizamnamesi öncesinde Edebiyat, Hukuk ve Fen fakültelerinden pek çok hoca İttihad ve Terakki ile ilişkili olduğu gerekçesiyle tasfiye edilmişlerdir.
- 1922 yılındaki Darülfünun Grevi olarak geçen öğrenci olaylarında, Türklüğe ve Milli Mücadele'ye karşı oldukları gerekçesiyle beş hocanın okuldan uzaklaştırılması istenmiştir. Bu müderrisler Cenap Şahabettin, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ali Kemal, Hüseyin Daniş ve Marujan Bersamiyan'dır (Kabacalı, 2007, s.62-66).
- 1932 yılındaki 1. Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi'ne yönelik bilimsel eleştirilerde bulunan Zeki Velidi Togan, Maarif Vekilliğinden gelen baskı ve kendisine oluşturulan kamuoyundan gelen tepkiler sonucunda aynı yıl istifa ederek ülkeyi terk etmiştir.
- 1933 yılında çıkarılan ve daha önce söz ettiğimiz 2252 sayılı yasa ile başlayan reform çalışmaları kapsamında, Darülfünun hocalarının 157'si tasfiye edilmiştir.
- 1934 yılında çıkarılan bir yasayla kadroların yeniden düzenlenmesi ve kimisinin kaldırılması yoluyla aralarında Tıp Fakültesi Dekanı Tevfik Salim [Sağlam], Edebiyat Fakültesi'nden Mehmet Ali Ayni'nin de olduğu sekiz kişinin görevlerine son verilmiştir.
- 1946'da çıkarılan 4936 sayılı olan ve üniversitelerin özerkliğini koruma altına alan yasanın öncesinde üniversitede başlayan, 1948 yılında Pertev

Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes ve beş sığınmacı Alman hocanın kadroları ellerinden alınarak sonuçlanan olaylar bir diğer tasfiye sürecidir.

- 27 Mayıs darbesinin hemen ertesinde çıkarılan 114 sayılı yasayla 147'ler olarak anılan 147 öğretim üyesinin görevlerine son veren yasal tasfiyeye bir başka örnektir.
- 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na dayanarak başlayan kamu kurumlarını "temizleme" süreciyle binlerce öğretim üyesinin görevlerine son verilmiştir.

SONUÇ

Üniversitelerin bugünkü durumunu anlayabilmek için, bilginin tarihsel süreç içinde geçirdiği evrimi iyi anlamak gerekmektedir. Bilgiyi doğanın bilgisi/hakikat ve bilme/haber alma gibi iki anlama gelen sözcüklerle anlatıyordu Platon. Özellikle İngilizce'de, *information, konwledge, data, konw-how* gibi birbirinden farklı anlama gelen sözcükler varken Türkçe'de bu sözcüklerin anlamlarını karşılayan ilk sözcük hep bilgi olmuştur. Bilginin bu denli değişik anlama gelmesi onu açıklamada karşımıza türlü zorluklar çıkarmıştır. Her düşünürün ve toplumun sözcüğe yüklediği anlam da coğrafyaya, kültüre, tarihe göre değişince gerçekten güç bir durumla karşılaşılıyor.

Bilgiyi, saf-pür-katışıksız olarak doğanın bilgisi anlamında ele alırsak Platon'un kastettiği *episteme* sözcüğüyle karşılaşırız. Buna göre sahip olduğumuz bilgi hakiki bilgidir. Hakiki bilgiye sahip olmak demek onu müdahale ve kontrol edebilmeye yarar. Dolayısıyla bilgi bir anlamda güç sahibi olmaktır. Buradan yola çıkarak bilgiyi elinde bulunduran kişide de iktidar olma potansiyeli bulunmaktadır.

İktidarı ele alırken güç ile ilişkilendirmemiz, onun bilgiyle hareket edeceği anlamına gelir. Salt güce dayalı iktidar otoriterdir. Güç ve ideolojiyle yönetim sağlayan iktidar ise totaliterdir. İdeolojiyi kullanırken iktidar, meşruluğunu sürdürebilmek için denediği yollardan bir kısmı manipülasyon, kamuoyu oluşturma, propagandayken, bir kısmı da bilginin üretilmesi yoluyla gerçekleşir. Bu noktada iktidarın ideolojik aygıtı haline gelir.

Bilgiyi-iktidar ilişkisi sadece bir mücadeleler alanı değil, aynı zamanda danışıklı dövüş biçiminde de olur. Platon'un savunduğu gibi bir mücadeleler alanı olması ve biri varken diğerinin varlığını sürdüremeyeceği algısı, uzun yıllar içinde öyle olmadığı birçok kez kanıtlandı. Ortaçağda sistematik bilginin kurumsallaşmasıyla oluşan ilk üniversite örnekleri, bilgi ve iktidarın mücadele alanına ev sahipliği yapıyordu. İtalya'da öğrenci loncaları olarak örgütlenen ilk üniversiteler ile Fransa'da kilise denetiminde ortaya çıkan üniversiteler arasında ciddi farklar vardı. İtalya'daki tıp ve hukuk temelinde kurulmuş olan okullar daha özerk iken, Fransa'da ilahiyat temelinde kurulmuş olan okullar kilisenin himayesindeydiler.

Ortaçağın skolastik yapısının etkisinde kalan ilk üniversiteler, sonraki yıllarda geniş bir yayılma alanıyla birlikte farklı yapı ve anlayışlarda karşımıza çıktı. Ancak üniversitelerin sayısının artması, onlara bilim alanında öncü rol yüklemedi. Bilim, özellikle doğa bilimleri, hala üniversite dışında gelişiyordu. Bilim akademilerinin kurulmasıyla bilimsel referans noktaları oluşmuştu.

19. yüzyılda ortaya çıkan Humboldt modeli üniversite, günümüzde hala kullanılan üniversitelerin üç asıl görevini ortaya koymuştur. Buna göre, bir üniversite bilimsel araştırma yapma, araştırma sonuçlarında eğitim-öğretim yapma ve toplum yararına sunma görevleriyle yükümlü kılınmıştı. Ayrıca yönetsel, mali ve bilimsel özerklik olarak da üniversiteleri vasıflandırılmıştır. Bu sistem daha sonra Amerikan üniversitelerine yansıyacaksa da, Amerikan üniversitelerinin 20. yüzyılda ağırlığını hissettirmesiyle piyasaya dayalı bir üniversite eğitimine dönüşecektir. Böylece üniversitelerin ortaya çıktığı ilk zamanlardaki mesleğe yönelik eğitim anlayışı 20 ve 21. yüzyıllarda yeniden üniversitelerin birinci görevi haline gelmiştir. Bilinmelidir ki; üniversitelerin birincil amacı araştırma yapmaktır: doğruyu araştırmak veya yanlışlığı kanıtlamak.

Osmanlı'nın ardından gelen Cumhuriyet rejimi, eğitimde büyük atılımlar gerçekleştirilmiştir. Selefi olan Osmanlı'nın yapmak istediği ancak yapamadığı eğitimde yenilikleri yerine getirmiştir. Alfabe devrimi, dilde sadeleşme, eğitimde birlik gibi çağdaş ve milliyetçi bir yaklaşımla devrimler gerçekleşmiştir. Devleti oluşturan seçkin kadrolar çağdaş devlet yapısına uygun çağdaş bireylerin yetişerek yeni bir ulus yaratma ülküsü yolunda, eğitime yönelik devrimler çok önemliydi. Batılı uygarlıklara benzemek amacıyla gerçekleştirilen bu adımların son basamağında Darülfünun'un çağdaşlaştırılması geliyordu. Bu bağlamda ülkede bulunan üniversite yapısına sahip tek kurumu dönüştürmek gerekti. Tek parti yönetimiyle yıllarca devam eden siyasi otorite üniversitelerle ilişkileri tek bir düzlemde devam etmemiştir. 1946'da Demokrat Parti'nin seçimlere girerken verdiği özerk üniversite sözünü CHP seçimi kazandıktan sonra yerine getirmişse de, 2 yıl sonra DTCF'de çıkan olaylar sonucunda devlet eliyle öğretim üyelerini görevden almak suretiyle gölge düşmüştür. 1961 Anayasasını ordu ve bir takım profesörlerin el birliğiyle hazırlanması, karşımıza yine iktidar ile gelişen organik ilişkileri gün yüzüne çıkarmıştır.

1970'li yılların çalkantılı siyasi yıllarında üniversitelerin toplumsal yaşamı belirlemede öncü rolü olmuştur. Ekonomik ve siyasi krizlerin yanı sıra bir de öğrenci hareketlerinin yeniden alevlenmesiyle toplumda kargaşa ortamı kaçınılmaz hale geldi. Gelinen son kertede üniversiteler bu huzursuzluğun merkezi gösterilerek 12 Eylül darbesiyle birlikte sıkı denetim altın alınmışlardır. Üniversitelerdeki ideolojik çatışmaları sonlandırmak ve dağınık olan yükseköğretim sistemini birleştirmek ve düzenlemek amacıyla yeni bir kurum oluşturma düşüncesi gelişmiştir.

Daha önce denenen ancak yasal yollarla önü tıkanan Yükseköğretim Kurulu, bu kez anayasada tanımlanarak "güvence" altına alınmıştır. Çok geniş yetkilerle donatılan YÖK, resmi ideolojinin yürüttüğü "makbul" yurttaş politikası yerini, "suskun" yurttaşa vermiştir. Darbe sonrası getirilen uygulamalarla üniversite öğrencileri ve öğretim üyeleri çok ağır yaptırımlarla karşılaşmış ve binlerce öğretim üyesiyle öğrenci üniversitelerden uzaklaştırılmış veya istifaya zorlanmıştır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda yer alan "ATATÜRK" vurgusu ise, yeni dikta yönetiminin kendisini Atatürkçü saiklerle tanımladığını göstermekteydi.

Bu kez iktidar mücadelesi yerini işbirliğine bırakmış ve YÖK aracılığıyla üniversiteler tahakküm altına alınmıştır. 1980'li yılların dünyadaki neo-liberalizm rüzgarından etkilenen Türkiye, "demokratik" seçimler sonucunda siyasal yönetimi liberal muhafazakar parti olan ANAP'a bırakmıştır. Üç dönem arka arkaya iktidar olmasına rağmen yükseköğretim yasasına ilişkin rektörlerin seçimi dışında bir düzeltme veya özgürleştirme gerçekleştirememiştir. Ardından gelen 1990'lı yılların her alanda istikrarsız zamanları, üniversitelerin daha fazla aleyhine işleyen dönemi olmuştur. 90'lı yıllarla birlikte üniversite-sanayi işbirliğine ağırlık verilmesi, üniversitenin baskı ve kısıtlı olarak yürüttüğü bilimsel araştırma görevinin yerini meslek yetiştirme amaçlı eğitim almıştır.

Bugün, Türkiye'de üniversiteler piyasa odaklı işlemektedir. Bunun en büyük kanıtı da sanayi-üniversite işbirliği adı altında yürütülen politikalardır. Siyasal partilerin seçim bildirgelerinde de yer verdikleri ve iktidara geldiklerinde uygulamak için çaba sarf ettikleri bu durum, üniversiteleri, öğrencilerini meslek için yetiştiren kurumlar haline getirmiştir. Aslında, seçim bildirgelerinin içeriğinde yer alan yükseköğretimle ilgili maddelerin çok samimi olmadığı görülür. İktidara gelen her

parti bir süre sonra yükseköğretimi değiştirip dönüştürmek bir yana, askeri otoritenin ürünü olan YÖK aracılığıyla yükseköğretimi yönlendirmeye ve nüfuz alanını genişletme amacını gütmüşlerdir.

1990'lı yıllardaki üniversite enflasyonu nedeniyle, ülkede üniversite sayısı yerel siyasetçilerin güdümüyle bir anda birkaç kat artmıştır. Seçim vaadi olarak üniversite yaptırılma sözü verilen illerde kurulan üniversiteler, yıllarca yetersiz altyapı ve hoca eksikliği nedeniyle büyük sıkıntılar içinde kalmıştır. Bu üniversitelerin kuruluşunda rektör atamalarında Türk-İslam sentezine yakın kimseler seçilerek, dönemin siyasal ortamına uygun olarak hareket edilmiştir. Toplum içinde bazı kesimlerce desteklenen siyasal İslam akımı da yine bu dönemde yükselişe geçmiş ve etkisi üniversitelere dokunmuştur. Üniversitelerde başlayan İslamcı hocaların kümelenmesi iddiaları ve toplumda yükselen gerici etkinlikle sonucunda yaşanan 28 Şubat süreci, üniversitelerin bir kez daha siyasal krizlerle doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir.

Anayasada yer almamasına rağmen kılık kıyafet yönetmelikleriyle başörtüsünün üniversitelerden yasaklanması yıllarca tartışılan konu halini almıştır. Üniversiteler bilim tartışmalarıyla değil, her gün gazetelerde boy gösteren başörtülü öğrencilerin okullardan kovulmasıyla gündeme gelmeye başlamıştır. Üniversiteler bilimsellikten uzak şekilci ve politik polemiklerin odağı haline gelmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde özgürlükler ve reformlar söz veren Ak Parti'nin tek başına iktidar kurduğunu görüyoruz. Yıllarca beklenen ancak hiçbir partinin yanaşamadığı yükseköğretim yasasını değiştirme adımını Ak Parti atmıştır. Her nasılsa yıllarca YÖK'den muzdarip olduğunu dile getiren bazı akademisyen ve rektörler, bu kez başka şeyleri bahane ederek düzenlemeye karşı çıkmışlardır. Öyle ki, ikinci kez yasa tasarısı hazırlanıp kamuoyuna sunulduğunda, YÖK üyeleri ve bazı akademisyenler soluğu askerin yanında almışlardır. Sonuç olarak Ak Parti' ilk on yılında gerçekleştirilememiş üç tane YÖK yasa taslağı olmuştur.

Üniversite sayılarındaki artışla birlikte yükseköğretimde okullaşma oranı olması gereken düzeye gelmiştir. Üniversitede okumak isteyen öğrencilerin tercihlerinin çoğalarak yükseköğretime erişebilmesi kuşkusuz önemli bir adımdır.

Bunu sağlarken yeterli fiziksel koşulların bulunmaması, fakülteyi oluşturacak hatta ders verecek hocaların eksikliği, çevresel koşulların göz ardı edilmesi gibi birçok nedenden dolayı, 20 yıllık üniversiteler bile yeni yeni kendilerini kanıtlamaya başlamışken, 81 ilde üniversite kurmanın arkasında bir takım ekonomi politik nedenler de aranmalı. Her şeyden önce talebin olduğu yerde arz edilen sadece taş binalardan oluşan üniversiteler, işsizlik oranlarını yükseltmemesi amacıyla 18 yaşını geçmiş bireylerle doldurulmuş olması önemli bir etmendir. Ayrıca kuruldukları bölgelerde ekonomik yaşama katkı sağlamaları kentin gelişmesi açısından olumlu bir etken iken, üniversiteyi sadece ekonomik yarar sağlama güdüsüyle kurmak da en az ilkinin olumlu etkisi kadar olumsuz bir zihniyete sahiptir. Öğrenci profili gittiği kentlerin sadece ekonomik değil, toplumsal ve kültürel yapısına da katkıda bulunarak kentin gelişmesini sağlar. Ancak yatırım yapılmamış, kaynakların kıt olduğu, başka yerden gelenlere yabancı gözüyle bakılan kentlerde bırakın katkı sağlamayı, daha da huzursuzluk yaratacak olumsuzluklarla karşılaşılabilir. Neredeyse her ilçeye açılan üniversitelerin bilimi ilerletmeyle ilgisinin olmadığı ve özellikle vakıf üniversitelerinin birer apartman üniversitesi halinde çoğalmalarının ticari kazanç dışında bir kuruluş gerekçesinin olmadığı söylenebilir.

Bugüne gelindiğinde, bilginin iktidar ile olan çekişmesi devam etmektedir. İktidarın bilgi aracılığıyla toplumda tahakküm kurması yaşanan bu süreçte kendini göstermektedir. Yine görülmektedir ki, ülkede yaşanan siyasal krizlerin her birinden sonra istisnasız üniversitelere dokunan bir nokta yaşanmıştır. Darülfünunun kurulduğu ilk yıllardan beri bu tasfiye süreci geleneksel bir hal almıştır. Dolayısıyla denilebilir ki, siyasal otoriteler güçleri ellerine geçirdiklerinde ilk iş olarak bilgi üretim yerlerini kontrol altına almak istemektedirler. Bunun örnekleri defalarca yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Siyasal krizlerle paralel ilerleyen müdahaleler, demokrasi sağlanmadığı ve üniversiteler tam anlamıyla bağımsızlığına kavuşmadığı sürece ilerleyen yıllarda da devam edeceğe benziyor.

KAYNAKÇA

Adıvar, A. Adnan (1987). Tarih Boyunca İlim ve Din (Bilim ve Din), (4. Baskı). Ankara: Remzi Kitabevi.

Akyüz, Yahya (2011). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Pegem Akademi.

Althusser, Louis (2005). Devletin İdeolojik Aygıtları, (5. Baskı), (Çev. Y. Alp ve M. Özışık). İstanbul: İletişim Yayınları.

Arap, Sultan Kavili (2007). Türkiye'de Üniversitelere İlişkin Politikalar Ve Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçimi, (doktora tezi), İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Arslan, Ali (2011). Türkiye'de Üniversite ve Siyaset. İstanbul: Paraf Yayınları.

Arslan, Hüsamettin (1999). "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği". Doğu-Batı (sayı 7): 43-61.

Atılgan, G. (2013). "İdeoloji". Şu kitapta: (Yay. haz.), Gökhan Atılgan ve Attila Aytekin. Siyaset Bilimi. İstanbul: Yordam Kitap: 285-297.

Ayni, Mehmet Ali (1995). Daru'l-fünun Tarihi. İstanbul: Pınar Yayınları.

Berkes, Niyazi (2003). Türkiye'de Çağdaşlaşma, (4. Baskı). İstanbul: YKY.

Bourdieu, Pierre (2013). Bilimin Toplumsal Kullanımları (Çev. L. Ünsaldı). Ankara: Heretik Yayınları.

Bruno, Giordano (2004). Küllerin Şöleni (Çev. H. Portakal). İstanbul: Cem Yayınevi.

Bulut, Yücel (2011). "İdeolojinin Tarihçesi", Sosyoloji Dergisi, 3(23). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları: 183-206.

Burke, Peter (2004). Bilginin Toplumsal Tarihi, (Çev. M. Tunçay), (2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Cangızbay, Kadir (2000). Hiç Kimsenin Cumhuriyeti. Ankara: Ütopya.

Charle, Christophe, Jacques Verger (2005). Üniversitelerin Tarihi. Ankara: Dost Kitabevi.

Çelik, Zafer ve Bekir Gür (2014). "Yükseköğretim Sistemlerinin Yönetimi ve Üniversite Özerkliği: Küresel Eğilimler ve Türkiye Örneği". Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 4(1): 18-27.

Demirer, Yücel, Metin Duran, Özgür Orhangazi (2000). Ateş Altındaki Üniversite. Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.

Doğramacı, İhsan (1988). "Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın Konuşması". (Yay. haz.) Özcan Demirel ve Nizamettin Koç. Türk Eğitim Derneği XII. Toplantısı. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları: XXII-XXXVII.

Dölen, Emre (2010a). "Osmanlı Döneminde Darülfünun: 1863–1922", Türkiye Üniversite Tarihi 1. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları.

Dölen, Emre (2010b). "Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş: Tasfiye ve Yeni Kadrolar", Türkiye Üniversite Tarihi 3. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları.

Dölen, Emre (2010c). "Özerk Üniversite Dönemi: 1946-1981", Türkiye Üniversite Tarihi 5. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları.

Dölen, Emre (2010d). "Yüksek Ziraat Enstitütüsü'nde Bilimsel Araştırmanın Kurumsallaşması ve Yapılan Doktoralar (1933-1948)". (Yay. haz.), Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861 – 1961). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi: 217–233.

Dölen, Emre ve Nuran Yıldırım (2003). Darülfünun'dan Günümüze Üniversite Yayıncılığı ve Yaşamı. 36 Sergi-Katalog 3. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları.

Ergin, Osman (1977). Türk Maarif Tarihi, (Cilt 3-5). İstanbul: Eser Matbaası.

Erol, Burçin (2005). "Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler", Doğu Batı, (sayı 33), (3. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları: 81-95.

Foucault, Michel (1999). Bilginin Arkeolojisi (Çev. V. Urhan) İstanbul: Birey Yayıncılık.

Foucault, Michel (2011a). Büyük Kapatılma (Çev. I. Ergüden ve F. Keskin). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel (2011b). Entelektüelin Siyasi İşlevi (Çev. I. Ergüden, O. Akınhay ve F. Keskin). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, Michel (2012). İktidarın Gözü (Çev. I. Ergüden). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gasset, Ortega (1997). Üniversitenin Misyonu (Çev. B. Üçpınar). İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Gökırmak, Mert (2009). "Bilgi, İktidar ve Üniversite". (Yay. haz.), Kanbolat, H. ve Karasar H. A. Stratejik Düşünme Ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 247-260.

Gül, Ahmet (1997). Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Daru'l-Hadislerin Yeri. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Gülenç, Nihal Petek (2013). Platon'da Bilgi-İktidar İlişkisi (doktora tezi), Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Günay, Durmuş (2004). "Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği", International Congress on Higher Education. İstanbul: 1-15.

Günergun, Feza (2010). "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Araştırmanın Kurumsallaşması: 1933 Reformu'nu İzleyen Otuz Yıl İçinde Yapılan Doktoralar". (Yay. haz.), Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi: 190-213

Günergun, Feza ve Kaan Ata (2010). "İstanbul Üniversitesi'nde Fen Bilimlerinde Araştırmanın Kurumsallaşması: 1933 Reformu'nu İzleyen Otuz Yıl İçinde Yapılan Doktoralar". (Yay. haz.), Namık Kemal Aras, Emre Dölen ve Osman Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861–1961), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi: 163-189.

Gürüz, Kemal (1992). Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite. Ankara: T.C. Başbakanlık.

Gürüz, Kemal (2001). Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim-Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri. Ankara: ÖSYM Yayınları.

Gürüz, Kemal, Erdoğan Şuhubi, Celal Şengör vd (1994). Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji, yayın no.94. İstanbul: TÜSİAD.

Hatiboğlu, Tahir (1990). Eylül Üniversitesi. Ankara: Selvi Yayınevi.

Hatiboğlu, Tahir (2000). Türkiye Üniversite Tarihi. Ankara: Selvi Yayınevi.

Hızlı, Mefail (2008). "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(17). Bursa: Bursa Üniversitesi yayınları: 25-46.

Hirsch, Ernst (1998). Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, Cilt 1. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

İhsanoğlu, Ekmeleddin (1990). Darülfünun Tarihçesine Giriş: İlk İki Teşebbüs, Belleten, 54, (210), 699-737.

İhsanoğlu, Ekmeleddin (1993). Darülfünun Tarihçesine Giriş (II): Üçüncü Teşebbüs, Belleten, 57, (218), 201-239.

İhsanoğlu, Ekmeleddin (2010). Darülfünun: Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı, (Cilt 1-2). İstanbul: IRCICA.

İnönü, Erdal (2010), "İstanbul Üniversitesi'nin 1933 Reformu'ndan Sonraki Gelişmesi Üzerine Düşünceler", (Yay. haz.), Namık Kemal Aras, Emre Dölen

ve Osman Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi: 87-88.

Kabacalı, Alpay (2007). Türkiye'de Gençlik Hareketleri, (3. Baskı). İstanbul: Gürer yayınları.

Kışlalı, Ahmet Taner (1987). Siyaset Bilimi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.

Kurtuluş, Berrak (1995). "ABD'ne Beyin Göçünün Seyri". Sosyal-Siyaset Konferansları Dergisi, 40, 133-144.

Makdisi, George (2012). Ortaçağ'da Yüksek Öğretim: İslam Dünyası ve Hıristiyan Batı (Çev. A. Çavuşoğlu). İstanbul: Klasik Yayınları.

Malche, Albert (1998). Albert Malche'ın İstanbul Darülfünunu Hakkında Raporu, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Mannheim, Karl (2002). İdeoloji ve Ütopya, (Çev. M. Okyayuz). Ankara: Epos Yayınları.

Marangoz, Cemal (2008). Çağdaş Üniversite, Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.

Ober, Josiah (2008). Democracy and Knowledge, Oxford: Princeten University Press.

Okçabol, Rıfat (2007). Yükseköğretim Sistemimiz. Ankara: Ütopya.

Özen, Haldun (2002). Entelektüelin Dramı. Ankara: İmge Yayınevi.

Platon, (2010). Diyaloglar (Çev. T. Aktürel). (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Russell, Bernard (1990). İktidar, (Çev. M. Ergin). İstanbul: Cem Yayınevi.

Sayılı, Aydın (2011), Ortaçağ İslam Dünyasında Yükseköğretim: Medrese; Higher Education in Medieval Islam: The Madrasa, (Çev. R. Duran). Ankara: Öncü Kitap.

Seignobos, Charles (1960). Avrupa Milletlerinin Mukayeseli Tarihi, (Çev. S. Tiryakioğlu). İstanbul: Varlık Yayınları.

Stella, Francesco (2016). "Üniversitelerde Retorik". Şu kitapta: (Yay. haz.), Eco U, Ortaçağ-Katedraller, Şövalyeler, Şehirler (Çev. L. Basmacı). Cilt 2. (2. Baskı). İstanbul: Alfa yayınları: 483-487

Subaşı, Necdet (2008). "Bir Darbeye Ad Koymak Yan Da Postmodern Darbe", Hece Dergisi. Ankara: Hece Yayınları: 55-65.

Şengül, Tarık (2013). "İktidar". Şu kitapta: (Yay. haz.), Gökhan Atılgan ve Atilla Aytekin, Siyaset Bilimi. İstanbul: Yordam Kitap: 41-53.

Şimşek, Şaban (2006, Ocak). Kırmızı Çizgi YÖK. Ankara: Nobel Basımevi.

Şirin, İbrahim (2005). "İktidar Teknolojileri ve Entelektüeller", Düşünen Siyaset-İktidar. Ankara: Lotus Yayıncılık: 82-86.

Şirin, İbrahim (2014). "Osmanlı'dan Günümüze Türk Akademisinin Siyasi İktidar İle Dansı". Şu kitapta: (Yay. haz.). Güney Çeğin, ve İbrahim Şirin, Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları. İstanbul: İletişimYayınları, 477-497.

T.C. Yükseköğretim Kurulu (2003) Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: YÖK Yayınları.

T.C. Yükseköğretim Kurulu (2005, Kasım). Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

T.C. Yükseköğretim Kurulu (2007, Şubat). Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi. Ankara: T.C. Yükseköğretim Kurulu.

Tekeli, İlhan (2010). Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye'de Yükeköğretimin ve YÖK'ün Tarihi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toprak, Zafer (2012). Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji. İstanbul: Doğan Yayıncılık.

Timur, Taner (2000). Toplumsal Değişme ve Üniversiteler. Ankara: İmge Kitabevi.

Unat, Yavuz (2002). "Takiyüddin ve İstanbul Gözlemei (Rasathanesi)". Şu kitapta: (Yay. haz.). Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Türkler (Cilt 11). Ankara: yeni Türkiye Yayınları 500-522.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). Osmanlı Tarihi, Cilt 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Widmann, Horst (2000). Atatürk ve Üniversite Reformu. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ELEKTRONİK KAYNAK

"1999 ÖSS'nin İptal Edilme Nedeni Ortaya Çıktı." (2015, 8 Ocak). memurlar.net. http://www.memurlar.net/haber/496618/1999-oss-nin-iptal-edilme-nedeni-ortaya-cikti.html Erişim tarihi: 30.04.2017

"3 rektör adayına türban çelmesi." (1998, 24 Ekim). Hürriyet. http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-44356 Erişim tarihi: 01.05.2017

"Başkan Saraç, YÖK sistemiyle ilgili sunum yaptı", (2016, 28 Ocak). http://www.memurlar.net/haber/561762/baskan-sarac-yok-sistemiyle-ilgili-sunum-yapti.html Erişim tarihi: 06.05.2017

"Danıştay'dan YÖK kararına durdurma", (2009, 25 Kasım), Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/danistaydan-yok-kararina-durdurma-13041125 Erişim tarihi: 03.05.2017

"Eğitim", (2011, Ocak). Taha Özhan, Hatem Ete, Selin Bölme (Yay. haz.). 2010'da Türkiye, 149-159. Ankara: SETA. http://docplayer.biz.tr/16195882-2010-da-turkiye-seta-analiz.html Erişim tarihi: 03.05.2017

"Haksız yasağa gülünç gerekçe", (2011, 20 Ocak). Yeni Asya. http://www.yeniasya.com.tr/gundem/haksiz-yasaga-gulunc-gerekce_102900 Erişim tarihi: 03.05.2017

"Harç tablosu", Harç Tablosu, (t.y.). Cumhuriyet Üniversitesi, http://www.cumhuriyet.edu.tr/userfiles/file/ogrenciisleribelgeler/190253147.pdf Erişim tarihi:07.05.2017

"İşte adım adım YGS'de şifre krizi", (2011, 26 Nisan), NTV. http://www.ntv.com.tr/galeri/egitim/iste-adim-adim-ygsde-sifre-krizi Erişim tarihi: 03.05.2017

"KPSS'de karı-koca 120 soruyu doğru yanıtlamış", (2010, 18 Ağustos), Sol. http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/kpssde-kari-koca-120-soruyu-dogru-yanitlamis-haberi-32275 Erişim tarihi: 03.05.2017

"MEB'in Pedagojik Formasyon Kursu'na durdurma", (2006, 19 Nisan), Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/mebin-pedagojik-formasyon-kursuna-durdurma-4278746 Erişim tarihi: 01.05.2017

"Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) Tarihçesi ve Bugünkü Durumu", T.C. Yükseköğretim Kurulu, http://www.yok.gov.tr/web/oyp/oyp-tarihce Erişim tarihi: 05.05.2017

"ÖSS ertelendi." (1999, 2 Mayıs). Sabah. http://arsiv.sabah.com.tr/1999/05/02/g01.html Erişim tarihi: 30.04.2017

"Özcan: En büyük hayalim YÖK'ü yok etmek", (2009, 14 Temmuz). http://www.sdplatform.com/Haberler/Haberler/1973/Ozcan-En-buyuk-hayalim-YOKu-yok-etmek.aspx Erişim tarihi: 03.05.2017

"Rektörlerden Yeşil Işık", (2003, 22 Ağustos), Yeni Şafak, http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/agustos/22/g03.html Erişim tarihi: 01.05.2017

"Sınavlarda da türban serbest", (2010, 19 Ekim), Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/sinavlarda-da-turban-serbest-16075287 Erişim tarihi: 03.05.2017

"Türbanlı öğrenci dersten atılmayacak" (2010, 04 Ekim), Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/turbanli-ogrenci-dersten-atilamayacak-15957534 Erişim tarihi: 03.05.2017

"Üniversite öğrencilerine müjde". (2012, 28 Ağustos). Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/universite-ogrencilerine-mujde-21318702 Erişim tarihi: 04.05.2017

"YGS'de türban serbest", (2011, 03 Ocak), Radikal, http://www.radikal.com.tr/turkiye/ygsde-turban-serbest-1034939/ Erişim tarihi: 03.05.2017

"YÖK Başkanı Özcan: Amacımız yasakları kaldırmak", (2007, 11 Aralık), Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/yok-baskani-ozcan-amacimiz-yasaklari-kaldirmak-7848596 Erişim tarihi: 03.05.2017

"YÖK katsayıyı kaldırdı", (2009, 21 Temmuz), Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/yok-katsayiyi-kaldirdi-12120453 Erişim tarihi: 02.05.2017

"YÖK Tasarısı Laikliğe Aykırı", (2004, 6 Mayıs), Milliyet, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/ShqfouoLDoaTmsSvbNxsew_x3D__x3D_ Erişim tarihi: 01.05.2017

42. Hükümet Programı. (1979). III. Ecevit Hükümeti Programı. https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP42.htm Erişim tarihi: 09.04.2017

43. Hükümet Programı. (1980). VI. Demirel Hükümeti Programı. https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP43.htm Erişim tarihi: 09.04.2017

45. Hükümet Programı. (1983). I. Özal Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP45.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

46. Hükümet Programı. (1987). II. Özal Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP46.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

47. Hükümet Programı. (1989). Akbulut Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP47.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

48. Hükümet Programı. (1991). I. Yılmaz Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP48.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

49. Hükümet Programı. (1991). VII. Demirel Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP49.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

50. Hükümet Programı. (1993). I. Çiller Hükümeti Programı. https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP50.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

51. Hükümet Programı. (1995). II. Çiller Hükümeti Programı. https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP51.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

52. Hükümet Programı. (1995). III. Çiller Hükümeti Programı. https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP52.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

54. Hükümet Programı. (1996). Erbakan Hükümeti Programı. https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP54.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

55. Hükümet Programı. (1997). III. Yılmaz Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP55.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

57. Hükümet Programı. (1999). V. Ecevit Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP55.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

58. Hükümet, (2003). Acil Eylem Planı (AEP), http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EylemVeDigerPlanlar.aspx Erişi m tarihi: 02.05.2017

58. Hükümet Programı. (2002). Gül Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP58.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

59. Hükümet Programı. (2003). I. Erdoğan Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP59.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

60. Hükümet Programı. (2007). II. Erdoğan Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP60.htm Erişim tarihi: 02.05.2017

61. Hükümet Programı. (2011). III. Erdoğan Hükümeti Programı, https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP61.htm Erişim tarihi: 03.05.2017

62. Hükümet Programı. (2014). I. Davutoğlu Hükümeti Programı, file:///C:/Users/karta/Downloads/62nciHukumetPrograma.pdf Erişim tarihi: 04.05.2017

64. Hükümet Programı, (2015). III. Davutoğlu Hükümeti Programı, http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/kurumsalhaberler/64.hukumet_programi.pdf Erişim tarihi: 06.05.2017

Akçura, Belma ve Naki Özkan (2003, 13 Eylül). "Eğitimde Hegemonik Akıllı Çözüm Olmaz", Milliyet,

http://www.milliyet.com.tr/2003/09/13/guncel/gun0.html Erişim tarihi: 01.05.2017

Çağlav, Göksel ve Betül Kotan (2004, 15 Mayıs). "Rektörlerden sessiz isyan", Sabah, http://arsiv.sabah.com.tr/2004/05/15/gnd106.html Erişim tarihi: 01.05.2017

Çakır, Ruşen, İrfan Bozan ve Balkan Talu (2004). İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler, İstanbul: TESEV Yayınları. http://tesev.org.tr/tr/raporlar/?yazar_id=408 Erişim tarihi: 27.04.2017

Çelebi, Vedat (2013). "Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi. 5(1): 512-523. http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_sbd/arsiv.html Erişim tarihi: 07.05.2017

Çetinsaya, Gökhan (2013, 6 Kasım). Akademik Özgürlük Bildirgesi, http://yok.gov.tr/web/ogrenci/akademik-ozgurluk-bildirisi Erişim tarihi: 04.05.2017

Çetinsaya, Gökhan (2014a). Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası. http://yolharitasi.yok.gov.tr/ Erişim tarihi: 04.05.2017

Çetinsaya, Gökhan (2014b). Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası. Ankara: T.C. Yükseköğretim Kurulu. https://yolharitasi.yok.gov.tr/docs/YolHaritasi.pdf Erişim tarihi: 04.05.2017

Çolak, Saliha ve Bahar Atakan (2004, 14 Mayıs). "AKP Meclis'ten 114 fireyle çıktı", Milliyet, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/LxcDkuAHl03cERT2lSIVpg_x3D__x3D__ Erişim tarihi: 01.05.2017

Doğan, Yalçın (2003, 11 Şubat). "Rektörler Komitesinde Tam 'İkiyüzlü' Komedi", Hürriyet, http://www.hurriyet.com.tr/rektorler-komitesinde-tam-ikiyuzlu-komedi-127303 Erişim tarihi: 01.05.2017

Günay, Durmuş ve Bekir Gür (2009, Nisan). "Dünyada Üniversiteye Giriş Sistemleri ve ÖSS. Türkiye'nin 2023 Vizyonunda Üniversiteye Giriş Sistemi Kongresinde sunulan bildiri". Ankara: Atılım Üniversitesi. https://www.academia.edu/419902/D%C3%BCnyada_%C3%BCniversiteye_giri%C5%9F_sistemleri_ve_%C3%96SS Erişim tarihi: 30.04.2017

Gür, Bekir (2010, 1 Mart). Kim Demiş Eğitim Sistemini Hep Askerler Yapar Diye?, http://www.setav.org/kim-demis-egitim-sistemini-hep-askerler-yapar-diye/ Erişim tarihi: 03.05.2017

Gür, Bekir, Murat Özoğlu ve Zafer Çelik (2011, Aralık). "Eğitim". (Yay. haz.), Taha Özhan, Hatem Ete ve Selin Bölme, 2011'de Türkiye, 137-153. Ankara: SETA. http://file.setav.org/Files/Pdf/20130115111739_seta_analiz_2011de_turkiye_web_2.pdf Erişim tarihi: 03.05.2017

Gür, Bekir ve Zafer Çelik (2009). Türkiye'de Milli Eğitim Sistemi Yapısal Sorunlar ve Öneriler, Ankara: SETA, https://www.academia.edu/Documents/in/Turkiyede_milli_egitim_sistemi_Yapisal_sorunlar_ve_oneriler Erişim tarihi: 29.04.2017

Gür, Bekir, Murat Özoğlu, İpek Coşkun ve Müberra Görmez (2012, Aralık). "Eğitim". (Yay. haz.), Taha Özhan ve Hatem Ete "2012'de Türkiye", 143-158. Ankara: SETA. http://file.setav.org/Files/Pdf/20121224124203_seta-analiz-2012de-turkiye-final-web.pdf Erişim tarihi: 03.05.2017

Haskins, Charles Homer (1923). The Rise of Universities [Elektronik Sürüm]. New York: Cornell University Press. https://books.google.com.tr/books?id=7GzKaMZ2WwYC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false Erişim tarihi: 03.10.2016

İnsel, Ahmet (2014, 21 Kasım). "YÖK başkanı neden azledildi?". Radikal. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ahmet-insel/yok-baskani-neden-azledildi-1235904/ Erişim tarihi: 04.05.2017

Kahraman, Sibel (2003, 9 Temmuz). "Bu Tasfiye Hareketi", Milliyet, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=sibel%20kahraman%20Y%C3%96K&isAdv=false Erişim tarihi: 01.05.2017

Mengüşoğlu, Takiyettin (1958). Felsefeye Giriş [Elektronik Sürüm], (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mill, John Stuart (1867). Auguard Adress at St. Andrew, London. https://archive.org/details/inauguraladdres00millgoog Erişim tarihi: 11.10.2016

Oxford Dictionary https://en.oxforddictionaries.com/definition/university Erişim tarihi 04.10.2016.

Özbudun, Sibel (2012). Yeni YÖK Yasa Taslağı Üzerine: Piyasa Üniversiteyi Yutarken [1]. http://gomanweb.org/index.php/yazarlar/gomanweb-yazarlar/156-sibel-oezbudun/3558-yeni-yoek-yasa-taslag-uezerine Erişim tarihi: 04.05.2017

Özduran, Umut (Yönetmen) (2005). Bilkent, The History of an Idea, Bilkent Fikrinin Tarihçesi, [Belgesel]. Ankara: Bilkent Üniversitesi: http://video.bilkent.edu.tr/series_listing.php?series_id=10 Erişim tarihi:17.04. 2017

Rashdall, Hastings (2010). The Universities of Europe in the Middle Ages [Elektronik Sürüm]. Oxford: Clarendon Press. https://archive.org/details/universitieseur00unkngoog Erişim tarihi: 03.10.2016

Resmi Gazete (24.10.1934). İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi, 2837. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.t

r/arsiv/2837.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2837.pdf Erişim tarihi: 02.04.2017

Resmi Gazete (18.06.1946). Üniversiteler Kanunu, 6336. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf Erişim tarihi: 03.04.2017

Resmi Gazete (28.10.1960). Üniversiteler Öğretim Üyelerinden Bazılarının Vazifelerinden Affına Ve Bazılarının Diğer Fakülte Ve Yüksek Okullara Nakline Dair Kanun, 10641. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10641.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10641.pdf Erişim tarihi: 03.04.2017

Resmi Gazete (22.09.1971). Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Anayasa Değişikliği, 13964. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13964.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13964.pdf Erişim tarihi: 03.04.2017

Resmi gazete (7.07.1973). Üniversiteler Kanunu, 14587. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14587.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14587.pdf Erişim tarihi: 03.04.2017

Resmi Gazete (3.12.1975). Anayasa Mahkemesi Kararları, 15431. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15431.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15431.pdf Erişim tarihi: 03.04.2017

Resmi Gazete (6.11.1981). Yükseköğretim Kanunu, 17506. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf Erişim tarihi: 09.04.2017

Resmi Gazete (22.10.2008). Anayasa Mahkemesi Kararı, 27032. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081022-15.htm Erişim tarihi: 03.05.2017

Saka, Yağmur ve Günay Altınöz (2011). Dünü Bugünü Yarınıyla Başörtüsü Meselesi, Ankara: ARGE Enstitü. http://www.argeenstitu.org/images/stories/arge_basortusu_raporu.pdf Erişim tarihi: 27.04.2017

Salman, Umay (2014, 11 Ekim). "Susturulmuş bir akademik camia var". Al Jazeera Türk. http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/yok-baskani-cetinsaya-susturulmus-bir-akademik-camia-var Erişim tarihi: 04.05.2017

Shepherd, William (1923). Historical Atlas, New York: Henry Holt and Company. https://www.lib.utexas.edu/maps/historical/shepherd/mediaeval_universities.jpg Erişim tarihi: 05.10.2016

Siler, Abdurrahman (1992). Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun (1863-1933), (doktora tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp Erişim tarihi: 16.11.2016

T.B.M.M. Tutanak Dergisi (03.07.1992). Dönem 19, Cilt 15, Yasama yılı 1, 93. Birleşim, Cuma. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c015/tbmm19015093.pdf Erişim tarihi: 19.04.2017

T.C. Yükseköğretim Kurulu (1997, Kasım). Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu, http://www.yok.gov.tr/web/guest/yayinlarimiz Erişim tarihi: 10.05.2017

T.C. Yükseköğretim Kurulu (1998, Mart). Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu, http://www.yok.gov.tr/web/guest/yayinlarimiz Erişim tarihi: 10.05.2017

T.C. Yükseköğretim Kurulu, (2000, Mart). Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu, http://www.yok.gov.tr/web/guest/yayinlarimiz Erişim tarihi: 10.05.2017

T.C. Yükseköğretim Kurulu, (2015a). http://www.yok.gov.tr/web/guest/duyurular Erişim tarihi: 05.05.2017

T.C. Yükseköğretim Kurulu, (2015b). http://www.yok.gov.tr/web/guest/haberler Erişim tarihi: 05.05.2017

TDK, http://www.tdk.gov.tr/ Erişim tarihi 04.10.2016

The World Bank, (2013). "Gross Enrolment Ratio, Tertiary, Both Sexes". http://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR?end=2013&locations=TR-US-FR-GR&start=1971&view=chart Erişim tarihi: 09.04.2017

UNESCO, (2015). Inbound internationally mobile students by host region. http://data.uis.unesco.org/# Erişim tarihi: 15.05.2017

UNESCO, (2015). Outbound internationally mobile students by host region http://data.uis.unesco.org/# Erişim tarihi: 15.05.2017

Yağmur, Fatih (2014, 23 Haziran). "10 maddede yeni YÖK Yasası". Radikal. http://www.radikal.com.tr/turkiye/10-maddede-yeni-yok-yasasi-1198457/ Erişim tarihi: 04.05.2017

Zeren, Kamuran ve Erhan Göğem (1997, 20 Eylül). "Tarikatçı rektör açığa alındı". Hürriyet. http://www.hurriyet.com.tr/tarikatci-rektor-aciga-alindi-39265157 Erişim tarihi: 01.05.2017

ÖZGEÇMİŞ

Fatih Sami Özakyol, 1991 yılı Kocaeli doğumludur. Yuvacık Kocaeli Anadolu Lisesi'nden 2009 yılında mezun olmuştur. Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünü bitirmiş, 2014 yılından beri Kocaeli Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Programında yüksek lisans yapmaktadır.